

Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs en speciaal (basis)onderwijs

2022-2023

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs en speciaal
(basis)onderwijs 2022-2023

Om de beurt

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Blik op lezen, taalverzorging en rekenen	8
Samenvatting	11
<hr/>	
1 Inleiding	15
1.1 Eindtoetsen	15
1.2 Referentieniveaus en ambitie	16
1.3 Leeswijzer	16
<hr/>	
2 Prestaties einde basisonderwijs	18
2.1 Deelname en ontheffingen	18
2.2 Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?	19
2.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023	19
2.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	20
2.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het bo?	22
2.3.1 Meisjes en jongens	22
2.3.2 Schooladvies	23
2.3.3 Schoolloopbaan	26
2.3.4 Migratieachtergrond	27
2.3.5 Opleidingsniveau ouders	29
2.3.6 Huishoudinkomen	31
2.3.7 Gezinssamenstelling	33
2.4 Hoe verschillen bo-scholen in de prestaties van achtstegroepers in Nederland?	35
2.4.1 Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken	35
2.4.2 Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang	37

3	Prestaties einde speciaal basisonderwijs	40
3.1	Deelname en ontheffingen	40
3.2	Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het sbo in Nederland?	41
3.2.1	Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023	41
3.2.2	Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	42
3.3	Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het sbo?	44
3.3.1	Meisjes en jongens	44
3.3.2	Schooladvies	45
3.3.3	Migratieachtergrond	47
3.3.4	Opleidingsniveau ouders	48
3.3.5	Huishoudinkomen	50
3.3.6	Gezinssamenstelling	52

4	Prestaties einde speciaal onderwijs	56
4.1	Deelname en ontheffingen	56
4.2	Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het so in Nederland?	58
4.2.1	Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023	58
4.2.2	Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	59
4.3	Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het so?	61
4.3.1	Meisjes en jongens	61
4.3.2	Schooladvies	62
4.3.3	Migratieachtergrond	64
4.3.4	Opleidingsniveau ouders	65
4.3.5	Huishoudinkomen	67
4.3.6	Gezinssamenstelling	69

Literatuurlijst	72
Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus	73

Voorwoord

Een van de taken van ons onderwijsstelsel is om ervoor te zorgen dat leerlingen en studenten voldoende geletterd en gecijferd raken. Die basisvaardigheden zijn niet alleen nodig om ook andere vakken goed te kunnen leren en succesvol te zijn in het vervolgonderwijs, maar ze zijn ook voorwaardelijk om later zelfstandig maatschappelijk te kunnen functioneren.

De jaarlijkse rapportage Peil.Taal en rekenen laat zien hoe het ervoor staat met de taal- en rekenniveaus van leerlingen aan het einde van het (speciaal) basisonderwijs ((s)bo) en speciaal onderwijs (so). Dit landelijke beeld komt tot stand op basis van de scores voor lezen, taalverzorging en rekenen van leerlingen die deelnemen aan de eindtoets (vanaf schooljaar 2023-2024 doorstroomtoets). Door hier jaarlijks over te rapporteren wordt zichtbaar hoe de taal- en rekenniveaus zich ontwikkelen. We vergelijken in dit rapport de resultaten van leerlingen op de eindtoets in 2023 met resultaten op de eindtoets in 2022.

Dit rapport geeft de vaardigheid van leerlingen voor taal (lezen en taalverzorging) en rekenen weer op basis van referentieniveaus. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leerlingen aan het einde van het bo, sbo en so een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met 1F als minimum. In het voortgezet onderwijs wordt hier vervolgens op voortgebouwd. Het streefniveau 2F voor taal (1S voor rekenen) is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat iedere Nederlander minimaal zou moeten beheersen.

We zien, bij zowel taal als rekenen, dat veel maar lang niet alle leerlingen het basisniveau 1F beheersen. In het bo haalt 98% van de leerlingen het basisniveau voor lezen en taalverzorging en 93% van de leerlingen het basisniveau voor rekenen. In het sbo haalt 72% van de leerlingen niveau 1F voor lezen en 59% voor taalverzorging. Voor rekenen halen 3 van de 10 sbo-leerlingen niveau 1F. In het so haalt 81% van de

leerlingen niveau 1F voor lezen en 78% voor taalverzorging. Het percentage voor rekenen ligt lager: 58% van de so-leerlingen haalt 1F.

In 2023 is in zowel het bo, sbo als so het aandeel leerlingen dat het streefniveau beheerst, toegenomen voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging. In het bo is de grootste stijging zichtbaar bij rekenen, waar 65% van de leerlingen het streefniveau 1S zou moeten halen. Dat niveau wordt gehaald door 46% van de leerlingen. Dat was 43% in 2022. Voor lezen is het percentage leerlingen met streefniveau 2F gestegen naar 74% en voor taalverzorging naar 64%. In het sbo is het aandeel leerlingen dat 2F beheerst vooral toegenomen bij lezen: 20% ten opzichte van 18% in 2022. De beheersing van de streefniveaus ligt voor rekenen (4%) en taalverzorging (8%) een stuk lager dan voor lezen. In het so zien we vooral een toename in de beheersing van het streefniveau voor taalverzorging: 23% ten opzichte van 19% in 2022. Voor rekenen weet 14% van de so-leerlingen het streefniveau te behalen, voor lezen 39%.

In De Staat van het Onderwijs 2024 combineren we de informatie uit dit rapport met overige resultaten en ontwikkelingen in het onderwijs. We constateren ook daar dat de basisvaardigheden taal en rekenen verbetering nodig hebben. Het ontwikkelen van de basisvaardigheden stopt niet aan het einde van het (s)bo en so. In het vervolgonderwijs moeten de taal- en rekenvaardigheden verder ontwikkeld worden. Om deze ontwikkeling te kunnen monitoren, volgen er niet alleen peilingsonderzoeken op het gebied van rekenen-wiskunde en leesvaardigheid in het vo en vso, maar ook in het mbo.

Ria Westendorp

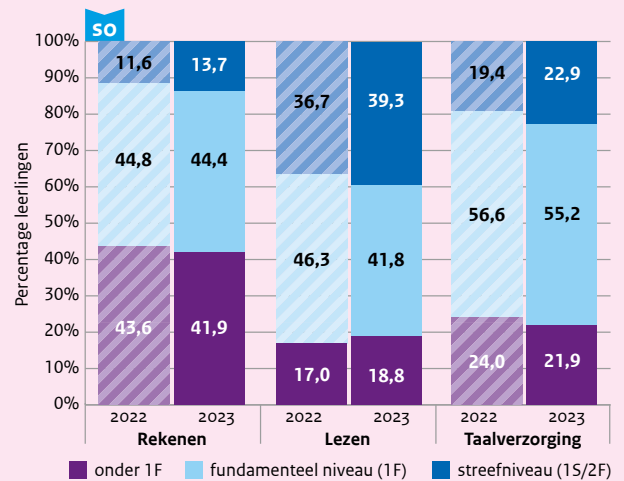
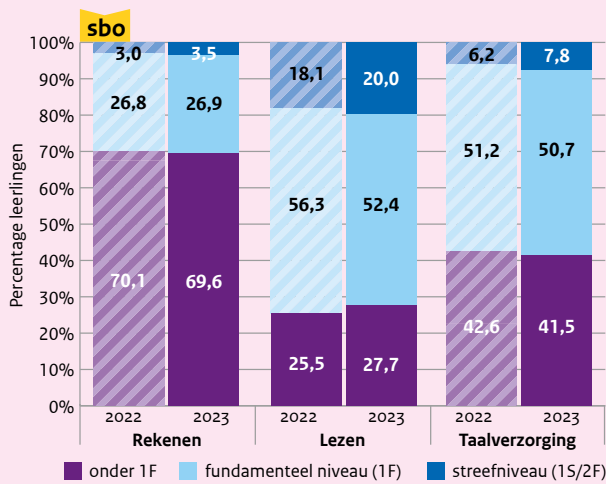
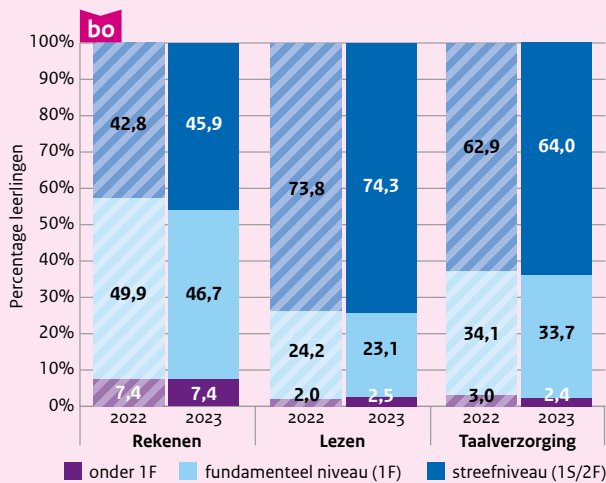
*waarnemend inspecteur-generaal van het Onderwijs
April 2024*

Blik op lezen, taalverzorging en rekenen

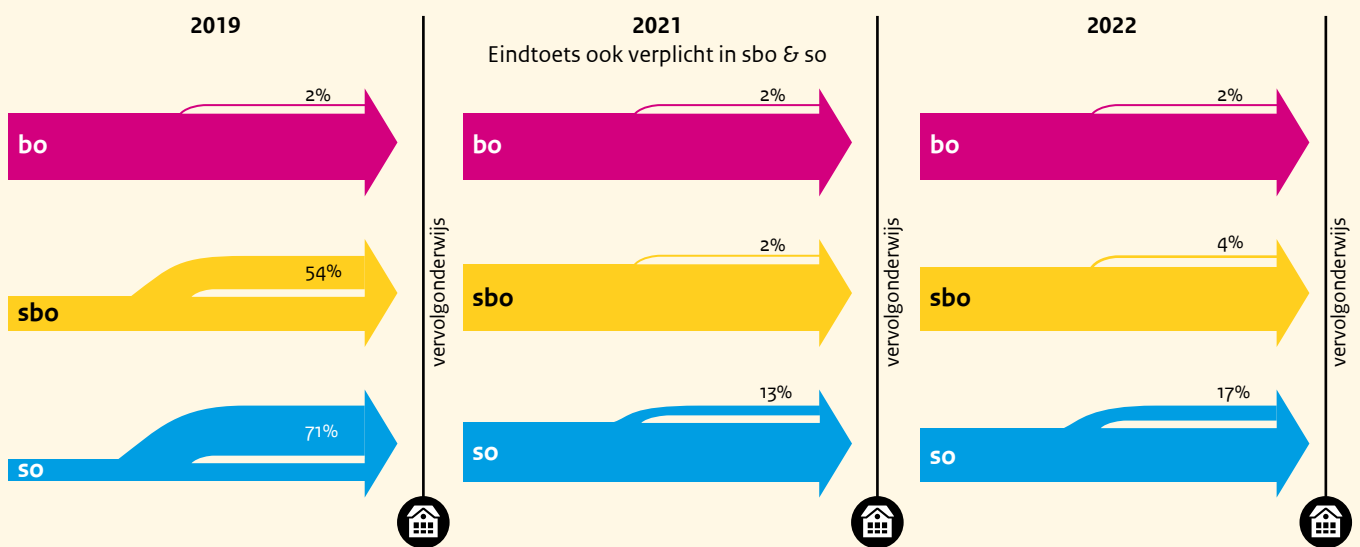
Prestaties en trend op de eindtoets in 2023

In dit rapport brengen we de vaardigheid van leerlingen in 2023 in beeld voor rekenen, lezen en taalverzorging op basis van hun scores op de eindtoets en vergelijken deze met de uitkomsten in 2022.

In zowel het bo, sbo als so is het aandeel leerlingen dat het streefniveau beheerst voor rekenen, lezen en taalverzorging toegenomen. Meer leerlingen halen het fundamentele niveau 1F voor taalverzorging, minder leerlingen halen 1F voor lezen. In het sbo en so halen meer leerlingen 1F voor rekenen ten opzichte van 2022. In het bo bleef dit aandeel gelijk.

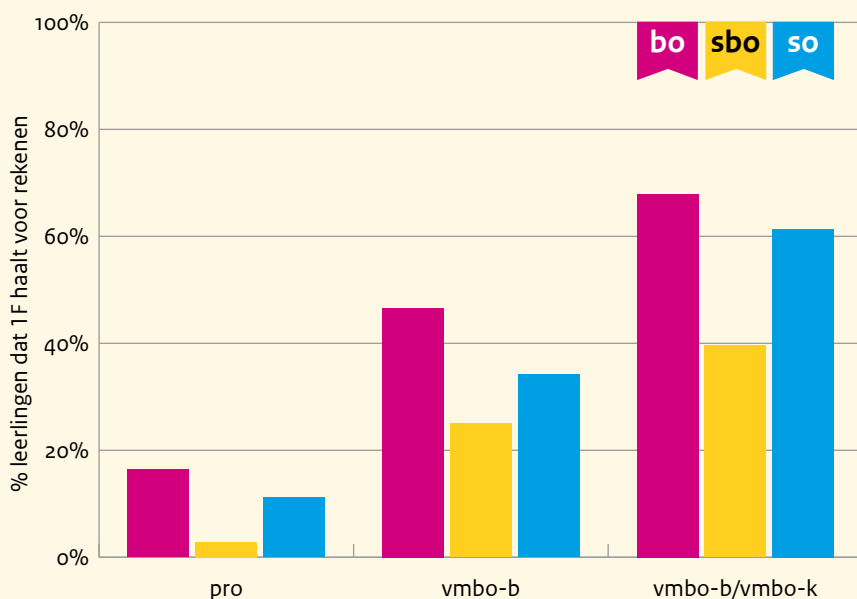

Deelname aan de eindtoets in sbo en so sterk gestegen sinds verplichting

In het sbo en so daalde het aantal leerlingen dat doorstroomde zonder eindtoets van 54% in 2019 naar 4% in 2022. In het so van 71% in 2019 naar 17% in 2022.

Verskil beheersing referentieniveaus tussen leerlingen met gelijke schooladviezen in bo, sbo en so

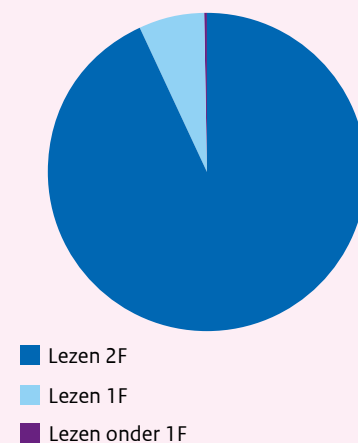

Bij een gelijk schooladvies laten leerlingen in het sbo en so over het algemeen een iets lagere beheersing van de referentieniveaus zien dan bo-leerlingen. Dit beeld zagen we ook in 2022 en geldt met name voor rekenen en schooladviezen voor meer praktijkgerichte leerwegen. De verschillen zijn het grootst tussen bo- en sbo-leerlingen met hetzelfde advies.

1S-rekenaars beheersen streefniveau vaak ook op taaldomeinen

Net als in 2022 blijkt dat goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: meer dan driekwart van de leerlingen met rekenniveau 1S, weet voor lezen het streefniveau 2F te behalen (bo 93%, sbo 78%, so 88%). Andersom geldt dit een stuk minder.

1S-rekenaar

Achtergrondkenmerken hangen sterk samen met beheersing referentieniveaus

bo	1S/2F op rekenen en lezen
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree) <ul style="list-style-type: none"> • maximaal mbo-2 • mbo-3 of mbo-4 • wo of hbo-master 	- - +
Huishoudinkomen (referentiegroep: modaal tot tweemaal modaal) <ul style="list-style-type: none"> • Beneden modaal (minder dan € 36.500) • Tweemaal modaal of hoger (meer dan € 73.000) 	- +
Migratieachtergrond (referentiegroep: geen migratieachtergrond) <ul style="list-style-type: none"> • Binnen Europa 1^e generatie • Buiten Europa 1^e generatie • Binnen Europa 2^e generatie 	+ + +
Meisjes (referentiegroep: jongens)	-
Eenoudergezin (referentiegroep: tweeoudergezin)	-
Groot gezin (3 of meer kinderen) (referentiegroep: gezin met 1 of 2 kinderen)	-
Schoolweging	-

Leerlingen met wo-opgeleide ouders halen gemiddeld vaker het streefniveau voor rekenen en lezen. Ook andere kenmerken van de thuisomgeving zoals het huishoudinkomen, de migratieachtergrond en gezinssamenstelling hangen samen met de prestaties. Meisjes behalen het streefniveau vaker voor lezen, minder vaak voor rekenen. Ook zien we dat een lagere schoolweging samengaat met betere leerlingprestaties.

Samenvatting

Hoe goed is de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (bo), speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so)? In dit rapport beantwoorden we deze vraag op basis van de scores van leerlingen op de eindtoets in 2023. We beschrijven ook hoe deze prestaties zich verhouden tot die in 2022. Daarnaast kijken we naar de deelname van leerlingen aan de eindtoets.

We vergelijken de resultaten van leerlingen op de eindtoets in 2023 met die van 2022. Een vergelijking met eerdere jaren is niet mogelijk omdat er in 2019 en 2021 problemen waren rondom de normering van de referentieniveaus. In 2020 kon er geen eindtoets worden afgenomen vanwege de coronamaatregelen in het onderwijs. Met ingang van schooljaar 2023-2024 worden de eindtoetsen 'doorstroomtoetsen' genoemd en wordt voor al deze toetsen gewerkt met dezelfde normering. Door deze wijzigingen in het toetsstelsel, zal het stelselbeeld op basis van de doorstroomtoetsen in 2024 een nieuwe nulmeting zijn.

In deze rapportage gebruiken we de resultaten van 4 van de 5 toegelaten eindtoetsen. De resultaten van ROUTE 8 laten we buiten beschouwing omdat men voor deze toets in 2023 een ander (psychometrisch) model is gaan gebruiken en de resultaten daardoor niet volledig te vergelijken zijn met die van 2022. Daarom wordt een substantieel deel van met name de sbo- en so-scholen niet meegenomen in dit rapport. De resterende groep scholen en leerlingen van het (s)bo is representatief voor de landelijke bo- en sbo-populatie naar de leerling- en schoolkenmerken die we in dit rapport meenemen.¹ Voor het so zijn de uitkomsten uitsluitend representatief

voor voormalige cluster 3- en 4-scholen en -leerlingen.

We brengen de vaardigheid van leerlingen op de gebieden lezen, taalverzorging en rekenen in beeld op basis van de referentieniveaus. We kijken naar de behaalde fundamentele niveaus 1F en streefniveaus 1S/2F aan het einde van de schoolperiode in bo, sbo en so (voor taal zijn niveau 1S en 2F aan elkaar gelijk). Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leerlingen aan het einde van het bo, sbo en so een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met 1F als minimum. In het voortgezet onderwijs (vo) wordt hier vervolgens op voortgebouwd. Het streefniveau 2F is het niveau dat elke Nederlander minimaal zou moeten beheersen om goed in de maatschappij mee te kunnen doen. Bij de introductie van de referentieniveaus werd voor rekenen de volgende ambitie geformuleerd, die later ook binnen het taaldomein is toegepast: minimaal 85% van alle leerlingen beheerst aan het einde van het primair onderwijs het 1F-niveau en minimaal 65% het 1S/2F-niveau. Voor het so zijn hier geen ambities voor geformuleerd.

Meer leerlingen behalen streefniveau voor rekenen en taal

In 2023 is in zowel het bo, sbo als so het aandeel leerlingen dat het streefniveau beheerst voor rekenen, lezen en taalverzorging toegenomen. In het bo is de grootste stijging zichtbaar bij rekenen. Daar beheerst 46% 1S ten opzichte van 43% in 2022. Voor lezen is het aandeel op 2F in beide jaren 74% en voor taalverzorging steeg het aandeel op 2F van 63% naar 64%. De ambitie van 65% van de leerlingen op 1S/2F wordt in het bo dus gehaald voor lezen, maar niet voor rekenen en taalverzorging.

¹ De verschillen tussen de populatie leerlingen die deelnam aan de ROUTE 8-toets, wijken op een aantal kenmerken licht af van de rest van de toetspopulatie. Deze verschillen zijn weliswaar statistisch significant, maar relatief klein. Analyses waarbij we een weging toepassen om voor deze verschillen te corrigeren leiden tot conclusies die vergelijkbaar zijn met die van de hoofdanalyses beschreven in dit rapport. De gewogen analyses zijn te vinden in het technisch rapport (Inspectie van het Onderwijs, 2024).

In het sbo nam het aandeel leerlingen dat 2F beheerst vooral toe bij lezen: 20% ten opzichte van 18% in 2022. De beheersing van de streefniveaus ligt voor rekenen (van 3% naar 4%) en taalverzorging (van 6% naar 8%) een stuk lager dan voor lezen. In het so zien we de sterkste toename in de beheersing van het streefniveau voor taalverzorging: van 19% naar 23%. Voor rekenen weet 14% van de so-leerlingen het streefniveau te behalen tegenover 12% in 2022 en voor lezen 39% tegenover 37% in 2022. De ambitie van 65% van de leerlingen op het streefniveau wordt voor rekenen alleen gehaald door (s)bo-leerlingen met schooladvies havo/vwo of vwo. Voor lezen wordt deze ambitie gehaald door de (s)bo-leerlingen met het schooladvies vmbo gemengde of theoretische leerweg (vmbo-(g)t) of hoger. Voor taalverzorging lukt dit in het bo alleen de groep leerlingen met een schooladvies vmbo-(g)t of havo, of hoger en in het sbo alleen de groep met een schooladvies havo of hoger.

Meer leerlingen halen het fundamentele niveau voor taalverzorging, minder leerlingen halen 1F voor lezen

Veel leerlingen in het bo beheersen het fundamentele niveau: voor lezen is dit met 97% net iets lager dan in 2022 (98%), voor taalverzorging is dit met 98% net iets hoger (97% in 2022). Voor rekenen is de beheersing van het fundamentele niveau net als in 2022 93%. Voor alle 3 leergebieden geldt dat minstens 85% het fundamentele niveau beheerst. Daarmee is de ambitie met betrekking tot het fundamentele niveau behaald. Wel valt op dat het aandeel bo-leerlingen dat 1F beheerst, afnam onder leerlingen met een schooladvies voor de meest praktijkgerichte opleidingen.

Hetzelfde beeld tekent zich af in het sbo: voor lezen is het aandeel leerlingen dat 1F beheerst met 72% lager dan in 2022 (74%), voor taalverzorging steeg dit aandeel (58% in 2023, 57% in 2022). Net als in 2022 ligt het aandeel leerlingen dat 1F voor rekenen beheerst een stuk lager dan voor lezen en taalverzorging: in beide jaren behaalt 70% van de sbo-leerlingen dit niet.

In het so beheersen 4 op de 5 leerlingen het fundamentele niveau op de taaldomeinen (lezen: 81%, taalverzorging: 78%). Voor lezen is dit een afname ten opzichte van 2022, voor taalverzorging een toename (in 2022 lezen: 83%, taalverzorging: 76%). Net als voor het bo en sbo ligt het aandeel leerlingen op 1F-niveau voor rekenen lager: 58% van de so-leerlingen behaalt dit. Dit is meer dan in 2022 (56%).

1S-rekenaars beheersen streefniveau vaak ook voor andere leergebieden

De toename van het aantal leerlingen dat het streefniveau haalt op rekenen en de taaldomeinen, zien we terug in het aantal leerlingen dat op alle 3 leergebieden het streefniveau haalt. In het bo lukt dit 38% van de leerlingen (35% in 2022). In het so steeg dit percentage van 5% naar 9%. In het sbo behaalt minder dan 2% van de leerlingen het streefniveau op alle domeinen. Het aantal leerlingen dat 1F op geen van de 3 leergebieden haalt, steeg in het sbo van 17% naar 18%. In het bo en so bleef dit percentage (vrijwel) gelijk ten opzichte van 2022 (bo 0,4%, so 9%).

Het vergelijken van prestaties tussen 2 leergebieden biedt inzicht in de samenhang tussen deze gebieden. Hieruit blijkt net als in 2022 dat goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: meer dan driekwart van de leerlingen met een rekenniveau 1S, weet voor lezen het streefniveau 2F te behalen (bo 93%, sbo 78%, so 88%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Ook is er in het sbo en so een aanzienlijke groep leerlingen die op 2F-niveau leest, maar het fundamentele niveau voor rekenen niet haalt (sbo 34%, so 14%). Hetzelfde patroon is zichtbaar voor de samenhang tussen rekenen en taalverzorging: goede rekenaars hebben ook een goede taalverzorging, andersom geldt dit minder.

Patroon van verschillen tussen meisjes en jongens in beheersing referentieniveau nu gelijk tussen schooltypen

Net als in 2022 zien we in het bo en so dat meisjes beter presteren op lezen en taalverzorging, terwijl jongens beter presteren op rekenen. Dit patroon zien we in 2023 ook in het sbo. Dit verschilt met 2022, want toen haalden jongens in het sbo voor alle leergebieden vaker het streefniveau.

Beheersing referentieniveaus verschilt nog steeds tussen leerlingen met gelijke schooladviezen

De beheersing van de referentieniveaus verschilt tussen de schooltypen bo, sbo en so. Maar hoe zit dit bij leerlingen met hetzelfde advies voor het vervolgonderwijs? Bij een gelijk schooladvies beheersen over het algemeen iets minder sbo- en so-leerlingen het fundamentele niveau dan bo-leerlingen. Dit beeld zagen we ook in 2022 en geldt met name voor het leergebied rekenen en voor leerlingen met meer praktijkgerichte leerwegen. Zo behaalt 47% van de bo-leerlingen met een advies voor vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b) het 1F-niveau voor rekenen tegenover 25%

in het sbo en 34% in het so. Opvallend is dat de verschillen in beheersing van de referentieniveaus tussen so- en bo-leerlingen met hetzelfde advies voor rekenen en taalverzorging kleiner zijn dan die tussen sbo- en bo-leerlingen.

Beheersing referentieniveaus hangt sterk samen met het opleidingsniveau van de ouders en andere kenmerken van het gezin

Voor alle schooltypen geldt dat er, net als in 2022, een sterk verband is tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate waarin hun kinderen de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging beheersen: leerlingen met ouders die meer theoretisch opgeleid zijn, beheersen vaker de referentieniveaus dan leerlingen met ouders die meer praktisch opgeleid zijn.

Ook het inkomensniveau, de gezinssamenstelling en gezinsgrootte houden verband met de beheersing van de referentieniveaus. Leerlingen met een hoger huishoudinkomen halen gemiddeld vaker 1F of hoger dan leerlingen met ouders met een lager inkomen. Leerlingen uit tweeoudergezinnen en uit gezinnen met 1 of 2 kinderen behalen iets vaker 1F dan leerlingen uit eenoudergezinnen of grotere gezinnen (3 of meer kinderen).

Voor het bo bekeken we de leerling- en schoolkenmerken die mogelijk verband houden met de beheersing van de referentieniveaus ook in samenhang. Daaruit komt naar voren dat de relatie met de migratieachtergrond complex is: als we rekening houden met overige kenmerken zoals huishoudinkomen en opleidingsniveau, zien we dat bo-leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van de eerste generatie en Europese migranten van zowel de eerste als tweede generatie iets vaker de streefniveaus beheersen dan bo-leerlingen zonder migratieachtergrond. Wanneer we geen rekening houden met de verschillen in geregistreerd opleidingsniveau, behalen bo-leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond minder vaak het fundamentele en het streefniveau dan bo-leerlingen zonder of met een Europese migratieachtergrond. Dit betekent dat bo-leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond boven verwachting presteren, gegeven het geregistreerde opleidingsniveau van hun ouders.

Meer deelnemers aan de eindtoets in het sbo en so sinds invoering verplichte eindtoets

Vrijwel alle leerlingen in het bo en sbo maken de eindtoets. Een klein deel van de bo-leerlingen (2%)

maakte deze niet in verband met een ontheffing. In het sbo nam 17% niet deel aan de eindtoets op grond van een ontheffing. Voor zowel bo als sbo is dit aandeel hoger dan in 2022. In het bo betreft het met name meer leerlingen die korter dan 4 jaar in Nederland verblijven en de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen. In het sbo zijn er meer leerlingen geregistreerd met de ontheffing 'zeer moeilijk lerend'. Voor het so hebben we niet in beeld welke leerlingen tot de eindgroep behoren. We weten dus niet of de leerlingen die de eindtoets maakten ook alle leerlingen zijn die de eindtoets gemaakt zouden moeten hebben. Wel zien we dat de eindtoets met name wordt gemaakt door leerlingen uit voormalig cluster 3 of 4. 17,5% van de so-leerlingen die de eindtoets maakt, is afkomstig uit cluster 2 en minder dan 1% komt uit cluster 1. In totaal zijn er 1.830 so-leerlingen die op grond van een ontheffing niet deelnamen aan de eindtoets.

Aan de hand van doorstroomgegevens naar het vo keken we, met terugwerkende kracht, in hoeverre alle leerlingen die een eindtoets in 2019, 2021 en 2022 hadden moeten maken, dit ook daadwerkelijk deden. Het beeld voor het bo is stabiel: in elk van de 3 jaren deed 2% van de leerlingen dit niet. Deze leerlingen hebben dus niet aan de eindtoets deelgenomen terwijl er voor hen ook geen ontheffing of reden voor niet-deelname is geregistreerd. In het sbo zien we dat het aandeel leerlingen dat doorstroomde naar het vo zonder een eindtoets of geregistreerde ontheffing, sinds de eindtoets verplicht is, daalde van 54% in 2019 naar 2% in 2021 en 4% in 2022. Deze leerlingen stromen voornamelijk door naar het praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso). In het so zien we dat het aandeel leerlingen dat doorstroomt zonder eindtoets of ontheffing zakte van 71% in 2019 naar 13% in 2021 en 17% in 2022. Deze leerlingen stromen voornamelijk door naar vso met het profiel dagbesteding.

1 Inleiding

In dit rapport beschrijven we de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (bo), speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so). Dit doen we op basis van de scores van leerlingen op de eindtoetsen in 2023. Dit rapport beschrijft ook de trend ten opzichte van 2022 aan de hand van de behaalde referentieniveaus voor 4 van de 5 eindtoetsen.

1.1 Eindtoetsen

Sinds schooljaar 2014-2015 maken alle leerlingen in het bo in groep 8 verplicht een eindtoets. Vanaf schooljaar 2015-2016 meten alle eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen. Sinds schooljaar 2019-2020 geldt ook in het sbo en so de verplichting om de eindtoets te maken (Slob, 2018). Sinds de invoering van de verplichte eindtoets in het bo, rapporteren we jaarlijks over de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse bo-leerlingen. Sinds 2023 rapporteren we ook over deze vaardigheden van sbo- en so-leerlingen.

In de eerste rapportages (Inspectie van het Onderwijs, 2016, 2017, 2018) gebruikten we alleen de gegevens van de Centrale Eindtoets van het College voor Toetsen en Examens (CvTE). De reden hiervoor is dat er verschillen waren in de wijze waarop de verschillende eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus in kaart brachten (Glas et al., 2016). Met ingang van het schooljaar 2017-2018 bevatten alle eindtoetsen eenzelfde set opgaven voor lezen, taalverzorging en rekenen, de zogeheten ankeropgaven. Deze opgaven maken het mogelijk om de resultaten op de verschillende eindtoetsen beter met elkaar te vergelijken. In 2018-2019 waren ze vergelijkbaar genoeg om een landelijk beeld te schetsen van de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (Expertgroep Toetsen PO, 2019). Over 2018-2019 baseerden we ons voor het eerst op de resultaten van alle eindtoetsen. De resultaten in dat schooljaar werden daarom gezien als een nulmeting (Inspectie van het Onderwijs, 2020). In de rapportage over 2021-2022 maakten we wederom gebruik van de resultaten van alle toegelaten eindtoetsen. Deze meting is opgevat als nieuwe nulmeting omdat er in 2021 met terugwerkende kracht problemen aan het licht kwamen rondom de normering van de referentieniveaus in 2019 en 2021² (Slob, 2021; Wiersma, 2022).

In deze rapportage, over schooljaar 2022-2023, gebruiken we de resultaten van 4 van de 5 toegelaten eindtoetsen.³ De resultaten van ROUTE 8 lieten we buiten beschouwing omdat men voor deze toets in 2023 een ander (psychometrisch) model is gaan gebruiken om de resultaten te berekenen.⁴ Daardoor zijn de resultaten op deze toets in 2022 en 2023 niet volledig vergelijkbaar. Ook voor de resultaten in dit rapport over schooljaar 2021-2022 is ROUTE 8 buiten beschouwing gelaten. De resterende groep scholen en

² In schooljaar 2019-2020 is er in verband met de coronapandemie geen eindtoets afgenomen.

³ De eindtoetsen die scholen in schooljaar 2022-2023 konden afnemen, zijn: de Centrale Eindtoets van CvTE, de IEP eindtoets van bureau ICE, ROUTE 8 van A-VISION, de Dia-eindtoets van Diataal en de AMN-eindtoets van AMN.

⁴ Ten behoeve van de trendvergelijking rapporteren we ook de uitkomsten over schooljaar 2021-2022 zonder ROUTE 8. Daarom wijken de resultaten in deze rapportage af van de resultaten zoals getoond in Peil.Taal en rekenen einde basisonderwijs en speciaal (basis)onderwijs 2021-2022 (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

leerlingen van het (s)bo is representatief voor de landelijke bo- en sbo-populatie op de leerling- en schoolkenmerken die we in dit rapport meenemen (zie technisch rapport voor details; Inspectie van het Onderwijs, 2024). Voor het so geldt dit uitsluitend voor voormalige cluster 3- en 4-scholen en -leerlingen.

Vooruitblik

Met ingang van schooljaar 2023-2024 is de naam van de eindtoets veranderd in 'doorstroomtoets' (Wiersma, 2023). Ook hierin zal de vaardigheid van leerlingen op het gebied van rekenen, lezen en taalverzorging worden gemeten. Wel worden de toetsen eerder in het schooljaar afgenomen. Ook komt de Centrale Eindtoets te vervallen en komen er in plaats daarvan nieuwe toetsen voor scholen beschikbaar. Tot slot verandert de normering van de doorstroomtoetsen. Om al deze redenen is in 2024 een trendvergelijking met de prestaties op de eindtoetsen in 2023 niet goed mogelijk. Het stelselbeeld op basis van de doorstroomtoetsen in 2024 zal daarom een nieuwe nulmeting zijn.

1.2 Referentieniveaus en ambitie

De referentieniveaus voor taal en rekenen beschrijven wat leerlingen, van de basisschool tot aan het hoger onderwijs, moeten kennen en kunnen op deze leergebieden. De niveaus zijn beschreven in 2 kwaliteiten: de fundamentele kwaliteit (F) en de streefkwaliteit (S).⁵ Niveau 1F en 1S zijn van toepassing op leerlingen aan het einde van het bo, sbo en so, met uitzondering van zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte leerlingen; voor hen gelden geen referentieniveaus. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leerlingen aan het einde van het bo een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met niveau 1F als minimum. In het voortgezet onderwijs (vo) wordt hier vervolgens op voortgebouwd.

Voor taal zijn er niveaubeschrijvingen voor de leergebieden mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid, en begrippenlijst en taalverzorging⁶. Voor de referentieniveaus taal geldt, dat het streefniveau gelijk is aan het opvolgende fundamentele niveau (dus voor primair onderwijs is 1S gelijk aan 2F). Voor rekenen is dit niet het geval. Daar richten de fundamentele niveaus zich op een meer toepassingsgerichte benadering van rekenen, terwijl de streefniveaus al voorbereiden op de meer abstracte wiskunde. Niveau 2F is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat elke Nederlander zou moeten beheersen (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

De Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (commissie Meijerink) stelde de referentieniveaus op in 2009. Daarbij gaf de commissie voor het leergebied rekenen aan dat niveau 1F op dat moment haalbaar zou moeten zijn voor 75% van de leerlingen aan het einde van het (s)bo en 1S voor 50% van de leerlingen. De commissie sprak daarbij de ambitie uit dat minimaal 85% van de leerlingen niveau 1F voor rekenen zou gaan beheersen. Voor het streefniveau ging zij uit van 65% om voor leerlingen die uitstromen naar vmbo gemengde of theoretische leerweg (vmbo-(g)t), havo of vwo een goede aansluiting op het vo te bewerkstelligen. In lijn hiermee is deze ambitie vervolgens ook op de beheersing van het 1F- en 2F-niveau binnen het taaldomein toegepast (Dekker & Bussemaker, 2013). Voor het so is geen ambitie uitgesproken.

Een globale beschrijving van de referentieniveaus 1F en 1S/2F voor de leergebieden lezen, taalverzorging en rekenen is opgenomen in bijlage 1.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 bespreken we de resultaten voor leerlingen en scholen in het bo, in hoofdstuk 3 die van leerlingen in het sbo en in hoofdstuk 4 die van leerlingen in het so.

⁵ Zie voor meer uitleg over de referentieniveaus de rapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009).

⁶ In de begrippenlijst staan termen en concepten die leerlingen en leerkrachten nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen. Bij taalverzorging gaat het om zaken die in dienst staan van een verzorgde schriftelijke taalproductie, vooral spelling (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

2 Prestaties einde basisonderwijs

De prestaties van leerlingen op de eindtoets geven informatie over hun niveau op het gebied van taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Op dat vaardigheidsniveau stromen ze door naar het voortgezet onderwijs (vo). In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van leerlingen in het basisonderwijs (bo) in 2023 en vergelijken dit met 2022 (paragraaf 2.2). Daarbij gebruiken we de gegevens op de eindtoetsen van 148.297 bo-leerlingen in 2022 en 149.833 bo-leerlingen in 2023, afkomstig van respectievelijk 5.282 en 5.296 scholen.⁷ Ook beschrijven we hoe de prestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen (paragraaf 2.3). Daarnaast bekijken we hoe scholen verschillen in de prestaties van groep 8-leerlingen (paragraaf 2.4). Voor we ingaan op de prestatieniveaus van leerlingen, brengen we eerst in kaart op basis van welke ontheffingsgronden een deel van de leerlingen niet deelnam aan de eindtoets (paragraaf 2.1).⁸

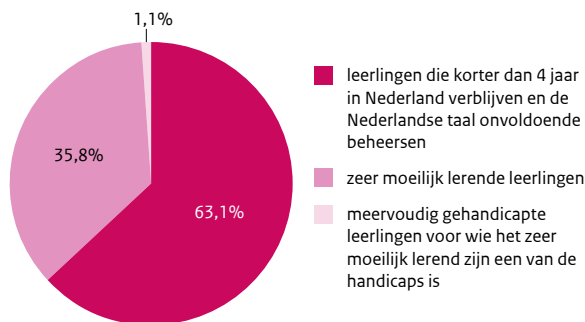
2.1 Deelname en ontheffingen

In het bo maakte een klein deel van de leerlingen geen eindtoets. In totaal namen 2.713 bo-leerlingen (1,6%) niet deel aan de eindtoets op basis van een geregistreerde ontheffingsgrond. Dit is hoger dan in 2022, toen betrof dit 1.617 leerlingen (0,9%). Figuur 2.1a geeft aan om welke ontheffingsgronden het in 2023 gaat en laat zien dat het nu met name leerlingen betreft die korter dan 4 jaar in Nederland verblijven en de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen (63,1%). Dit aandeel steeg ten opzichte van 2022, toen was dat 48,1%. Ruim een derde van de niet-deelnemers betreft zeer moeilijk lerende kinderen (35,8%). In 2022 was dit de helft van de niet-deelnemers (49,8%).

⁷ Leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets maakten, zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Dit betreft 21.619 bo-leerlingen (13%) in 2023 en 22.706 bo-leerlingen (13%) in 2022. De resterende groep scholen en leerlingen van het (s)bo is representatief voor de landelijke bo-populatie naar de leerling- en schoolkenmerken die we in dit rapport meenemen.

⁸ Dit deel van het rapport is wel gebaseerd op de gegevens van alle 5 de eindtoetsen, omdat de daadwerkelijke toetsresultaten hiervoor niet benut hoeven worden. In alle overige paragrafen die rapporteren over de resultaten (al dan niet uitgesplit naar achtergrondkenmerken) zijn de resultaten van de leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets maakten buiten beschouwing gelaten.

Figuur 2.1a Ontheffingsgronden van bo-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=2.713)

Aan de hand van doorstroomgegevens naar het vo⁹ hebben we, met terugwerkende kracht, gekeken in hoeverre alle leerlingen die een eindtoets in 2019, 2021 en 2022 hadden moeten maken, dit ook daadwerkelijk deden. Dit levert voor het bo een stabiel beeld op: van leerlingen die in 2019, 2021 of 2022 een eindtoets moesten maken, heeft respectievelijk 1,7%, 1,7% en 1,8% dit niet gedaan. Zij hebben dus niet aan de eindtoets deelgenomen terwijl er voor hen ook geen ontheffing of reden voor niet-deelname (bijvoorbeeld door ziekte) is geregistreerd. Binnen deze groep leerlingen stromen er relatief veel door naar praktijkonderwijs (pro) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso).

2.2 Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?

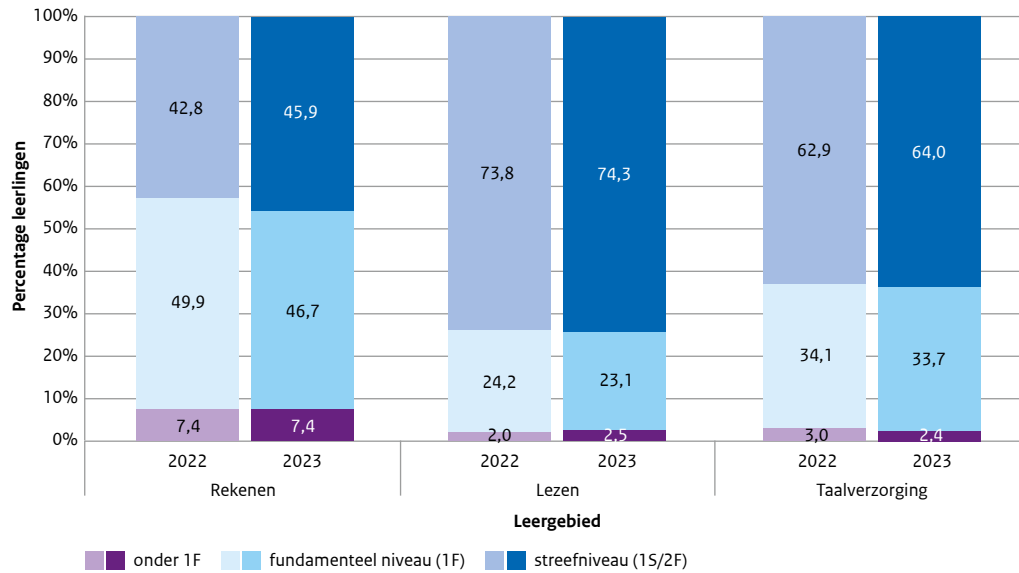
2.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023

Figuur 2.1.1a laat zien hoeveel leerlingen de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. In de figuur is zichtbaar dat het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau (1F) beheerst grotendeels vergelijkbaar is met 2022: veel leerlingen beheersen dit, vooral voor lezen (97,5%) en taalverzorging (97,6%). Voor rekenen beheerst 7,4% van de leerlingen het fundamentele niveau nog niet. Voor alle 3 de leergebieden geldt dat minstens 85% het fundamentele niveau beheerst en daarmee is de ambitie voor het fundamentele niveau behaald.

In 2023 is het aandeel leerlingen dat 1S/2F haalt voor alle 3 domeinen toegenomen. De grootste stijging is zichtbaar bij rekenen waar 45,9% 1S beheerst ten opzichte van 42,8% in 2022. Hiermee ligt het aandeel nog wel onder de ambitie van 65%. Ook voor taalverzorging is het aandeel iets gestegen, maar blijft het met 64,0% nog net onder het ambitieniveau. Voor lezen wordt met 74,3% leerlingen op 2F-niveau de ambitie ruimschoots gehaald.

⁹ Een overgang is gedefinieerd als aanwezigheid in het bo in het toetsjaar en aanwezigheid in het reguliere vo, voortgezet speciaal onderwijs (vso), praktijkonderwijs (pro), of internationaal baccalaureaat in het erop volgende jaar. In de totaalantallen zijn uittrekers uit het gehele onderwijs niet meegenomen.

Figuur 2.1.1a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023 ($n_{2022}=148.297$, $n_{2023}=149.833$)

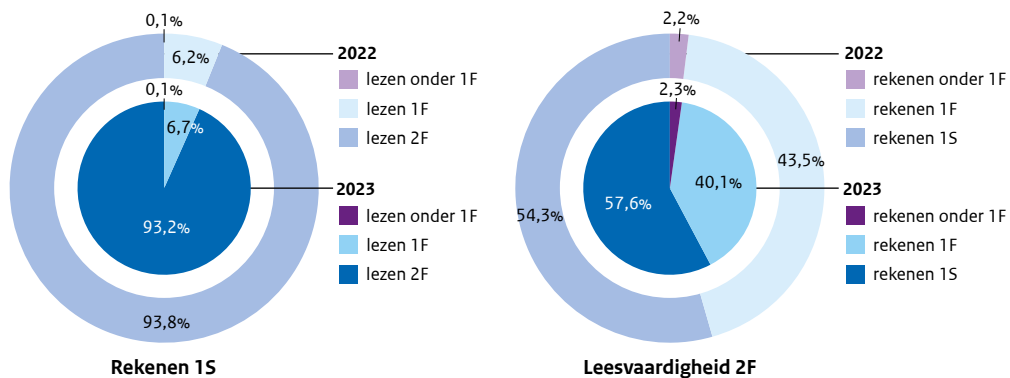

2.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Als we kijken naar prestaties van leerlingen op de leergebieden tezamen, dan zien we dat aan het einde van de basisschool 3 op de 8 leerlingen het streefniveau haalt voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging (37,5%). Dit aandeel is groter dan in 2022 (35,4%). Het aantal leerlingen dat op elk van de 3 leergebieden onder het fundamentele niveau presteert is met 0,4% gelijk gebleven.

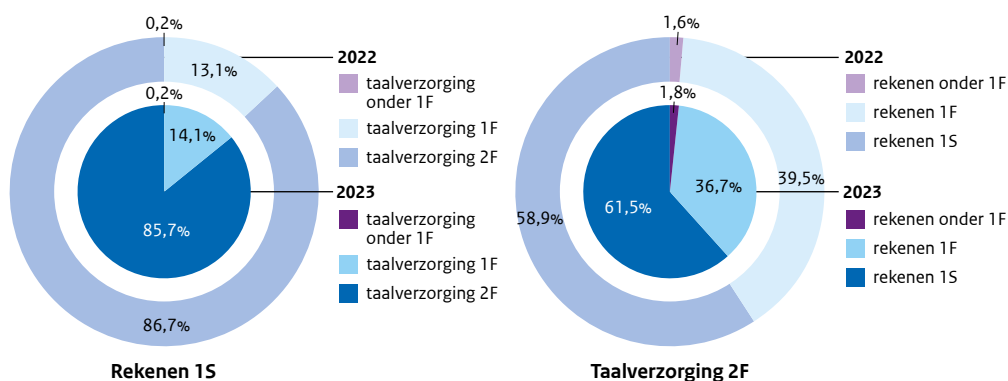
We vergelijken de prestaties tussen 2 leergebieden op eenzelfde manier. Dit levert inzicht op in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samenhangt met de vaardigheid in het andere leergebied. In figuur 2.2.2a vergelijken we de resultaten voor lezen en rekenen. Hieruit wordt duidelijk dat de leerlingen die voor rekenen het streefniveau beheersen, dit veelal ook doen voor lezen (93,2%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de leerlingen die op het streefniveau kunnen lezen, kan 57,6% rekenen op niveau 1S. Dit aandeel steeg ten opzichte van 2022 (54,3%).

Figuur 2.2.2a Prestaties van bo-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=63.399$, $n_{2023}=68.757$); prestaties van bo-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=109.425$, $n_{2023}=111.354$)

Bij het vergelijken van de behaalde referentieniveaus voor rekenen en taalverzorging, zien we hetzelfde patroon, al is dit iets minder extreem (zie figuur 2.2.2b). Van de bo-leerlingen die voor rekenen 1S beheersen, kan 85,7% het niveau 2F van taalverzorging aan. Andersom kan 61,5% van de bo-leerlingen die op taalverzorging 2F hebben behaald, rekenen op niveau 1S. Dit aandeel is hoger dan in 2022 (58,9%).

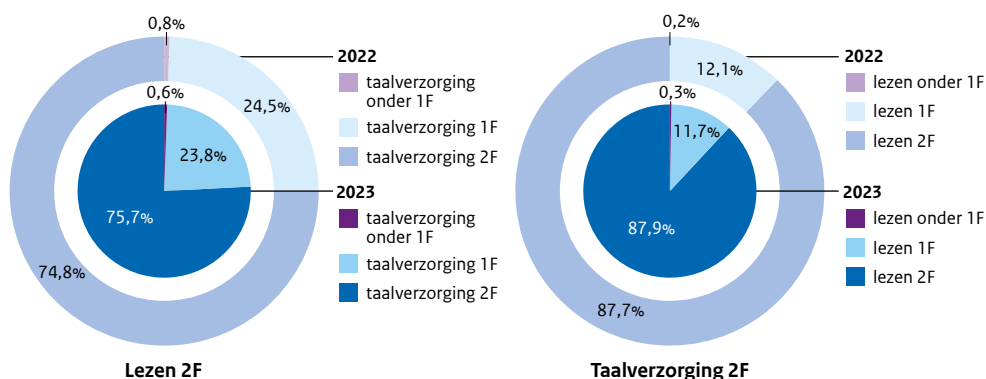
Figuur 2.2.2b Prestaties van bo-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022} = 63.399, n_{2023} = 68.757$); prestaties van bo-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022} = 93.290, n_{2023} = 95.825$)

In figuur 2.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat driekwart van de leerlingen die lezen op 2F, ook het streefniveau voor taalverzorging aan kan. Van de leerlingen die 2F op taalverzorging aan kunnen, kan 87,9% ook lezen op 2F. Het beeld in 2022 en 2023 is hier vrijwel gelijk.

In beide jaren zijn er weinig leerlingen bij wie de prestaties op het gebied van rekenen, lezen en taalverzorging ver uit elkaar liggen. Zo haalt slechts 0,1% van de leerlingen die rekenen op 1S, 1F voor lezen niet en 2,2% tot 2,3% van de leerlingen die lezen op 2F, behaalt 1F voor rekenen niet (figuur 2.2.2a).

Figuur 2.2.2c Prestaties van bo-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022} = 109.425, n_{2023} = 111.354$); prestaties van bo-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022} = 93.290, n_{2023} = 95.825$)

2.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het bo?

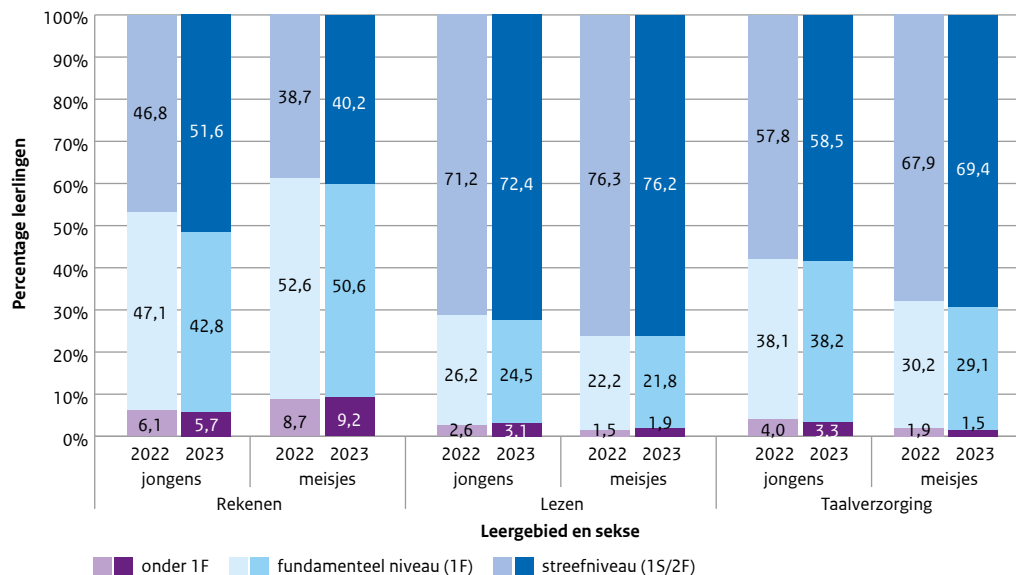
In deze paragraaf kijken we naar de samenhang tussen de prestaties van bo-leerlingen op de eindtoets met een aantal achtergrondkenmerken van leerlingen. Dit zijn bijvoorbeeld het schooladvies voor vervolgonderwijs, migratieachtergrond en kenmerken van de thuisomgeving, zoals gezinssamenstelling en het inkomensniveau van het gezin. Ook zoomen we in op de groep leerlingen die zowel voor rekenen als lezen het streefniveau behalen en de groep leerlingen die voor beide gebieden het fundamentele niveau niet behaalt aan het einde van het bo¹⁰. Verschillen deze groepen naar achtergrondkenmerken? We zetten de uitkomsten af tegen die uit schooljaar 2021-2022.

2.3.1 Meisjes en jongens

Op het leergebied rekenen presteren jongens ook in 2023 beter dan meisjes, terwijl meisjes beter presteren op de leergebieden lezen en taalverzorging (zie figuur 2.3.1a). Voor lezen zijn de verschillen tussen jongens en meisjes kleiner dan voor rekenen en taalverzorging.

Voor lezen halen zowel jongens (72,4%) als meisjes (76,2%) de ambitie van 65% 2F. Voor taalverzorging geldt dat meisjes (69,4%) deze ambitie wel halen, maar jongens (58,5%) niet. Op het leergebied rekenen ligt zowel het percentage jongens als meisjes dat 1S haalt onder de 65%. Waar we eerder zagen dat een aanzienlijk deel van de leerlingen 1F voor rekenen niet behaalt, blijkt uit figuur 2.3.1a dat dit sterker geldt voor meisjes (9,2%) dan voor jongens (5,7%).

Figuur 2.3.1a Percentage jongens ($n_{2023} = 74.993$, $n_{2022} = 73.753$) en meisjes ($n_{2023} = 74.840$, $n_{2022} = 74.544$) in het bo dat de referentieniveaus beheerst, in 2022 en 2023

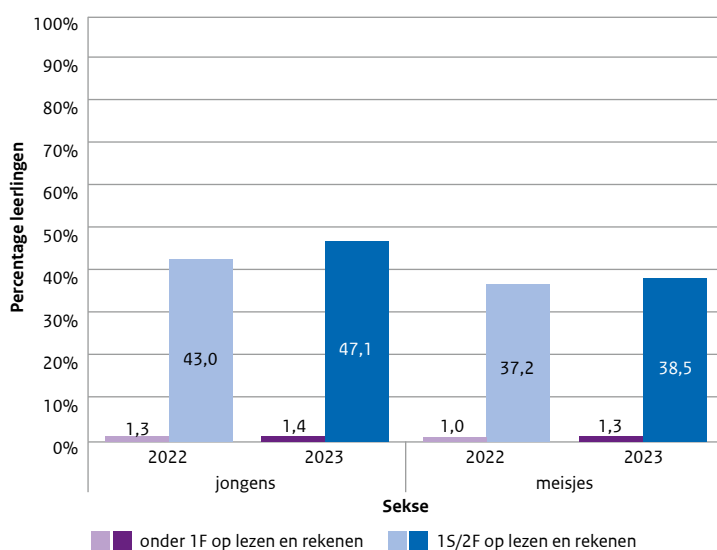

Ook in 2022 presteerden meisjes beter op lezen en taalverzorging, terwijl jongens beter presteerden op rekenen. Ten opzichte van 2022 valt bij rekenen op dat vooral meer jongens 1S behalen. Voor lezen en taalverzorging is het beeld vergelijkbaar met 2022. Wel geldt dat voor lezen iets meer jongens 1F nog niet beheersen dan in 2022 en er tegelijk meer jongens zijn die het streefniveau aankunnen.

¹⁰ We zoomen hierbij in op leerlingen die zowel op het gebied van lezen als rekenen relatief laag en hoog scores. Taalverzorging laten we hierbij achterwege omdat het een meer ondersteunende vaardigheid betreft, die tevens sterk samengaat met leesvaardigheid (zie ook figuur 2.2.2c).

Uit figuur 2.3.1b komt naar voren dat 47,1% van de jongens het streefniveau voor rekenen én lezen halen. Dit is 4 procentpunten hoger dan in 2022 en hoger dan het aandeel meisjes dat dit lukt (38,5%). Het aandeel meisjes dat het streefniveau voor beide leergebieden beheerst, steeg met 1,3 procentpunt ten opzichte van 2022. Het aandeel jongens en meisjes dat voor zowel rekenen als lezen het fundamentele niveau niet behaalt is vrijwel gelijk (1,4% van de jongens, 1,3% van de meisjes, figuur 2.3.1b). Dit beeld is ook vrijwel gelijk aan dat van 2022.

Figuur 2.3.1b Percentage bo-leerlingen dat zowel op lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar sekse, in 2022 en 2023 (jongens $n_{2022} = 73.753$, $n_{2023} = 74.993$; $n_{2022} = 74.544$, meisjes $n_{2023} = 74.840$)

2.3.2

Schooladvies¹¹

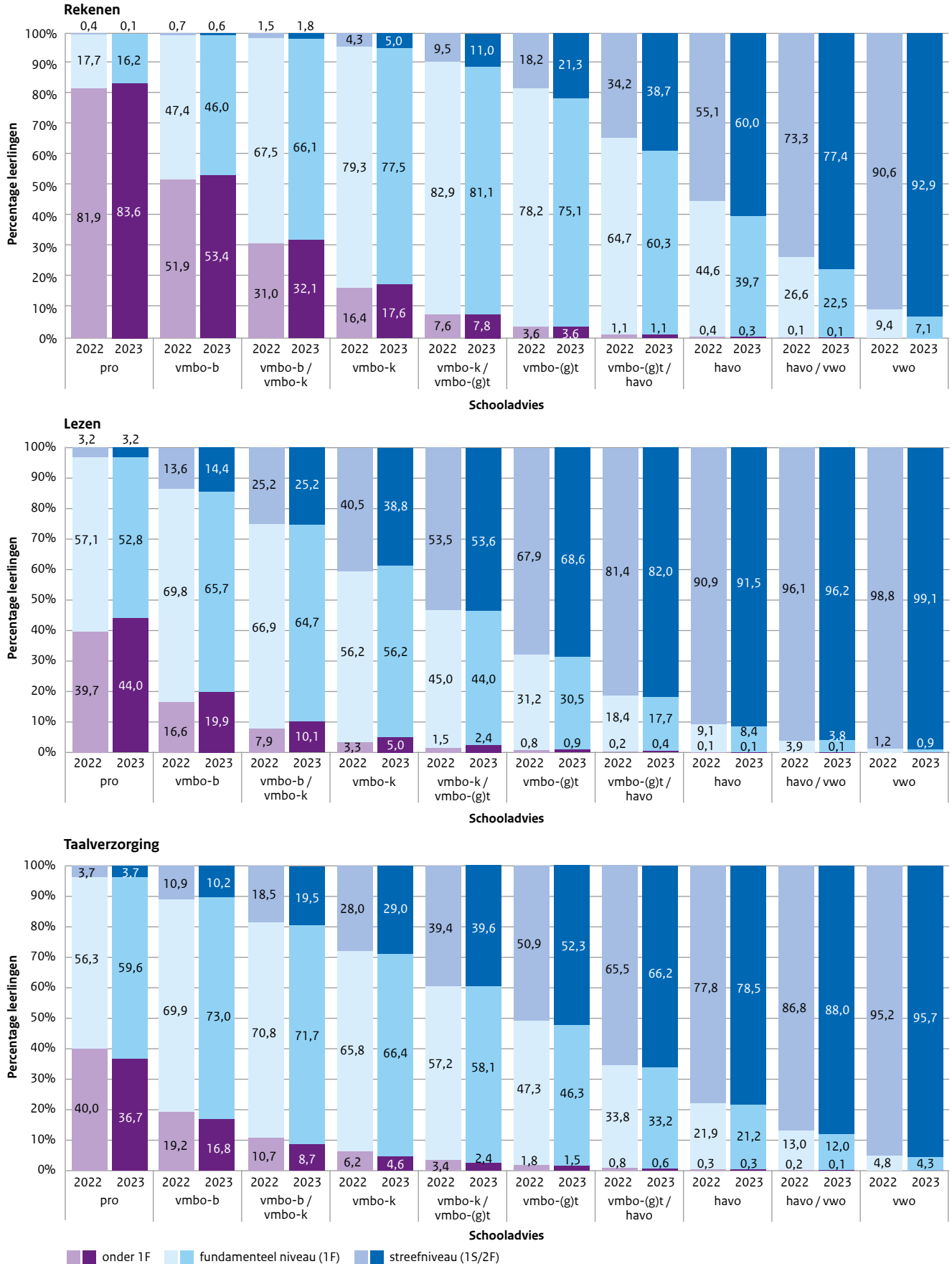
Het aandeel leerlingen dat de referentieniveaus behaalt, is in figuur 2.3.2a weergegeven per advies en leergebied. De mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen op de 3 leergebieden, hangt sterk samen met het advies dat leerlingen krijgen voor het vervolgonderwijs (het schooladvies). Leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs behalen minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau dan leerlingen met een schooladvies voor meer theoretisch onderwijs.

Voor rekenen valt op dat meer dan de helft van de leerlingen met de adviezen pro en vmbo basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b) het 1F-niveau niet behaalt (pro 83,6%, vmbo-b 53,4%). Een derde van de leerlingen met advies vmbo-b/vmbo kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k) presteert op rekenen onder 1F (32,1%). Voor lezen en taalverzorging liggen deze percentages aanmerkelijk lager. Hier geldt dat zo'n 4 op de 10 leerlingen met advies pro 1F niet behaalt (lezen: 44,0%, taalverzorging: 36,7%). Ditzelfde geldt voor ongeveer 1 op de 5 leerlingen met advies vmbo-b voor lezen (19,9%) en 1 op de 6 voor taalverzorging (16,8%). Voor de leerlingen met advies vmbo-b/vmbo-k geldt dat 10,1% van de leerlingen voor lezen en 8,7% voor taalverzorging onder 1F presteert.

De ambitie van 65% van de leerlingen op het streefniveau wordt voor rekenen alleen gehaald door leerlingen met schooladvies havo/vwo of vwo (respectievelijk 77,4% en 92,9% behaalt 1S). Voor lezen wordt deze ambitie alleen door de leerlingen met het schooladvies vmbo gemengde of theoretische leerweg (vmbo-(g)t) of hoger behaald. Voor taalverzorging lukt dit alleen de groep leerlingen met een schooladvies vmbo-(g)t/havo, of hoger.

¹¹ Het schooladvies is het oorspronkelijke advies voor het vervolgonderwijs dat de basisschool afgaf vóór eventuele bijstelling op basis van de behaalde eindtoetscore. Het is mogelijk dat scholen dit advies op basis van de verplichte heroverweging, na het bekend worden van het toetsadvies, naar boven bijstellen. Leerlingen met een advies vso of voor wie geen advies kon worden vastgesteld, worden hier buiten beschouwing gelaten.

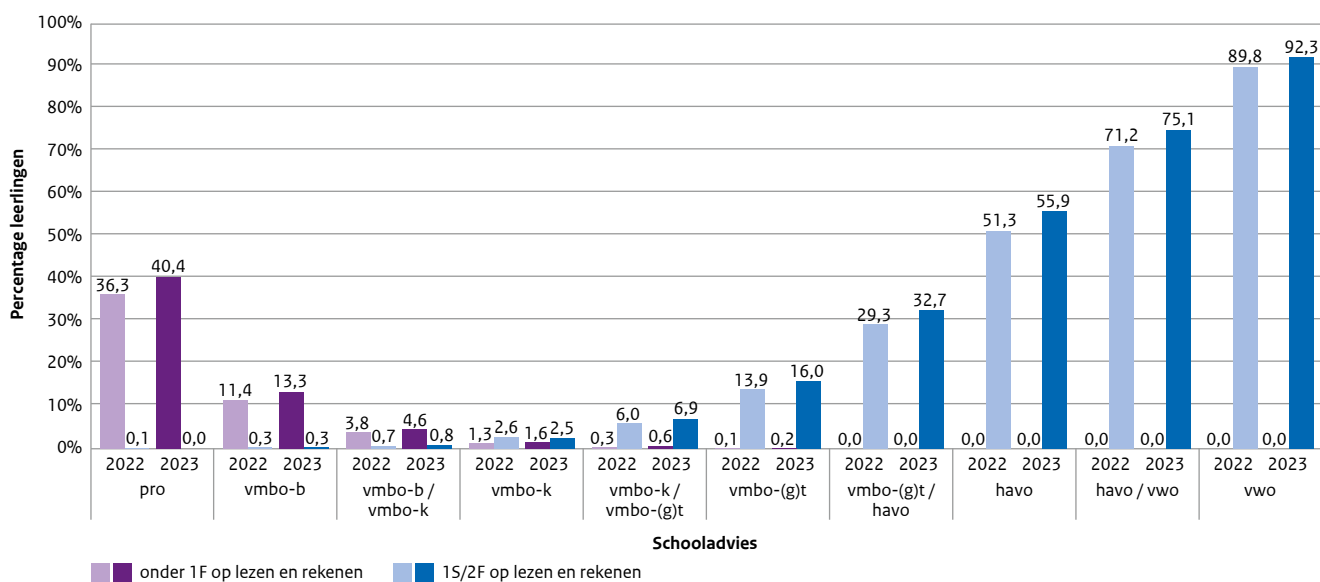
Figuur 2.3.2a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies, in 2022 en 2023 (pro $n_{2022} = 753, n_{2023} = 752$; vmbo-b $n_{2022} = 8.059, n_{2023} = 7.663$; vmbo-b/vmbo-k $n_{2022} = 6.089, n_{2023} = 6.016$; vmbo-k $n_{2022} = 13.878, n_{2023} = 13.743$; vmbo-k/vmbo-(g)t $n_{2022} = 7.806, n_{2023} = 8.452$; vmbo-(g)t $n_{2022} = 25.215, n_{2023} = 24.943$; vmbo-(g)t/havo $n_{2022} = 15.364, n_{2023} = 15.749$; havo $n_{2022} = 24.047, n_{2023} = 24.603$; havo/vwo $n_{2022} = 16.555, n_{2023} = 16.914$; vwo $n_{2022} = 28.609, n_{2023} = 29.028$)

Als we de trend bekijken zien we voor rekenen dat minder leerlingen met een schooladvies voor de meest praktijkgerichte opleidingen (van pro tot en met vmbo-k) 1F beheerst dan in 2022. Onder leerlingen met een meer theoretisch schooladvies (van vmbo-k/vmbo-(g)t¹² tot en met vwo) geldt dat het aandeel leerlingen dat 1S beheerst groter is dan in 2022. Voor lezen zien we ook het beeld dat de groep leerlingen die onder 1F presteert bij de meest praktijkgerichte opleidingen groter is dan in 2022. De verschillen in beheersing van 2F voor lezen per schooladvies zijn beperkt tussen beide jaren. Voor taalverzorging geldt voor alle schooladviezen met uitzondering van pro en vmbo-basis, dat meer leerlingen het streefniveau beheersen. Voor leerlingen met een vmbo-basis advies lag dit iets lager (2023 10,2%, 2022 10,9%) en voor leerlingen met een pro-advies bleef dit aandeel gelijk (3,7%).

Het patroon dat leerlingen met een schooladvies voor meer theoretisch onderwijs vaker het streefniveau behalen, blijkt ook uit figuur 2.3.2b waarin het percentage leerlingen wordt getoond dat op zowel lezen als rekenen onder 1F presteert en het percentage leerlingen dat op beide leergebieden juist op niveau 1S/2F presteert. In dit figuur tekent zich ook de trend af van een groter aandeel leerlingen onder 1F voor beide leergebieden bij de meest praktijkgerichte schooladviezen. Van de leerlingen met vwo-advies kan 92,3% rekenen en lezen op niveau 1S/2F. Tegelijkertijd zien we in dezelfde figuur dat 13,3% van de leerlingen met vmbo-b-advies het fundamentele niveau noch voor lezen, noch voor rekenen beheerst. Van de groep leerlingen met een vmbo-(g)t/havo-advies of hoger behalen alle leerlingen minstens 1F voor rekenen en lezen.

Figuur 2.3.2b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, in 2022 en 2023, naar schooladvies (pro $n_{2022}=753, n_{2023}=752$; vmbo-b $n_{2022}=8.059, n_{2023}=7.663$; vmbo-b/vmbo-k $n_{2022}=6.089, n_{2023}=6.016$; vmbo-k $n_{2022}=13.878, n_{2023}=13.743$; vmbo-k/vmbo-(g)t $n_{2022}=7.806, n_{2023}=8.452$; vmbo-(g)t $n_{2022}=25.215, n_{2023}=24.943$; vmbo-(g)t/havo $n_{2022}=15.364, n_{2023}=15.749$; havo $n_{2022}=24.047, n_{2023}=24.603$; havo/vwo $n_{2022}=16.555, n_{2023}=16.914$; vwo $n_{2022}=28.609, n_{2023}=29.028$)

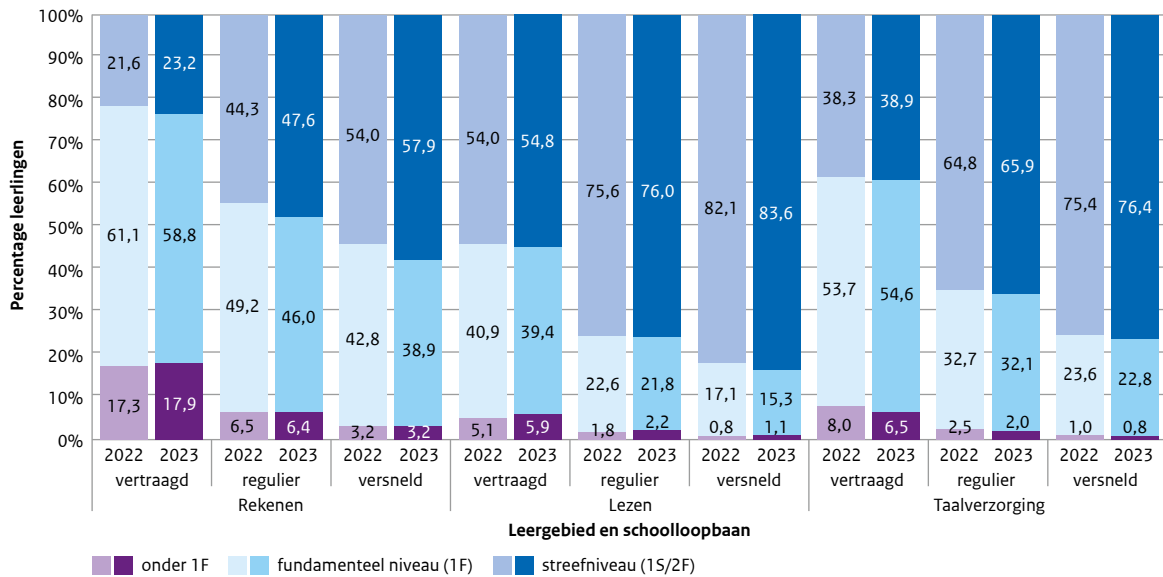
¹² Dit gecombineerde advies zit op het grensvlak tussen praktijkgericht en theoretisch schooladvies. We beschouwen het hier als meer theoretisch schooladvies, omdat vmbo-(g)t er onderdeel van uit maakt.

2.3.3 Schoolloopbaan

In figuur 2.3.3a staan de prestaties op de eindtoets uitgesplitst naar de schoolloopbaan¹³ van leerlingen. Leerlingen die langer doen over de basisschoolperiode behalen minder vaak de referentieniveaus dan leerlingen die de basisschool versneld of binnen 8 jaar doorlopen. Dit patroon is zichtbaar bij alle 3 de domeinen. Ten opzichte van 2022 zien we wel dat leerlingen in alle 3 de groepen de streefniveaus iets vaker beheersen, maar dat de groep vertraagde leerlingen ook iets vaker het fundamentele niveau niet beheerst op het gebied van rekenen en leesvaardigheid.

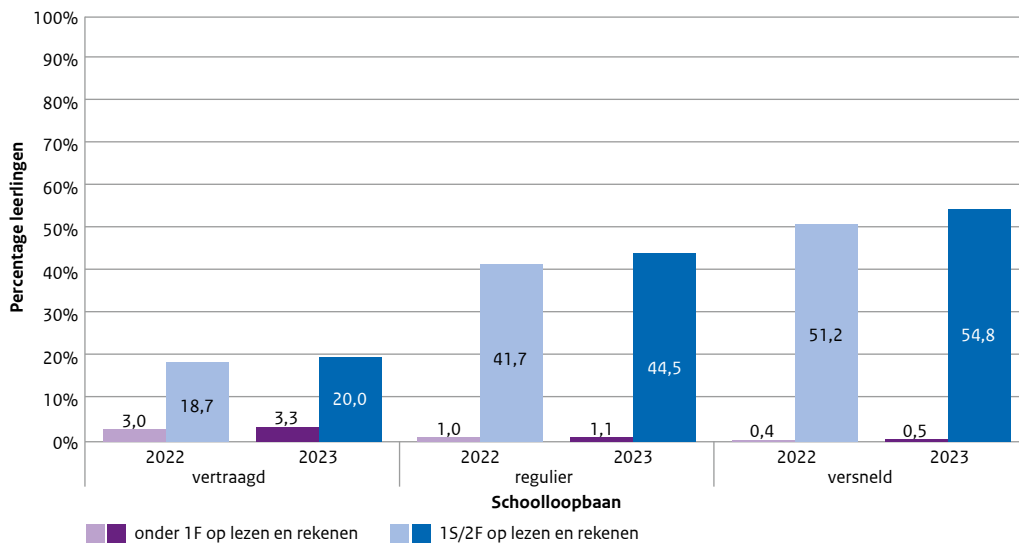
Dit patroon zien we terug wanneer we kijken naar het percentage leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau haalt (figuur 2.3.3b). In alle 3 de groepen stijgt dit aandeel licht. Daarnaast zien we een lichte stijging in het percentage vertraagde leerlingen dat op beide domeinen het fundamentele niveau niet beheerst (2022: 3,0%, 2023: 3,3%).

Figuur 2.3.3a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023, naar schoolloopbaan
(vertraagd $n_{2022} = 18.182, n_{2023} = 18.351$; regulier $n_{2022} = 111.024, n_{2023} = 112.568$; versneld $n_{2022} = 19.091, n_{2023} = 18.914$)

¹³ Hierbij is de volgende indeling gehanteerd voor leerlingen in groep 8 op teldatum 1 oktober:
versneld: leerling is 10 jaar of jonger, regulier: leerling is 11 jaar, vertraagd: leerling is 12 jaar of ouder

Figuur 2.3.3b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar schoolloopbaan (vertraagd $n_{2022} = 18.182$; $n_{2023} = 18.351$; regulier $n_{2022} = 111.024$; $n_{2023} = 112.568$; versneld $n_{2022} = 19.091$; $n_{2023} = 18.914$) in 2022 en 2023

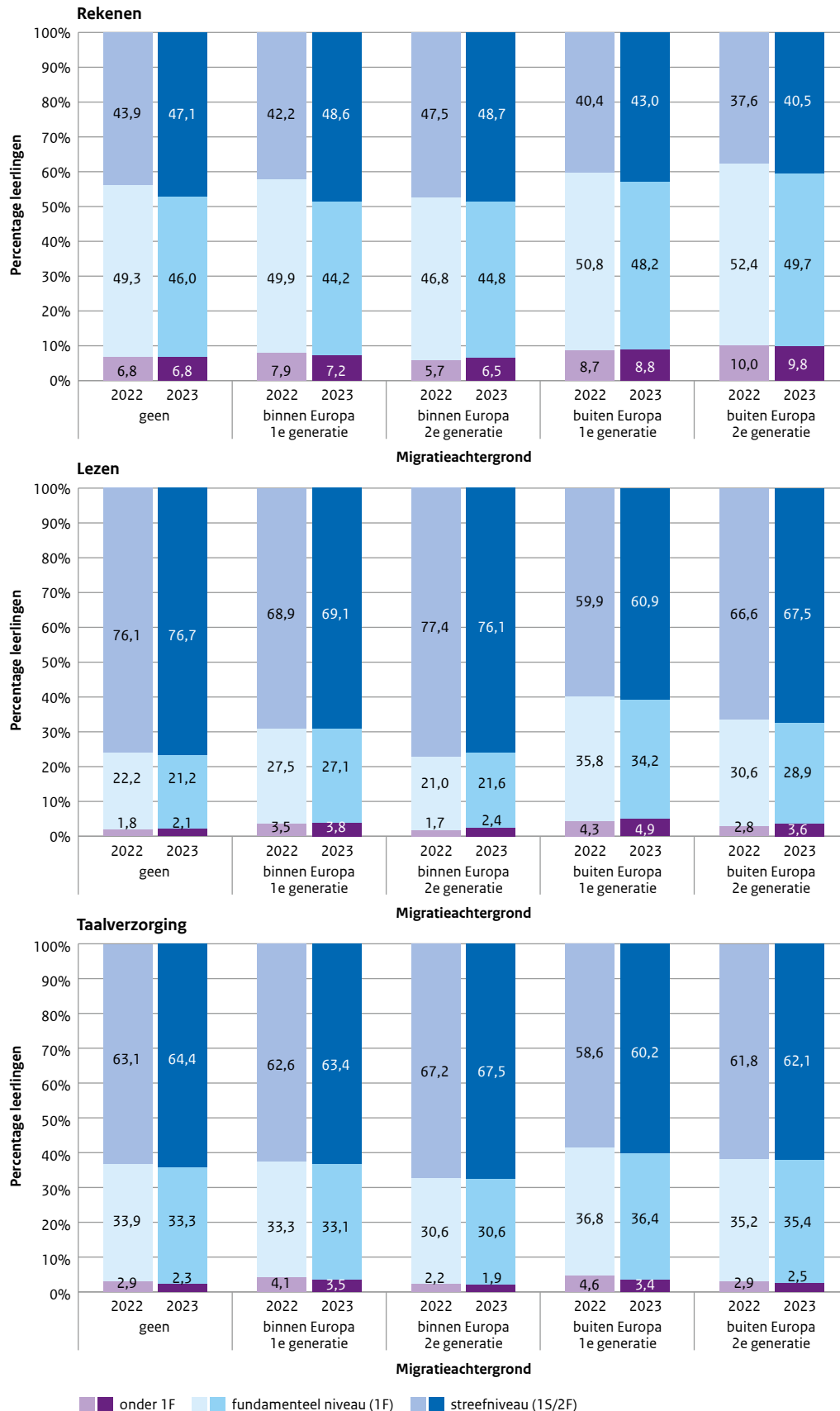
2.3.4

Migratieachtergrond

De migratieachtergrond¹⁴ van een leerling hangt samen met zijn of haar prestaties op de eindtoets. In figuur 2.3.4a zien we dat leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond minder vaak het fundamentele en het streefniveau halen dan leerlingen zonder of met een Europese migratieachtergrond. Als het gaat om de verschillen tussen generaties, behalen leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van de tweede generatie vaker het streefniveau voor taalverzorging en leesvaardigheid dan niet-Europese migranten van de eerste generatie. Voor rekenen is dit patroon juist omgekeerd. Een mogelijke verklaring is de kortere tijd dat de eerste generatie migranten in Nederland zijn. Hetzelfde patroon zien we voor lezen en taalverzorging wanneer we kijken naar leerlingen met een Europese migratieachtergrond. Bij deze groep valt daarnaast bij rekenen op dat de eerste generatie dit jaar vaker het streefniveau behaalt dan in 2022.

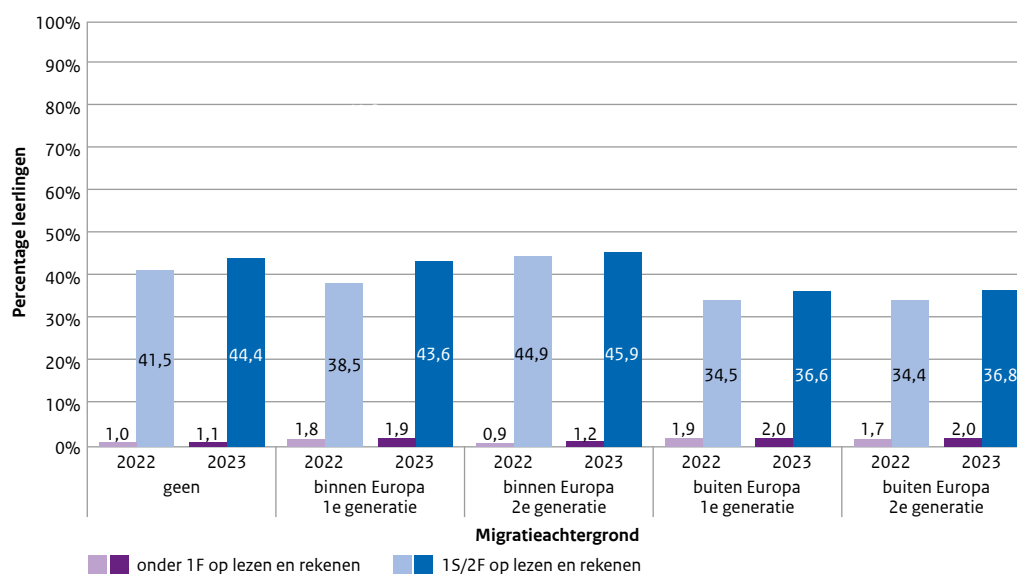
¹⁴ Iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Leerlingen die een eindtoets maakten maar een ontheffing hebben omdat ze minder dan 4 jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.

Figuur 2.3.4a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022}=107.229$, $n_{2023}=107.422$; binnen Europa 1e generatie $n_{2022}=2.454$, $n_{2023}=2.737$; binnen Europa 2e generatie $n_{2022}=6.263$, $n_{2023}=7.241$; buiten Europa 1e generatie $n_{2022}=4.836$, $n_{2023}=5.500$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022}=23.049$, $n_{2023}=26.772$)

Gemiddeld presteren leerlingen met een Europese migratieachtergrond vergelijkbaar met de groep zonder migratieachtergrond. Voor rekenen behalen deze leerlingen net wat vaker 1S/2F. Ook het aandeel leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau haalt, is vergelijkbaar met dat in het bo (zie figuur 2.3.4b). Vergeleken met 2022 zijn zowel leerlingen met als zonder migratieachtergrond gemiddeld vaker in staat op beide domeinen het streefniveau te behalen.

Figuur 2.3.4b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022}=107.229$, $n_{2023}=107.422$; binnen Europa 1^e generatie $n_{2022}=2.454$, $n_{2023}=2.737$; buiten Europa 1^e generatie $n_{2022}=4.836$, $n_{2023}=5.500$; binnen Europa 2e generatie $n_{2022}=6.263$, $n_{2023}=7.241$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022}=23.049$, $n_{2023}=26.772$)

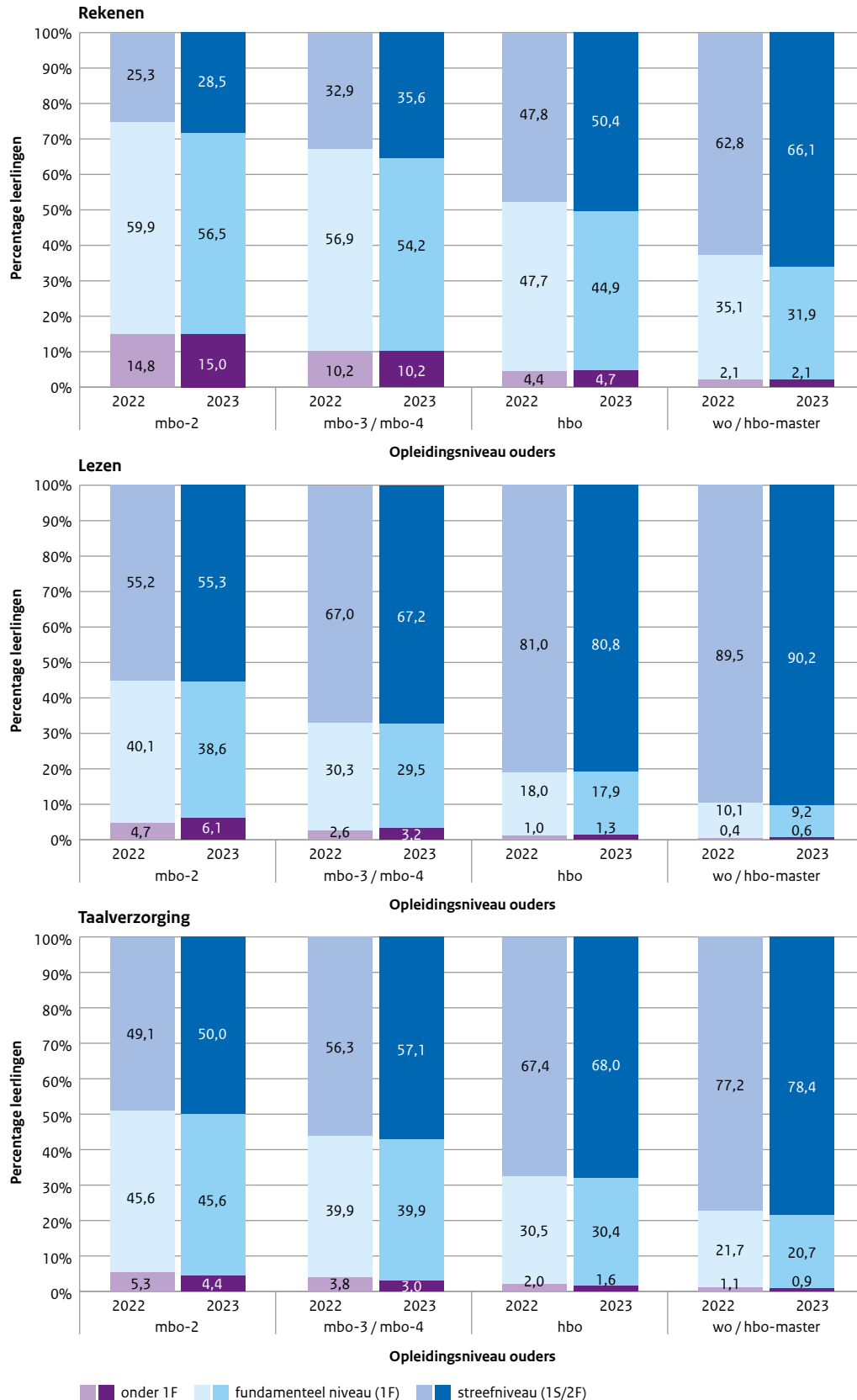
2.3.5

Opleidingsniveau ouders

In figuur 2.3.5a zijn de percentages leerlingen die de referentieniveaus beheersen, weergegeven naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van hun ouders.¹⁵ Net als in 2022 zien we hier dat bij alle 3 de domeinen geldt dat naarmate dit opleidingsniveau toeneemt, meer leerlingen het fundamentele en streefniveau behalen. Wat opvalt is dat we ten opzichte van 2022 over de gehele linie een toename in het aandeel leerlingen zien dat het streefniveau op het gebied van rekenen beheerst. Voor leerlingen met ouders met mbo-niveau 2 als hoogste opleidingsniveau stijgt het percentage van 25,3% naar 28,5%, voor leerlingen met wo-opgeleide ouders van 62,8% naar 66,1%. Het aandeel leerlingen dat het 1F-niveau niet behaalt, is over beide jaren redelijk stabiel.

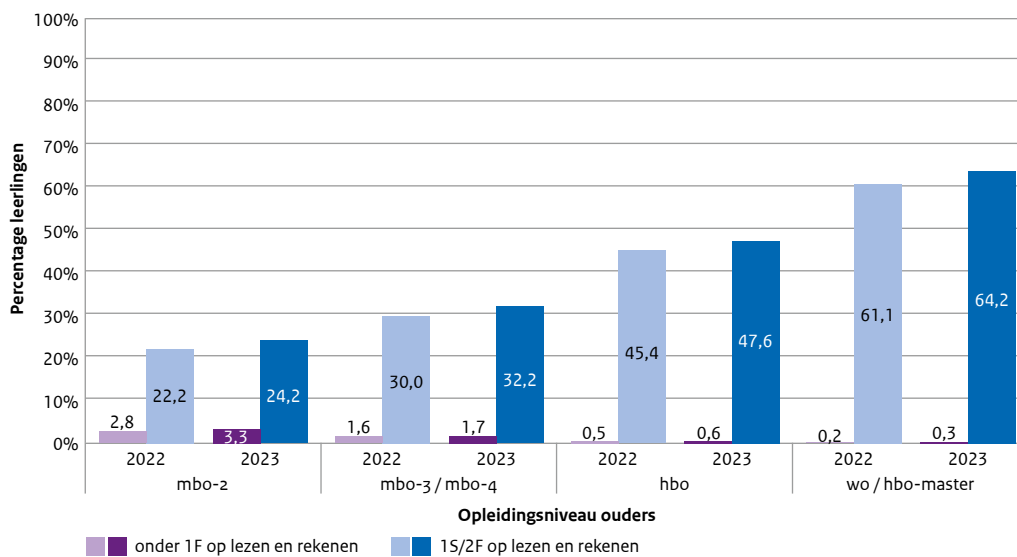
¹⁵ Voor 23.256 leerlingen (13,5%) is het hoogste opleidingsniveau van de ouders van leerlingen onbekend. Deze leerlingen zijn hier buiten beschouwing gelaten. Voor meer informatie over de ontbrekende waarden van opleidingsniveau, zie het technisch rapport (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

Figuur 2.3.5a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied in 2022 en 2023, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022} = 20.006, n_{2023} = 20.567$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022} = 37.436, n_{2023} = 39.785$; hbo $n_{2022} = 38.895, n_{2023} = 41.040$; wo/hbo-master $n_{2022} = 31.731, n_{2023} = 33.425$)

Van de leerlingen met op mbo-niveau 2 opgeleide ouders, behaalt ongeveer een kwart voor zowel rekenen als lezen het streefniveau (24,2%), zie figuur 2.3.5b. Van de leerlingen met de hoogstopgeleide ouders (wo/hbo-master) is dit ongeveer twee derde (64,2%). Voor beide groepen is dit een lichte stijging ten opzichte van 2022.

Figuur 2.3.5b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022} = 20.006$, $n_{2023} = 20.567$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022} = 37.436$, $n_{2023} = 39.785$; hbo $n_{2022} = 38.895$, $n_{2023} = 41.040$; wo/hbo-master $n_{2022} = 31.731$, $n_{2023} = 33.425$), in 2022 en 2023

2.3.6

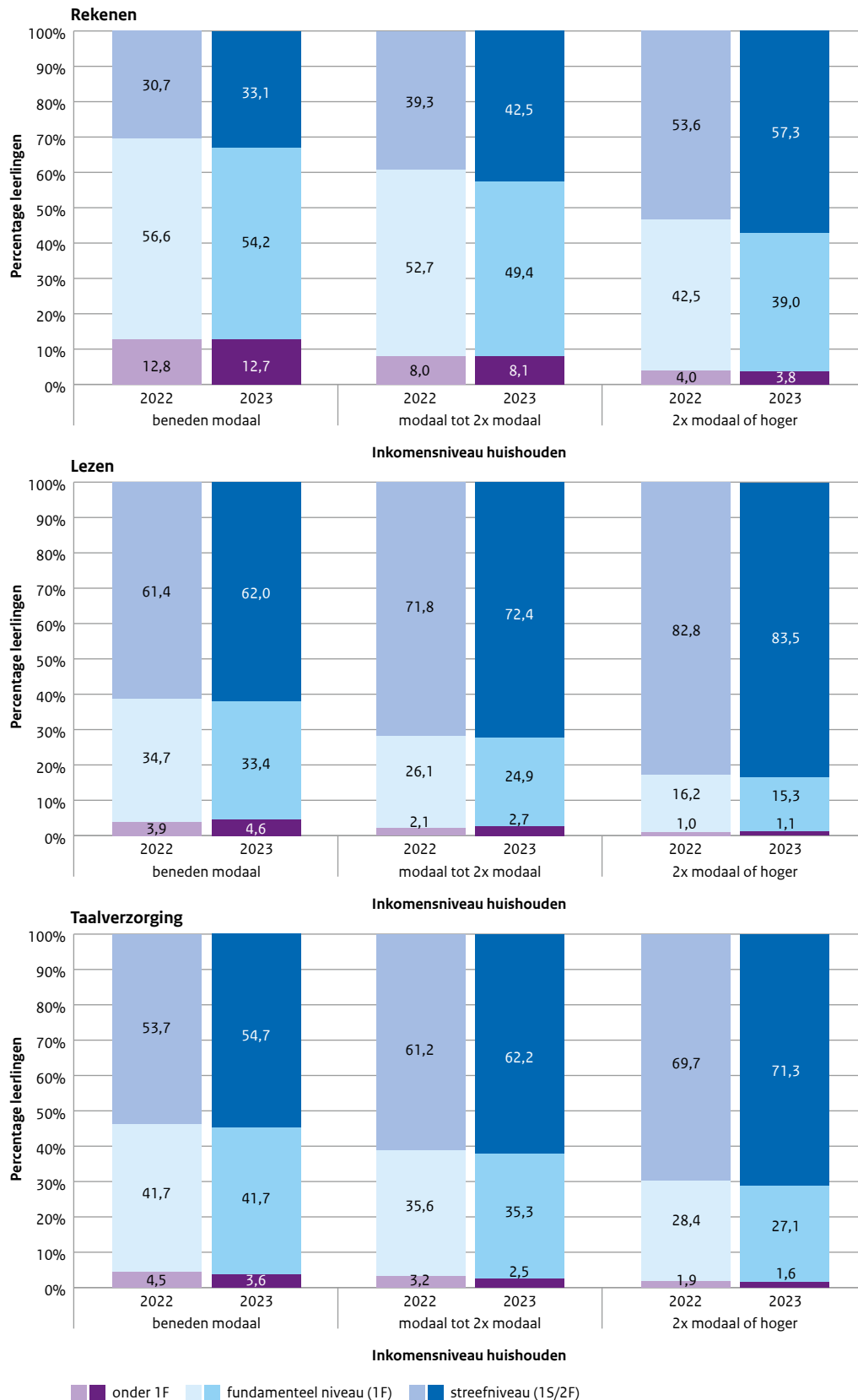
Huishoudinkomen

In figuur 2.3.6a is te zien hoe het inkomensniveau¹⁶ van het gezin samenhangt met het behalen van de referentieniveaus op alle domeinen. Leerlingen uit een gezin met een hoog huishoudinkomen behalen zowel het fundamentele als het streefniveau vaker dan leerlingen uit een gezin met een laag huishoudinkomen. Net als bij het ouderlijk opleidingsniveau is er bij alle inkomenscategorieën een lichte stijging in het aandeel leerlingen dat het streefniveau beheerst op het gebied van rekenen ten opzichte van 2022.

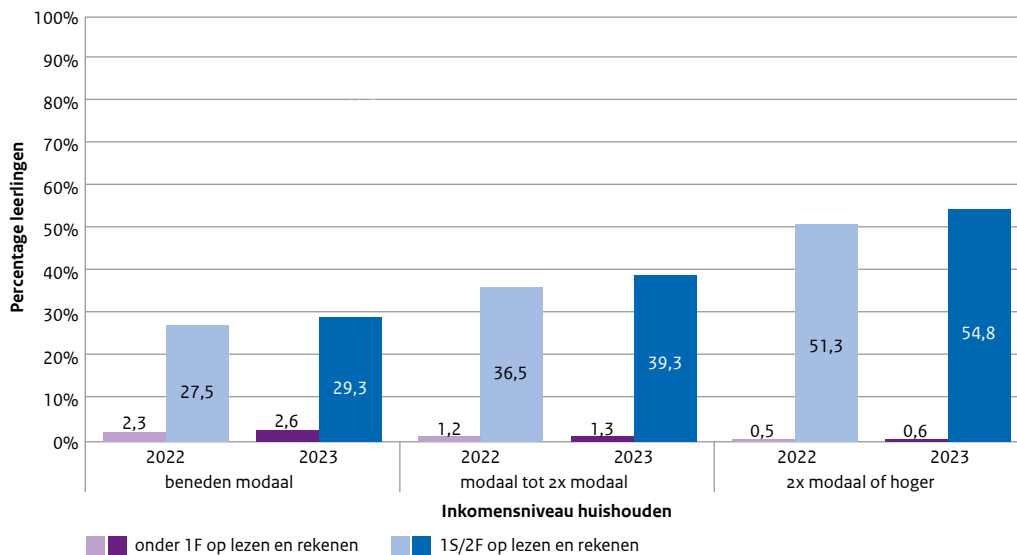
Het aandeel leerlingen dat zowel op rekenen als leesvaardigheid het streefniveau behaalt, steeg in de hoogste inkomenscategorie harder (van 51,3% naar 54,8%) dan in de laagste inkomenscategorie (van 27,5 naar 29,3%) ten opzichte van 2022 (zie figuur 2.3.6b).

¹⁶ Met inkomensniveau bedoelen we het besteedbaar inkomen van het huishouden. Onder modaal inkomen verstaan we €36.500,-.

Figuur 2.3.6a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling in 2022 en 2023 (beneden modaal $n_{2022} = 23.108$, $n_{2023} = 24.698$; modaal tot tweemaal modaal $n_{2022} = 69.343$, $n_{2023} = 73.053$; tweemaal modaal of hoger $n_{2022} = 50.346$, $n_{2023} = 50.317$)

Figuur 2.3.6b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal $n_{2022} = 23.108$, $n_{2023} = 24.698$; modaal tot tweemaal modaal $n_{2022} = 69.343$, $n_{2023} = 73.053$; tweemaal modaal of hoger $n_{2022} = 50.346$, $n_{2023} = 50.317$) in 2022 en 2023

2.3.7

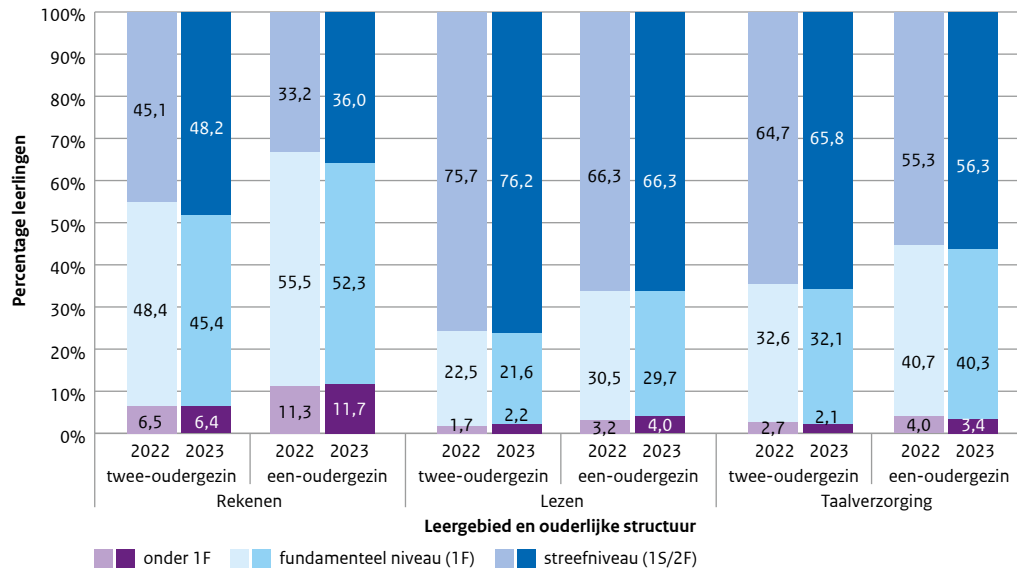
Gezinsamenstelling

Figuur 2.3.7a en 2.3.7b laten de behaalde referentieniveaus van leerlingen zien, uitgesplitst naar gezinskenmerken. We kijken naar het verschil tussen leerlingen die in eenouder- en tweeoudergezinnen wonen, en naar de gezinsgrootte. We beschouwen een gezin als relatief groot wanneer er 3 of meer thuiswonende kinderen zijn. Deze 2 factoren kunnen van invloed zijn op de ruimte voor ondersteuning bij het leerproces in de thuisomgeving.

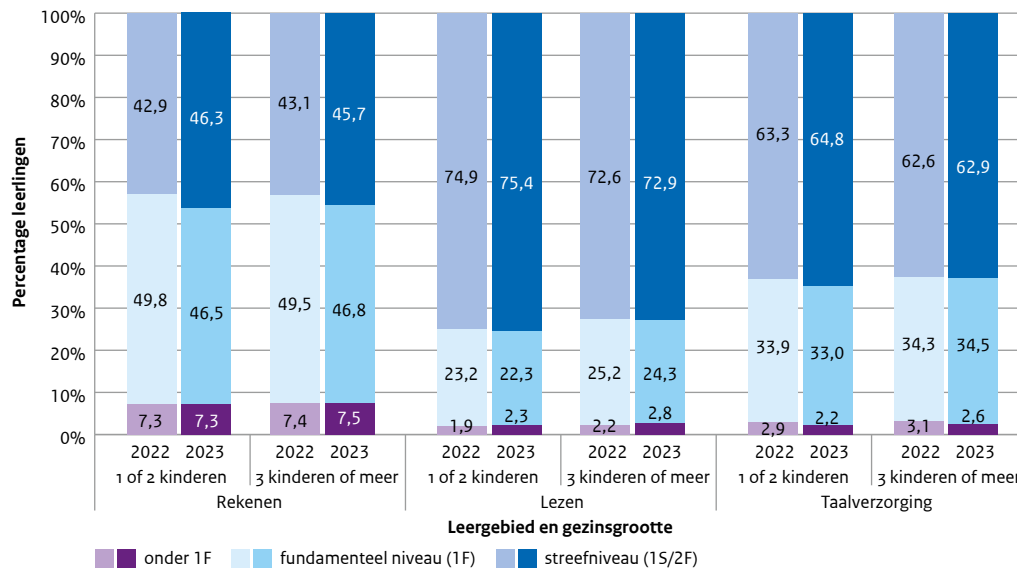
Net als in 2022 zien we dat leerlingen uit eenoudergezinnen gemiddeld minder vaak het streefniveau halen dan kinderen uit tweeoudergezinnen. Dit geldt voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging. Met name bij rekenen zien we dat het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau aan het einde van de basisschool nog niet behaalt, groter is onder leerlingen uit eenoudergezinnen. Ten opzichte van 2022 zien we een gelijke of grotere beheersing van het streefniveau bij zowel kinderen uit eenoudergezinnen als kinderen uit tweeoudergezinnen.

Verschillen tussen leerlingen naar gezinsgrootte zijn er in beide jaren nauwelijks. Leerlingen uit relatief kleine gezinnen behalen even vaak de referentieniveaus als leerlingen uit gezinnen met meer thuiswonende kinderen.

Figuur 2.3.7a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar ouderlijke structuur in 2022 en 2023 (tweeoudergezin $n_{2022} = 117.067$, $n_{2023} = 121.813$; eenoudergezin $n_{2022} = 25.542$, $n_{2023} = 26.486$)

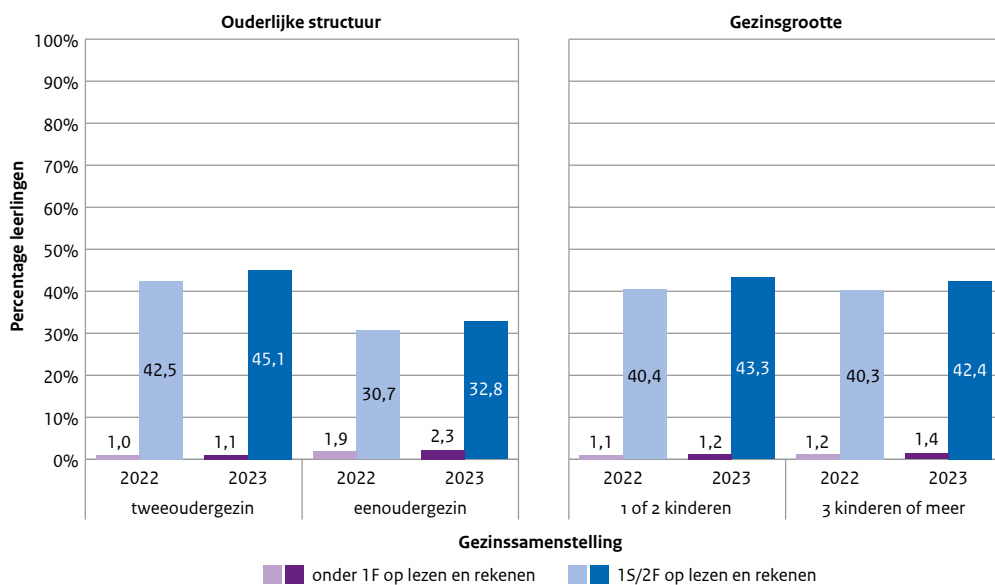

Figuur 2.3.7b Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit in 2022 en 2023 (1 of 2 kinderen $n_{2022} = 88.323$, $n_{2023} = 91.749$; 3 of meer kinderen $n_{2022} = 54.286$, $n_{2023} = 56.550$)

Ook voor het aandeel leerlingen dat zowel op rekenen als lezen 1S/2F behaalt, geldt dat dit hoger is voor kinderen uit tweeoudergezinnen (figuur 2.3.7c). Het aandeel leerlingen dat 1F voor beide leergebieden nog niet behaalt, is bij deze groep juist kleiner. Het aandeel leerlingen dat op beide leergebieden nog niet het fundamentele niveau behaalt en het aandeel leerlingen dat op beide gebieden juist het streefniveau behaalt, verschilt vrijwel niet tussen gezinnen van verschillende groottes.

Figuur 2.3.7c Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n_{2022} = 117.067$, $n_{2023} = 121.813$; eenoudergezin $n_{2022} = 25.542$, $n_{2023} = 26.486$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 kinderen $n_{2022} = 88.323$, $n_{2023} = 91.749$; 3 of meer kinderen $n_{2022} = 54.286$, $n_{2023} = 56.550$), in 2022 en 2023

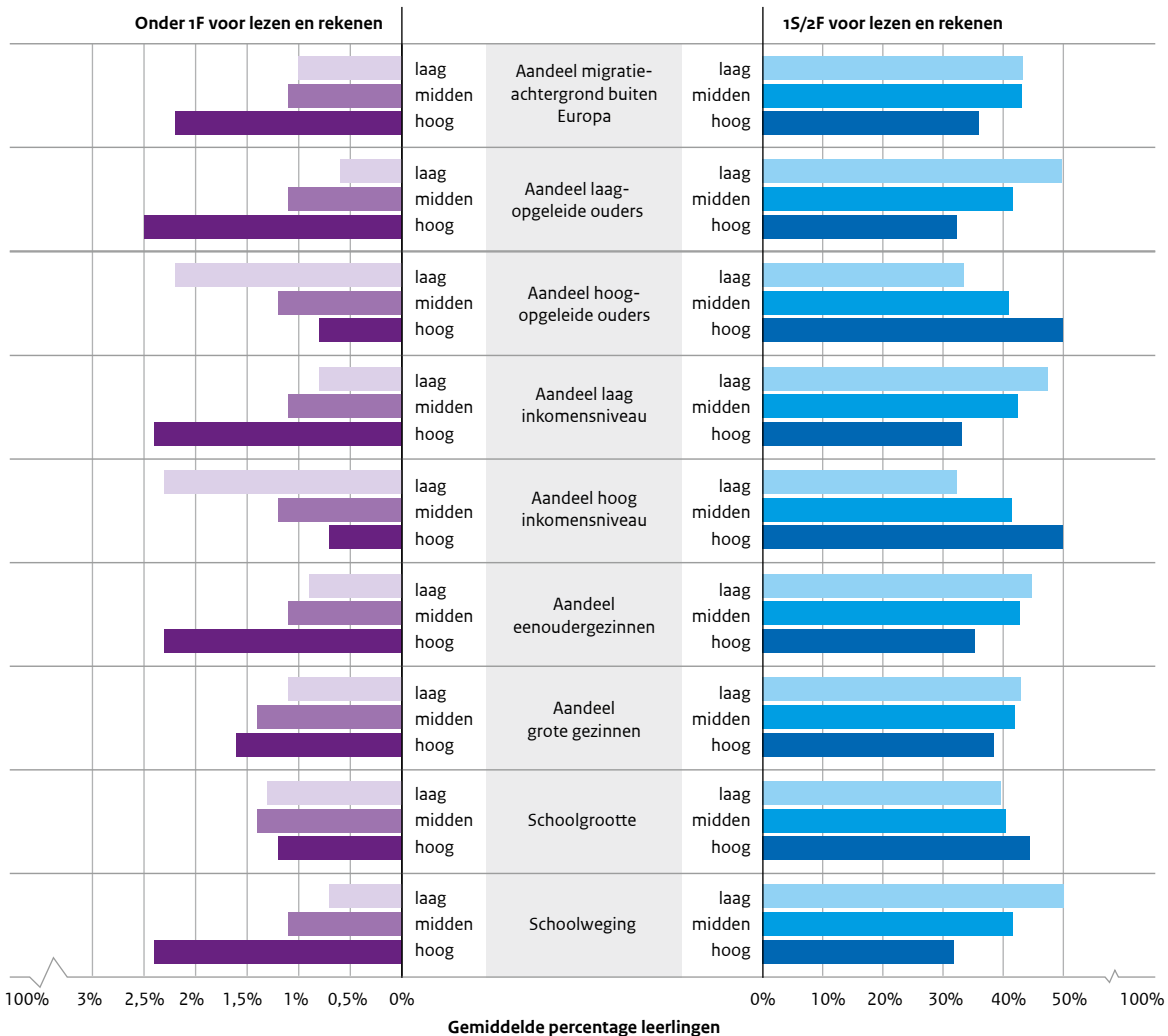
2.4 Hoe verschillen bo-scholen in de prestaties van achtstegroepers in Nederland?

In de vorige paragraaf zijn de verschillen in leerlingprestaties op het gebied van rekenen, lezen en taalverzekering beschreven naar kenmerken van de leerling. In deze paragraaf bekijken we de verschillen tussen scholen in het aandeel leerlingen dat in 2023 zowel voor rekenen als lezen het streefniveau 1S/2F behaalt en het aandeel leerlingen dat juist in deze beide vakken nog onder het fundamentele niveau presteert. In paragraaf 2.4.1 bekijken we de samenhang tussen de schoolprestaties en kenmerken van de school, zoals schoolgrootte en schoolweging, afzonderlijk. In paragraaf 2.4.2 bekijken we deze relaties in samenhang.

2.4.1 Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken

Figuur 2.4.1a laat aan de linkerkant de gemiddelde percentages zien van leerlingen die op de eindtoets noch voor rekenen, noch voor lezen 1F behaalden. Rechts staan de gemiddelde percentages van leerlingen die voor beide vakken het streefniveau 1S/2F behaalden. Per schoolkenmerk zijn scholen ingedeeld in 3 categorieën: laag (de laagste 25% scholen), midden (de middelste 50% scholen) en hoog (de hoogste 25% scholen). Zo behoort een school in de categorie 'hoog' bij het kenmerk 'hoog inkomensniveau' tot de groep van 25% van de scholen met het grootste aandeel leerlingen met een huishoudinkomen van ten minste 2 keer modaal. Een school in de categorie 'laag' bij het kenmerk 'schoolgrootte' behoort tot de 25% kleinste basisscholen.

Figuur 2.4.1a Gemiddelde percentages leerlingen in 2023 in het bo met onder 1F (links) en 1S/2F (rechts) voor zowel lezen als rekenen, uitgesplitst naar schoolkenmerken ($n_{\text{scholen}} = 5.296$, $n_{\text{leerlingen}} = 149.796$)

Uit figuur 2.4.1a valt af te lezen dat leerlingen op scholen met een groter aandeel welvarende ouders beter presteren dan scholen met een lager aandeel welvarende ouders. Op de scholen met relatief veel leerlingen met een huishoudinkomen van ten minste 2 keer modaal, behaalt gemiddeld 50,0% van de leerlingen het streefniveau op zowel rekenen als lezen. Dit tegenover 32,4% op scholen met relatief weinig leerlingen met een vergelijkbaar huishoudinkomen. Hetzelfde patroon geldt voor het opleidingsniveau van de ouders: op scholen met relatief veel kinderen met wo-opgeleide ouders behaalt ook gemiddeld 50,0% van de leerlingen 1S/2F op beide leergebieden, tegenover 33,5% op scholen met relatief weinig wo-opgeleide ouders. Omgekeerd wordt dit beeld bevestigd. Op scholen met relatief veel leerlingen met een laag ouderlijk opleidingsniveau, weet een hoger aandeel leerlingen 1F niet te behalen voor rekenen en lezen dan op scholen met relatief weinig leerlingen met hetzelfde ouderlijk opleidingsniveau (respectievelijk 2,5% en 0,6%).

Voor schoolgrootte geldt dat grotere scholen gemiddeld beter presteren. Scholen met een hogere schoolweging¹⁷ en een relatief groot aandeel leerlingen met een buiten-Europese migratieachtergrond, laten gemiddeld lagere prestaties zien. De beschreven samenhangen zijn vergelijkbaar met het beeld van 2022 (niet weergegeven).

¹⁷ Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent de schoolweging van een school op basis van de volgende kenmerken: 1) het opleidingsniveau van de ouders, 2) het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school, 3) het land van herkomst van de ouders, 4) de verblijfsduur van de moeder in Nederland, 5) of ouders in de schuldsanering zitten.

2.4.2 Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang

Tot nu toe hebben we de beheersing van de referentieniveaus op verschillende manieren uitgesplitst naar kenmerken van scholen en van leerlingen. Dit doen we om inzicht te krijgen in verschillen tussen (groepen) leerlingen en scholen in de beheersing van de referentieniveaus. In deze paragraaf gaan we in op de vraag hoe deze kenmerken *in samenhang* gerelateerd zijn aan prestatieverschillen tussen leerlingen.

We kijken hierbij naar de beheersing van het streefniveau voor zowel rekenen als lezen (de leerling behaalt wel óf niet 1S/2F op beide leergebieden) en brengen via een reeks meerniveau-analyses in kaart: 1) hoe groot verschillen tussen scholen zijn in de beheersing van 1S/2F op deze leergebieden, en 2) welke kenmerken, in samenhang, gerelateerd zijn aan prestatieverschillen. In het technisch rapport bij deze rapportage wordt de aanpak uitgebreid beschreven en is opgenomen welke kenmerken in deze analyses zijn meegenomen (Inspectie van het Onderwijs, 2024).

We definiëren schoolverschillen als het aandeel verschillen van het totaal aan verschillen in leerresultaten dat samenhangt met schoolkenmerken. We kunnen op verschillende manieren naar schoolverschillen kijken. Allereerst zijn er ongecorrigeerde verschillen. Dit zijn verschillen tussen scholen waarbij geen rekening is gehouden met kenmerken van de leerlingpopulatie op de school. Deze kenmerken hebben mogelijk ook invloed op de leerlingprestaties, naast kenmerken van de school zelf, zoals de onderwijskwaliteit. Denk bijvoorbeeld aan het percentage leerlingen met een hoog huishoudinkomen. Het is mogelijk dat de prestaties op scholen van elkaar verschillen omdat het percentage leerlingen met een hoog huishoudinkomen tussen scholen verschilt. Bij gecorrigeerde schoolverschillen is er zoveel mogelijk rekening gehouden met deze kenmerken (cf. Bolhaar & Scheer, 2019). Anders gezegd, we zorgen ervoor dat we voor elk kenmerk waarover we in dit onderzoek beschikken, de samenhang met de prestaties kunnen nagaan waarbij we rekening houden met andere kenmerken waarop scholen verschillen. Op die manier kunnen we bijvoorbeeld nagaan of de prestaties op scholen met meer leerlingen met een hoog huishoudinkomen ook hoger zijn als scholen gelijk zouden zijn wat betreft het opleidingsniveau van ouders.

Verschillen tussen scholen

In het bo is het aandeel ongecorrigeerde schoolverschillen 8,5%. Dit komt overeen met het aandeel schoolverschillen dat Scheerens en Bosker (1997) gemiddeld vonden in een meta-analyse, en ligt in lijn met de ongecorrigeerde schoolverschillen die we rapporteerden over 2022 (9%, Inspectie van het Onderwijs, 2023). In de analyses waarbij leerlingkenmerken en schoolweging worden toegevoegd, daalt het aandeel schoolverschillen naar 5,7%. Dit houdt in dat de verschillen tussen scholen kleiner worden wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in de leerlingpopulatie op de school. Ofwel: een derde van alle schoolverschillen hangt samen met de kenmerken van de leerlingen op de school waarmee we in dit onderzoek rekening houden. Hierbij moet worden opgemerkt dat de overgebleven 5,7% niet per se toe kan worden toegeschreven aan verschillen in de onderwijskwaliteit tussen scholen. Het zou immers kunnen dat er nog andere leerling- en/of schoolkenmerken zijn die (een deel van) deze verschillen verklaren, maar waarmee we in onze analyses geen rekening hebben kunnen houden.

Samenhangen met school- en leerlingkenmerken

De kans dat een leerling het streefniveau voor zowel lezen als rekenen beheerst, verschilt tussen scholen. De vervolgvraag is: zijn er kenmerken die samenhangen met deze verschillen in beheersing?

Tabel 2.4.2a geeft een overzicht van kenmerken die significant samenhangen met de kans op het behalen van het streefniveau voor lezen én rekenen. Een plusteken (+) voor het kenmerk betekent dat leerlingen met het betreffende kenmerk, of op scholen met het betreffende kenmerk een significant hogere kans hebben op het behalen van niveau 1S/2F voor lezen en rekenen, dan leerlingen zonder dit kenmerk, of op scholen zonder dit kenmerk. Het omgekeerde geldt voor een kenmerk met een minteken (-).

Bij het interpreteren van de resultaten uit de tabel is het belangrijk om te vermelden dat we deze analyses niet kunnen interpreteren als oorzakelijke verbanden of causale effecten. Als bijvoorbeeld leerlingen met hoogopgeleide ouders vaker het streefniveau behalen, wil dit niet meteen zeggen dat wanneer we het opleidingsniveau van de ouders zouden verhogen (terwijl alle andere meegenomen kenmerken gelijk blijven), dit zou leiden tot een hogere kans op het behalen van het streefniveau voor een bepaalde leerling.

Tabel 2.4.2a. Kenmerken die samenhangen met de kans op het behalen van het streefniveau voor lezen en rekenen

	Meetniveau	1S/2F
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree) <ul style="list-style-type: none"> • maximaal mbo-2 • mbo-3 of -4 • wo- of hbo-master 	Leerling	
Huishoudinkomen (referentiegroep: modaal tot tweemaal modaal) <ul style="list-style-type: none"> • Beneden modaal (minder dan €36.500) • Tweemaal modaal of hoger (meer dan €73.000) 	Leerling	
Migratieachtergrond (referentiegroep: geen migratieachtergrond) <ul style="list-style-type: none"> • Binnen Europa 1e generatie • Buiten Europa 1e generatie • Binnen Europa 2e generatie 	Leerling	
Meisjes (referentiegroep: jongens)	Leerling	
Eenoudergezin (referentiegroep: tweoudergezin)	Leerling	
Groot gezin (3 of meer kinderen) (referentiegroep: gezin met 1 of 2 kinderen)	Leerling	
Schoolweging	School	

Als we alle kenmerken in samenhang bekijken, zien we dat bo-leerlingen met ouders met een masteropleiding op hbo- of wo-niveau en een hoog huishoudinkomen relatief vaker het streefniveau voor lezen en rekenen behalen. Daarbij heeft de opleiding van de ouders de sterkste samenhang met de beheersing van het streefniveau. Leerlingen uit eenoudergezinnen en uit grotere gezinnen (3 of meer kinderen) behalen minder vaak het streefniveau dan leerlingen uit tweoudergezinnen of gezinnen met 1 of 2 kinderen. Als we de overige kenmerken zoals huishoudinkomen en opleidingsniveau gelijk houden, zien we dat leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van de eerste generatie en Europese migranten van zowel de eerste als tweede generatie iets vaker de streefniveaus beheersen dan leerlingen zonder migratieachtergrond. Eerder zagen we (in paragraaf 2.3.4) dat – als er niet wordt gecorrigeerd voor onder meer het opleidingsniveau – leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van beide generaties minder vaak het fundamentele en streefniveau halen, dan leerlingen zonder of met een Europese migratieachtergrond. Wanneer we de relatie tussen het opleidingsniveau en de migratieachtergrond van leerlingen nader bekijken, zien we dat vooral leerlingen met een migratieachtergrond waarvan de ouders een opleidingsniveau hebben van maximaal mbo-2-niveau een grotere kans hebben op het behalen van het streefniveau voor lezen en rekenen dan kinderen zonder migratieachtergrond met eenzelfde opleidingsniveau (Inspectie van het Onderwijs, 2024).

Verder is het aandeel meisjes dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau behaalt kleiner dan dit aandeel onder jongens. Dit komt vooral door het feit dat meisjes relatief minder vaak het streefniveau op rekenen behalen (zie figuur 2.3.1a). Op alleen lezen presteren meisjes gemiddeld beter dan jongens. Op schoolniveau is een hogere schoolweging gerelateerd aan een lagere kans op het behalen van de streefniveaus voor zowel lezen als rekenen.

3 Prestaties einde speciaal basisonderwijs

De prestaties van leerlingen in het speciaal basisonderwijs (sbo) op de eindtoets geven informatie over het niveau van leerlingen op het gebied van taal en rekenen aan het einde van het sbo. Op dat vaardigheidsniveau stromen ze door naar vervolgonderwijs. In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van leerlingen einde sbo in 2023 en vergelijken dit met 2022 (paragraaf 3.2). Daarbij gebruiken we de gegevens op de eindtoetsen van 2.087 sbo-leerlingen in 2022 en 2.061 sbo-leerlingen in 2023, afkomstig van respectievelijk 99 en 102 scholen.¹⁸ Ook beschrijven we hoe de prestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen (paragraaf 3.3).¹⁹ Voor we ingaan op de prestaties van leerlingen, kijken we eerst op basis van welke ontheffingsgronden een deel van de leerlingen niet deelnam aan de eindtoets (paragraaf 3.1).²⁰

3.1 Deelname en ontheffingen

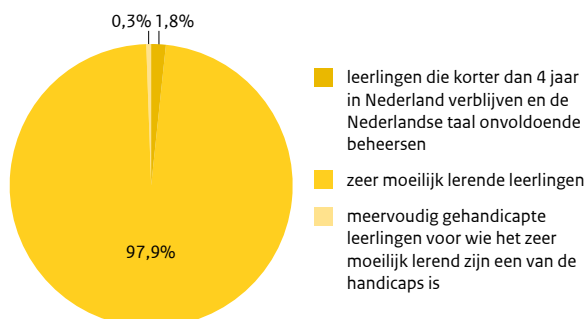
In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties op de eindtoets van leerlingen aan het eind van het sbo. Niet alle leerlingen in groep 8 van het sbo maken deze. In totaal nam 16,5% (1.164 leerlingen) niet deel aan de eindtoets op grond van een ontheffing. Dit aantal ligt hoger dan in 2022, toen ging het om 1.066 leerlingen (15,5%). Vrijwel al deze leerlingen hebben de ontheffing 'zeer moeilijk lerend' (97,9%, zie figuur 3.1a). Het aandeel leerlingen dat niet deelnam vanwege het uitsluitingscriterium meervoudig gehandicapte leerlingen voor wie het zeer moeilijk lerend zijn een van de handicaps is, is met 0,3% erg klein en ook kleiner dan in 2022 (2,1%). In tegenstelling tot het bo, zoals te zien in figuur 2.1a, is het aandeel sbo-leerlingen dat geen eindtoets maakte omdat hij of zij korter dan 4 jaar in Nederland is en de Nederlandse taal nog onvoldoende beheerst met 1,8% vrijwel gelijk gebleven ten opzichte van 2022 (1,7%).

¹⁸ Leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets maakten, zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Dit betreft 3.841 sbo-leerlingen in 2023 (65%) en 3.730 sbo-leerlingen in 2022 (64%). De resterende groep scholen en leerlingen is representatief voor de sbo-populatie op de leerling- en schoolkenmerken die we in dit rapport meenemen.

¹⁹ In tegenstelling tot de rapportage Peil.Taal en rekenen 2021-2022 (Inspectie van het Onderwijs, 2023), rapporteren we voor het sbo alleen op het niveau van de leerlingen en niet op schoolniveau. Hiervoor is gekozen omdat we in het sbo door het niet meenemen van de leerlingen die Route-8 hebben gemaakt, te weinig data hebben om hier een betrouwbaar beeld van te geven. Op leerlingniveau kan wel een betrouwbaar beeld worden gegeven.

²⁰ Dit deel van het rapport is gebaseerd op de gegevens van alle 5 eindtoetsen, omdat hier de daadwerkelijke toetsresultaten niet voor benut hoeven worden. In alle overige paragrafen die rapporteren over de resultaten (al dan niet uitgesplit naar achtergrondkenmerken) zijn de resultaten van de leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets maakten buiten beschouwing gelaten.

Figuur 3.1a Uitsluitingscriteria van sbo-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=1.164)

Net als voor het bo keken we aan de hand van doorstroomgegevens naar het voortgezet onderwijs (vo)²¹, met terugwerkende kracht, in hoeverre alle leerlingen die in aanmerking kwamen voor deelname aan de eindtoets in 2019, 2021 en 2022, dit ook daadwerkelijk deden. In tegenstelling tot het bo zien we in het sbo een duidelijk verschil door de jaren heen. In 2019, toen de eindtoets nog geen verplichting was in het sbo, maakte meer dan de helft van de leerlingen de overstap naar het vo of voortgezet speciaal onderwijs (vso) zonder eindtoets of geregistreerde ontheffing (53,5%). Na invoering van de eindtoetsverplichting zakte dit in 2021 naar 2,4%. In 2022 ligt dit percentage hoger (4,0%). Leerlingen die, zonder een ontheffing of reden (bijvoorbeeld ziekte), niet deelnamen aan de eindtoets, stromen met name door naar het praktijkonderwijs (pro) en het vso.

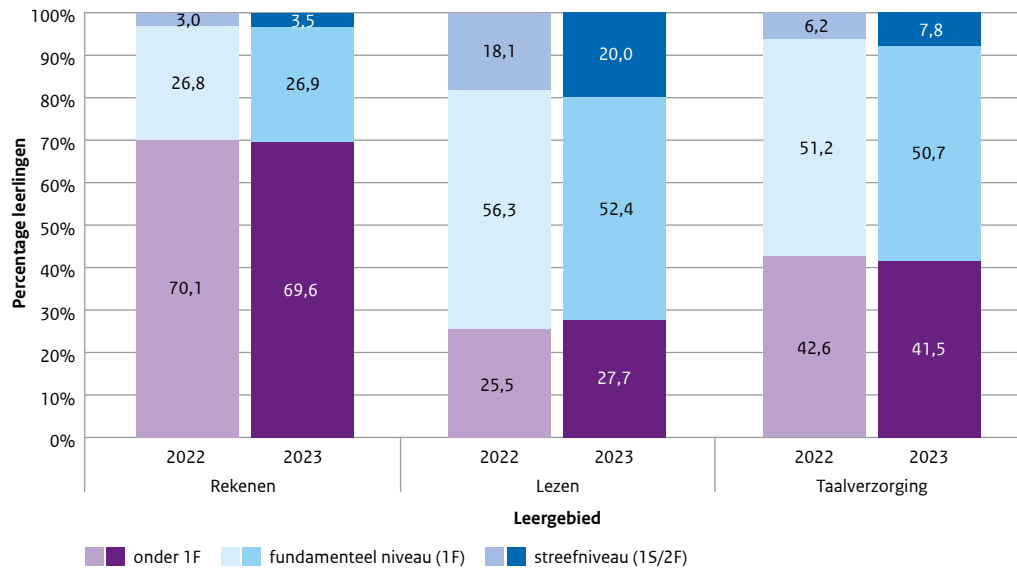
3.2 Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het sbo in Nederland?

3.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023

Figuur 3.2.1a laat zien hoeveel sbo-leerlingen de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. Voor rekenen is het beeld vergelijkbaar met 2022 en geldt dat de meerderheid van de leerlingen (69,6%) het fundamentele niveau (1F) nog niet beheerst. Slechts een klein deel van de leerlingen behaalt het streefniveau (1S): 3,5%. Voor lezen nam het aandeel leerlingen dat 1F nog niet behaalt toe: 27,7% presteert nog onder 1F (2022: 25,5%). Tegelijk weet 1 op de 5 leerlingen 2F te halen (20,0%). Dat is een toename ten opzichte van 2022 (18,1%). Voor taalverzorging tekent zich een positieve trend af met zowel een kleiner aandeel leerlingen onder het fundamentele niveau als een groter aandeel leerlingen op het streefniveau: in 2023 presteert 41,5% onder 1F (2022: 42,6%) en haalt 7,8% 2F (2022: 6,2%).

²¹ Een overgang is gedefinieerd als aanwezigheid in het sbo in het toetsjaar, en aanwezigheid in het reguliere vo, voortgezet speciaal onderwijs (vso), praktijkonderwijs (pro), of internationaal baccalaureaat in het erop volgende jaar. In de totaalantallen zijn uittrekkers uit het gehele onderwijs niet meegenomen.

Figuur 3.2.1a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023 ($n_{2022}=2.087$, $n_{2023}=2.061$)

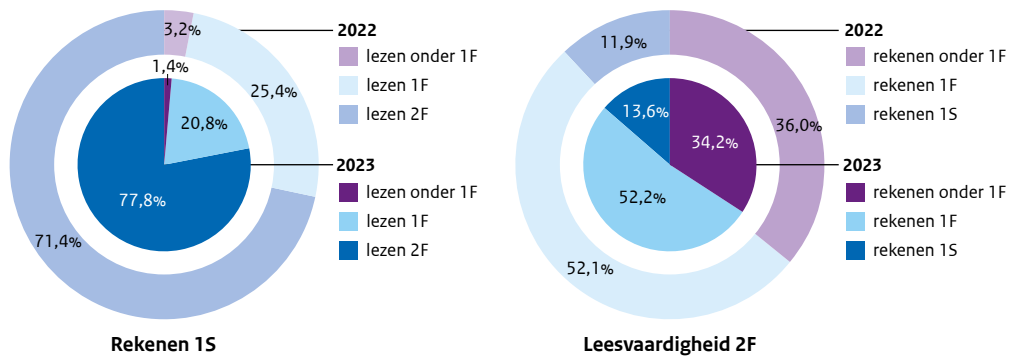
3.2.2

Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Op basis van de eindtoetsgegevens zien we dat 368 leerlingen in het laatste jaar van het sbo (17,9%) het fundamentele niveau niet halen voor lezen, rekenen én taalverzorging. Dit aandeel is iets groter dan in 2022 (16,5%). Aan de andere kant behaalt 1,6% (34 leerlingen) het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden. Ook dit is iets hoger dan in 2022 (20 leerlingen, 1,0%).

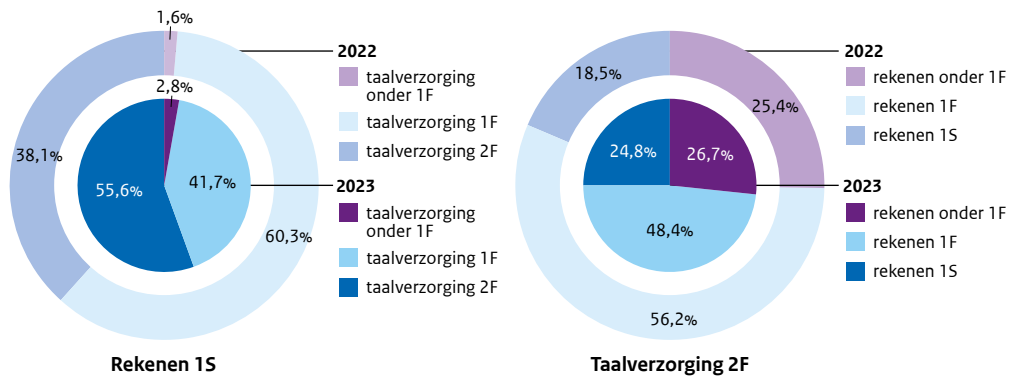
Om inzicht te krijgen in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samengaat met vaardigheid in het andere, vergelijken we hieronder de prestaties tussen 2 leergebieden. In figuur 3.2.2a vergelijken we de resultaten voor lezen en rekenen. Hieruit wordt duidelijk dat goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: driekwart van de leerlingen (77,8%) met rekenniveau 1S, behaalt voor lezen streefniveau 2F. Een toename ten opzichte van 2022 (71,4%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de leerlingen die op het streefniveau lezen, kan slechts 13,6% rekenen op niveau 1S. Dit aandeel is wel iets groter dan de 11,9% in 2022. Voor ruim een derde van de goede lezers (34,2%) geldt zelfs dat ze het fundamentele niveau voor rekenen niet behalen. In 2022 was deze groep groter (36,0%).

Figuur 3.2.2a Prestaties van sbo-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=63$, $n_{2023}=72$); prestaties van sbo-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=378$, $n_{2023}=412$)

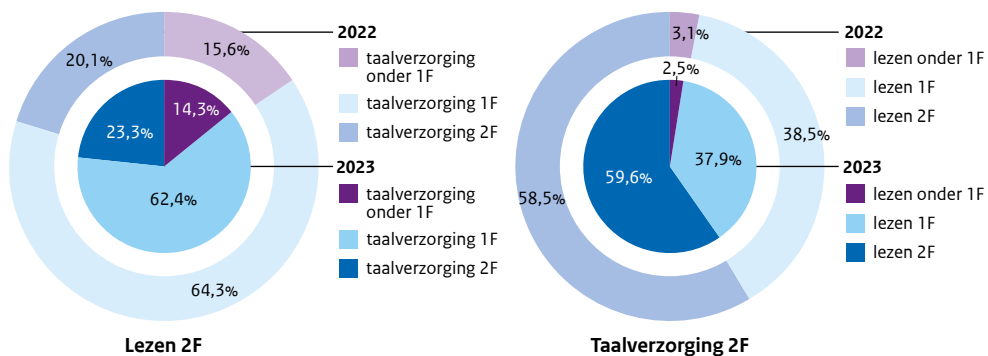
Bij rekenen en taalverzorging zien we minder overlap van sterke rekenaars en leerlingen die 2F bij taalverzorging halen (zie figuur 3.2.2b). Van de sbo-leerlingen die rekenen op 1S beheersen, behaalt meer dan de helft niveau 2F voor taalverzorging (55,6%). Andersom kan slechts een kwart van de sbo-leerlingen die op taalverzorging 2F behaalde, rekenen op niveau 1S (24,8%). Ten opzichte van 2022 zijn beide groepen wel flink toegenomen (2022 respectievelijk 38,1% en 18,5%).

Figuur 3.2.2b Prestaties van sbo-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=63, n_{2023}=72$); prestaties van sbo-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022}=130, n_{2023}=161$)

In figuur 3.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat 23,3% van de leerlingen die lezen op 2F, ook voor taalverzorging het streefniveau aankan. Dit is iets meer dan in 2022 (20,1%). Van de leerlingen die 2F op taalverzorging aankunnen, kan 59,6% ook lezen op 2F. Dit beeld veranderde vrijwel niet ten opzichte van 2022 (58,5%). Opvallend is dat 14,3% van de leerlingen die voor lezen 2F behalen, niet 1F behaalt voor taalverzorging. Omgekeerd behaalt slechts 2,5% van de leerlingen die taalverzorging 2F behalen, niet het fundamentele niveau voor lezen. Dit beeld is vergelijkbaar met 2022.

Figuur 3.2.2c Prestaties van sbo-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=378, n_{2023}=412$); prestaties van sbo-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022}=130, n_{2023}=161$)

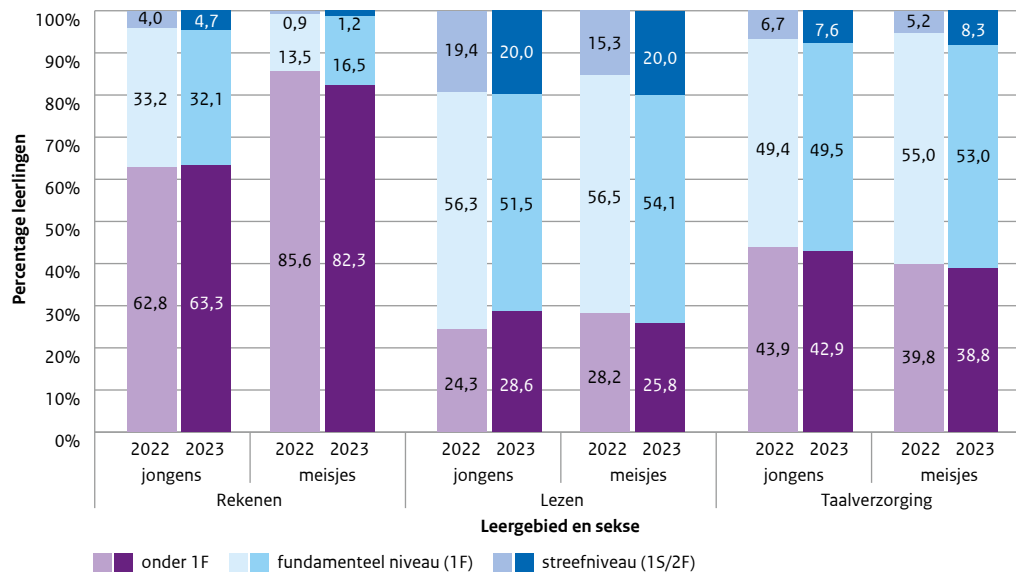

3.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het sbo?

3.3.1 Meisjes en jongens

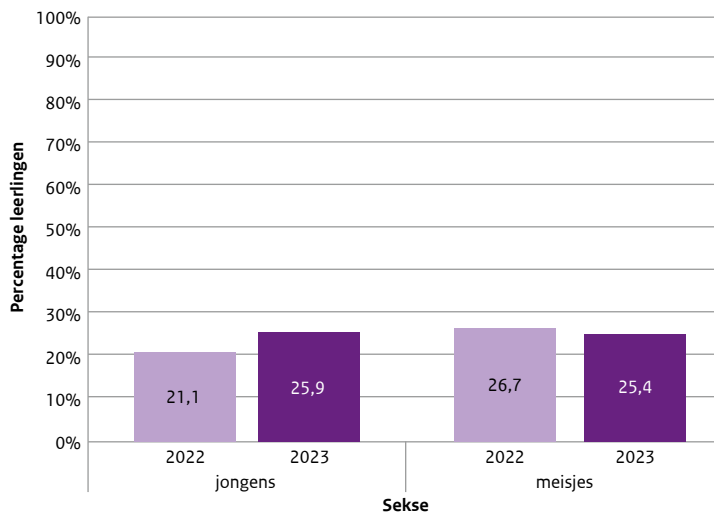
In het sbo behalen jongens vaker het fundamentele niveau voor rekenen (jongens 36,7%, meisjes 17,7%). Meisjes halen vaker het 1F-niveau voor lezen en taalverzorging, maar de verschillen tussen jongens en meisjes zijn hier beduidend kleiner (jongens respectievelijk 71,4% en 57,1%, meisjes respectievelijk 74,2% en 61,2%). In 2022 was het patroon anders voor lezen, toen was het aandeel meisjes dat het 1F-niveau behaalde kleiner dan dat van de jongens (jongens 75,7%, meisjes 72,8%).

Figuur 3.3.1a Percentage jongens ($n_{2022}=1.414$, $n_{2023}=1.372$) en meisjes ($n_{2022}=673$, $n_{2023}=689$) in het sbo dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023

Het aantal leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau behaalt, is in het sbo te klein om uit te splitsen naar achtergrondkenmerken van leerlingen zoals we voor het bo deden. Kijken we alleen naar de groep leerlingen die 1F op beide leergebieden nog niet beheerst, dan zien we dat dit aandeel voor jongens en meisjes met respectievelijk 25,9% en 25,4% vrijwel gelijk is. Dit betekent een toename van het aandeel jongens en een afname van het aandeel meisjes dat op beide leergebieden het fundamentele niveau nog niet beheerst (zie figuur 3.3.1b).

Figuur 3.3.1b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar sekse (jongens $n_{2022}=1.414$, $n_{2023}=1.372$; meisjes $n_{2022}=673$, $n_{2023}=689$)

3.3.2 Schooladvies

Het schooladvies dat leerlingen krijgen voor vervolgonderwijs hangt, net als in het bo, sterk samen met de mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. Zo laat figuur 3.3.2a zien dat leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau behalen. Leerlingen met een schooladvies voor meer theoretisch onderwijs behalen dit vaker.

Als we de trend bekijken zien we voor rekenen en taalverzorging bij alle schooladviezen, met uitzondering van pro, dat in 2023 meer leerlingen het fundamentele niveau beheersen. Voor lezen geldt dit niet, maar daar zien we wel dat per schooladvies het aandeel leerlingen dat het streefniveau beheerst is toegenomen. Alleen bij vmbo basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b)/vmbo kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k)-advies bleef dit aandeel gelijk.

Het aandeel leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het 1F-niveau niet beheerst, is met 50,9% het grootst onder leerlingen met schooladvies pro (2022 47,8%, niet weergegeven). Van de leerlingen met een vmbo-b-advies behaalt 19,3% op beide domeinen 1F niet (2022 14,3%, niet weergegeven). Voor leerlingen met andere schooladviezen is dit aandeel te laag om betekenisvol te beschrijven per schooladvies.

Wanneer we de uitkomsten naar schooladvies meer in detail vergelijken met die in het bo (paragraaf 2.3.2) valt op dat leerlingen in het sbo, ondanks de positieve trend, nog steeds lager presteren op de eindtoets dan leerlingen met gelijke schooladviezen in het bo. Dit is met name te zien in de beheersing van niveau 1F, kijkend naar de meer praktijkgerichte vmbo-leerwegen en de leergebieden rekenen en taalverzorging. Zo behaalt 67,9% van de bo-leerlingen met een vmbo-b/vmbo-k-advies het 1F-niveau voor rekenen, tegenover 39,6% van de sbo-leerlingen met hetzelfde advies. Voor het leergebied lezen zijn verschillen tussen leerlingen met hetzelfde niveau (veel) kleiner (bo 89,9%, sbo 87,9%).

Figuur 3.3.2a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies* in 2022 en 2023 (pro $n_{2022}=617, n_{2023}=623$; vmbo-b $n_{2022}=760, n_{2023}=725$; vmbo-b/vmbo-k $n_{2022}=154, n_{2023}=149$; vmbo-k of vmbo-k/vmbo-(g)t $n_{2022}=192, n_{2023}=209$; vmbo-(g)t of vmbo-(g)t/havo $n_{2022}=118, n_{2023}=120$; havo, havo/vwo of vwo $n_{2022}=51, n_{2023}=44$)

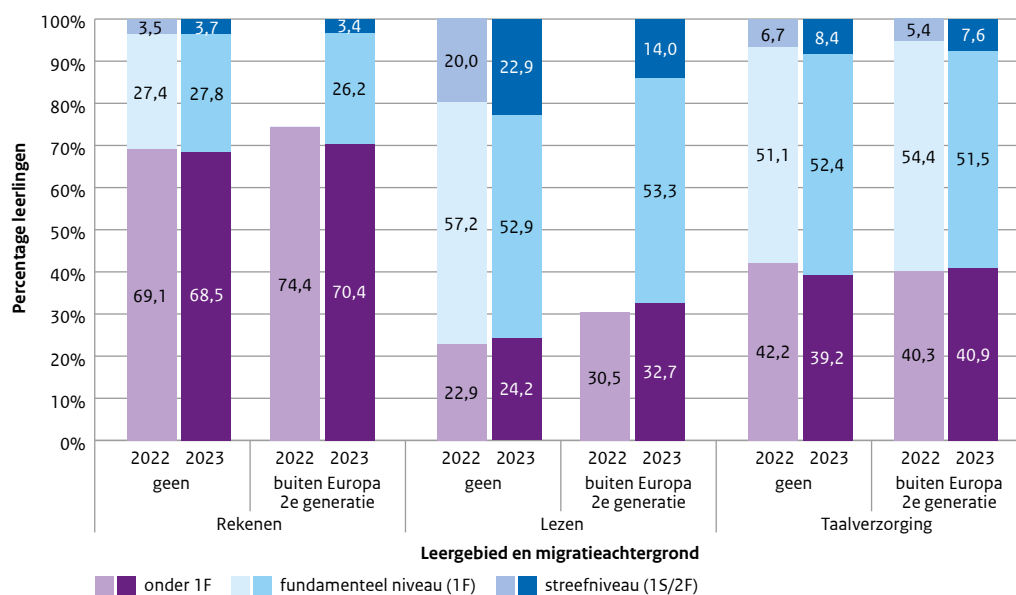
* In verband met het kleine aantal leerlingen is een deel van de schooladviezen samengenomen in de figuur.

3.3.3 Migratieachtergrond

De beheersing van de vaardigheidsniveaus hangt, net als in het bo, voor sbo-leerlingen samen met hun migratieachtergrond.²² In het sbo zijn de groepen leerlingen met een migratieachtergrond te klein om een volledige uitsplitsing te maken zoals in het bo is gedaan, maar kunnen we wel een vergelijking maken tussen leerlingen zonder migratieachtergrond en leerlingen van wie de ouders buiten Europa zijn geboren.

Leerlingen in het sbo met een niet-Europese migratieachtergrond presteren iets vaker onder het fundamentele niveau voor rekenen en taalverzorging dan leerlingen zonder een migratieachtergrond (figuur 3.3.3a). Voor lezen zijn deze verschillen groter en haalt ook een kleiner deel van de leerlingen het 2F-niveau. In 2023 is het aandeel leerlingen onder 1F op zowel rekenen als lezen binnen de groep leerlingen met een eerste generatie migratieachtergrond van buiten Europa aanzienlijk groter dan in 2022 (figuur 3.3.3b). Hierbij moet wel in het oog worden gehouden dat het aantal leerlingen met een migratieachtergrond van de tweede generatie relatief klein is. Met name bij de vergelijking tussen de 2 toetsjaren kunnen kleine verschuivingen in absolute aantallen leiden tot grote procentuele verschuivingen.

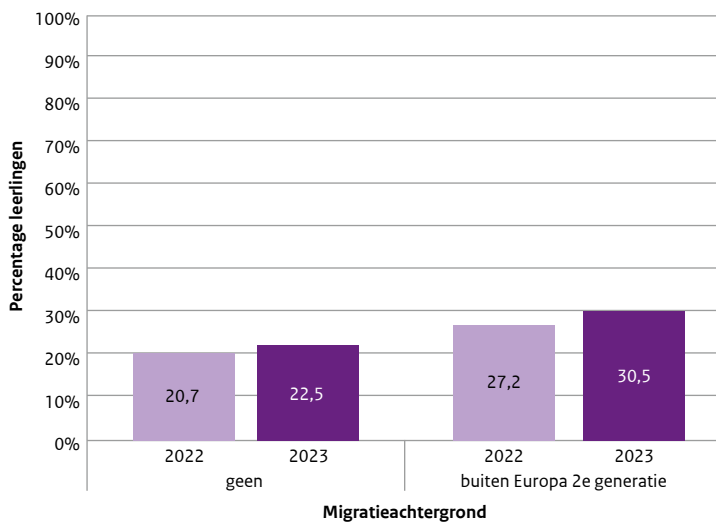
Figuur 3.3.3a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022}=1.333$, $n_{2023}=1.400$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022}=407^*$, $n_{2023}=443$)

*Voor het leergebied rekenen en lezen ontbreken de percentages uit 2022 deels voor deze groep leerlingen in verband met te kleine aantallen in een of meerdere categorieën.

²² Iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Leerlingen die een eindtoets maakten maar een ontheffing hebben omdat ze minder dan 4 jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.

Figuur 3.3.3b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022} = 1.333$, $n_{2023} = 1.400$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022} = 407$, $n_{2023} = 443$)

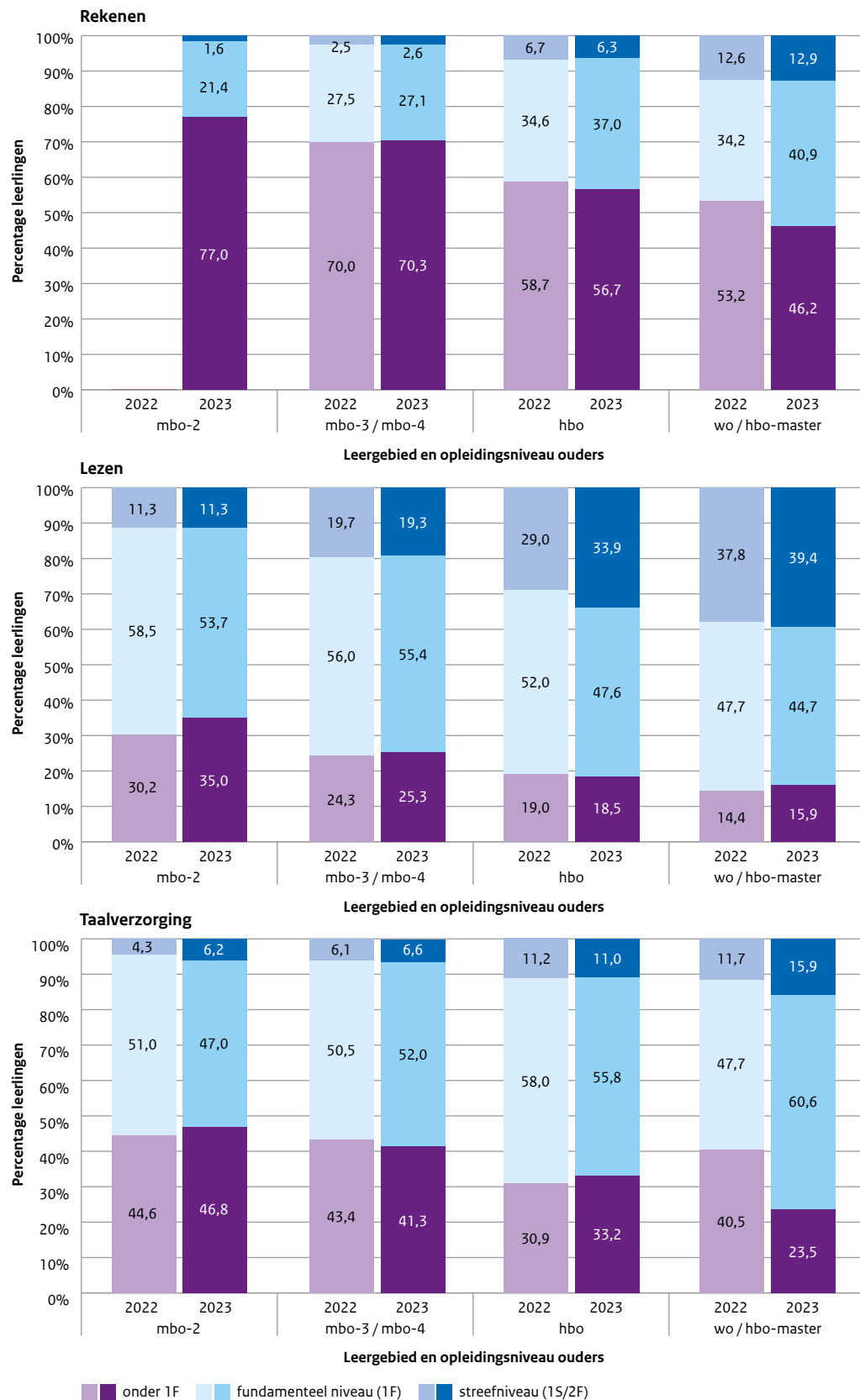
3.3.4

Opleidingsniveau ouders

Het opleidingsniveau van ouders gaat samen met het behaalde niveau voor rekenen, lezen en taalverzorging op de eindtoets. In 2023 geldt voor alle domeinen, net als in het bo, dat naarmate het opleidingsniveau van ouders toeneemt, de kans groter is dat leerlingen het streefniveau 1S/2F behalen.

Bij taalverzorging zagen we in 2022 dat leerlingen met ouders met een hbo-opleiding vaker minimaal het 1F-niveau behaalden dan leerlingen met ouders met een wo- of hbo-masteropleiding. In 2023 zien we dit niet terug en is het aandeel leerlingen dat minimaal het 1F-niveau haalt hoger onder leerlingen met ouders die een wo- of hbo-master volgden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het aantal leerlingen in het sbo waarvan de ouders een wo- of hbo-master deden, relatief laag is. Een kleine verschuiving qua absolute aantallen heeft dan een relatief grote procentverschuiving tot gevolg. Verder valt op dat het aandeel leerlingen met op mbo-2-niveau opgeleide ouders dat het fundamentele leesniveau niet beheerst, iets groter werd ten opzichte van 2022.

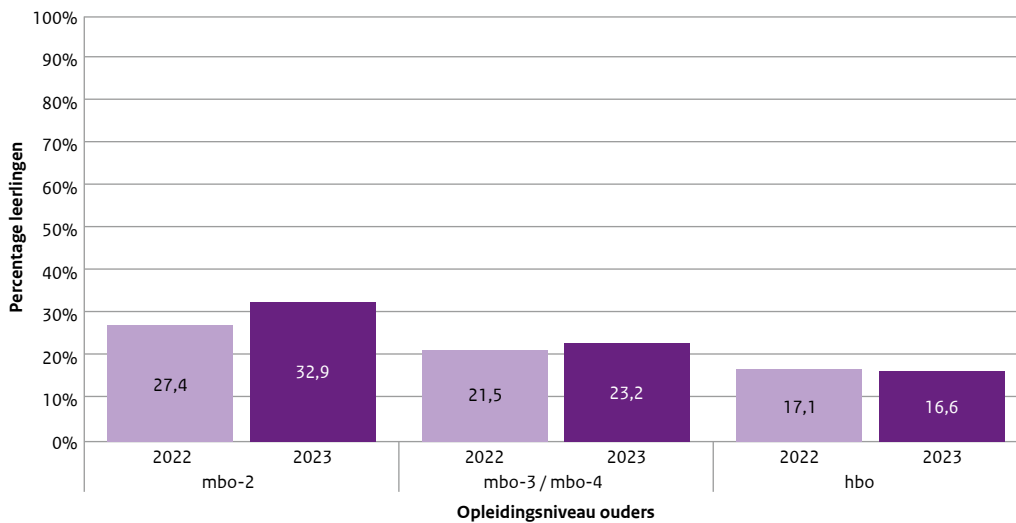
Figuur 3.3.4a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022}=672^*$, $n_{2023}=709$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022}=721$, $n_{2023}=663$; hbo $n_{2022}=269$, $n_{2023}=319$; wo/hbo-master $n_{2022}=111$, $n_{2023}=132$)

*Voor het leergebied rekenen ontbreken de percentages uit 2022 voor deze groep leerlingen in verband met te kleine aantallen in 1 of meerdere categorieën.

In figuur 3.3.4b²³ zien we dat het aandeel leerlingen dat voor rekenen en lezen onder het fundamentele niveau presteert, afneemt naarmate het opleidingsniveau van ouders toeneemt. Ten opzichte van 2022 is het aandeel sbo-leerlingen met op mbo niveau-2 opgeleide ouders, dat op beide domeinen onder het 1F-niveau scoort sterker gestegen dan onder leerlingen met ouders die zijn opgeleid op mbo-3- of -4-niveau. Onder leerlingen met op het hbo opgeleide ouders, bleef het aantal dat voor rekenen en lezen 1F niet haalt, vrijwel gelijk.

Figuur 3.3.4b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022}=672$, $n_{2023}=709$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022}=721$, $n_{2023}=663$; hbo $n_{2022}=269$, $n_{2023}=319$)

3.3.5

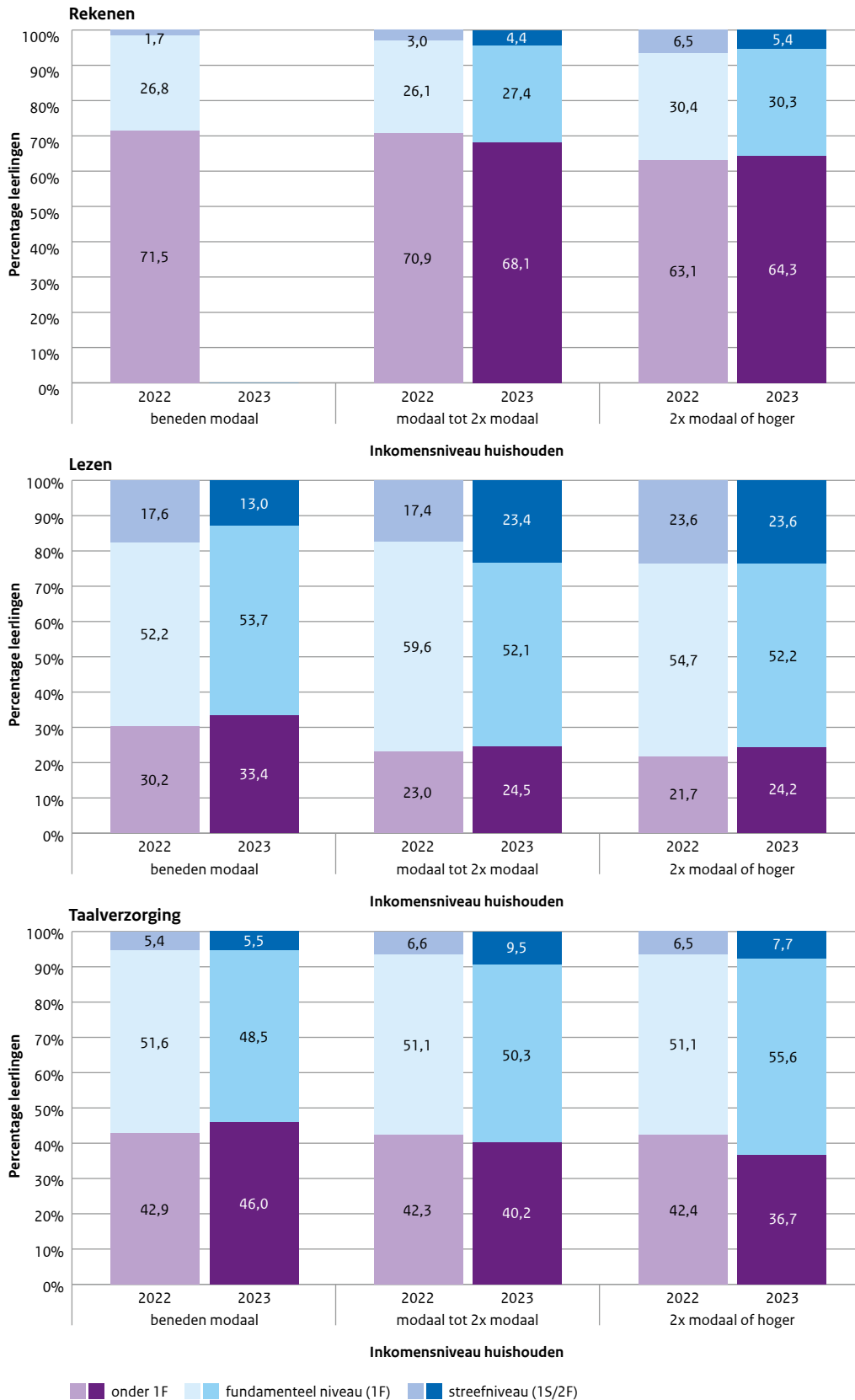
Huishoudinkomen

Net als bij het opleidingsniveau van de ouders, zien we dat de beheersing van de referentieniveaus groter is naarmate het huishoudinkomen hoger is (figuur 3.3.5a). De verschillen tussen leerlingen met een dubbelmodaal huishoudinkomen en een modaal tot dubbelmodaal huishoudinkomen zijn relatief klein, met name op het gebied van leesvaardigheid. Ten opzichte van 2022 zien we over alle inkomensniveaus een lichte stijging in het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau op het gebied van leesvaardigheid niet beheerst. Voor de groep leerlingen met een beneden modaal huishoudinkomen zien we een lichte daling in de beheersing van het fundamentele niveau voor taalverzorging. Bij de andere categorieën zien we juist een lichte stijging.

Van de leerlingen uit de gezinnen met een beneden modaal inkomen presteert 30,8% van de leerlingen onder 1F op zowel rekenen als lezen (figuur 3.3.5b). Van leerlingen uit gezinnen met een inkomen van tweemaal modaal of hoger, is dit 22,9%. In tegenstelling tot wat we zagen bij het opleidingsniveau van de ouders, zien we het huishoudinkomen een stijging over alle 3 de categorieën.

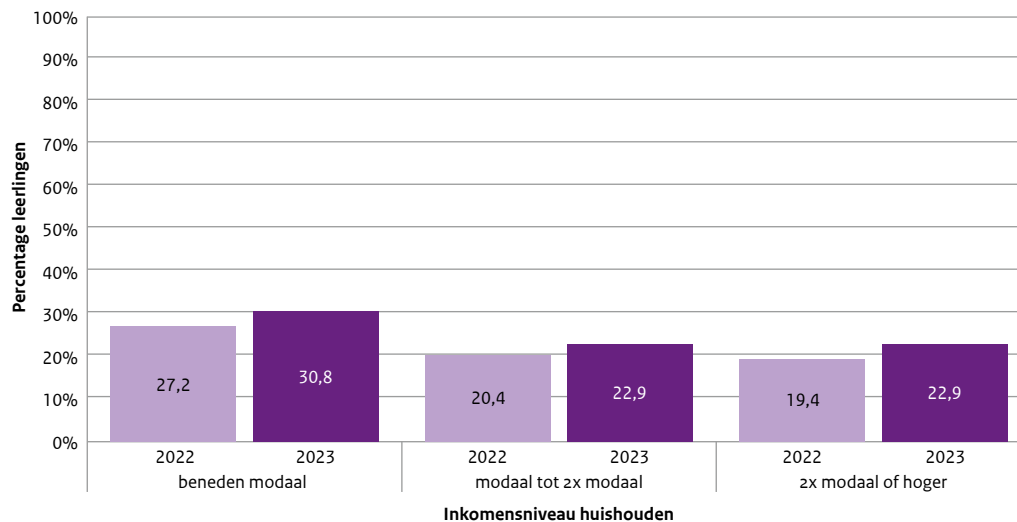
²³ De groep leerlingen die onder 1F-niveau scoren op rekenen en lezen waarvan de ouders een wo- of hbo-masteropleiding afrondden, is te klein om op te nemen in de figuur.

Figuur 3.3.5a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal $n_{2022}=699, n_{2023}=656^*$; modaal tot tweemaal modaal $n_{2022}=985, n_{2023}=1.064$; tweemaal modaal of hoger $n_{2022}=309, n_{2023}=297$)

*Voor het leergebied rekenen ontbreken de percentages uit 2023 voor deze groep leerlingen in verband met te kleine aantallen in 1 of meerdere categorieën.

Figuur 3.3.5b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal $n_{2022}=699$, $n_{2023}=656$; modaal tot tweemaal modaal $n_{2022}=985$, $n_{2023}=1.064$; tweemaal modaal of hoger $n_{2022}=309$, $n_{2023}=297$).

3.3.6

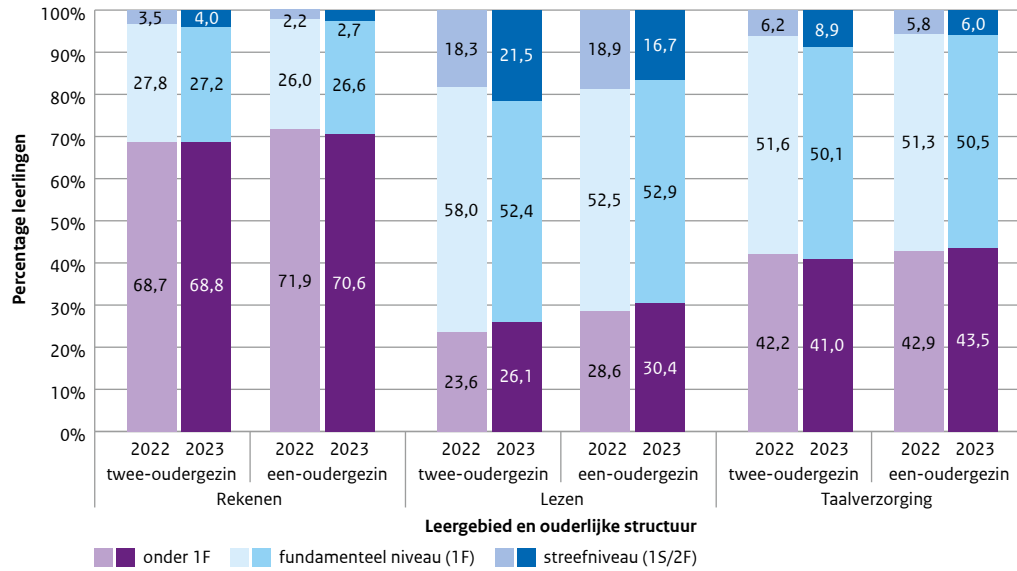
Gezinssamenstelling

Andere kenmerken uit de thuisomgeving waarnaar we in deze rapportage kijken, zijn de gezinsgrootte (het aantal thuiswonende kinderen) van het gezin waarin de leerling opgroeit en de ouderlijke structuur. Bij dit laatste speelt de vraag of de leerling opgroeit in een eenouder- of tweeoudergezin. Figuur 3.3.6a laat de beheersing van de referentieniveaus van sbo-leerlingen zien op de eindtoets, uitgesplitst naar ouderlijke structuur. Figuur 3.3.6b toont de resultaten naar gezinsgrootte.

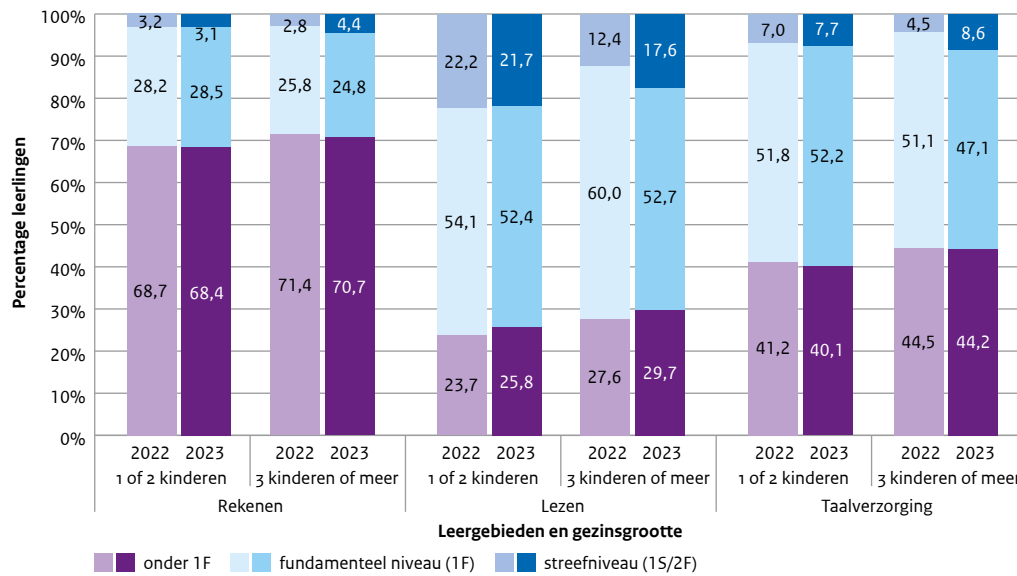
Het aandeel leerlingen dat het 1F-niveau niet beheerst is voor alle 3 de domeinen hoger onder leerlingen uit eenoudergezinnen. In vergelijking met 2022 zien we dat de beheersing van het streefniveau op het gebied van lezen en taalverzorging stijgt onder leerlingen uit tweeoudergezinnen. Voor de leerlingen uit eenoudergezinnen blijft dit aandeel gelijk voor taalverzorging, en daalt het iets bij leesvaardigheid.

Als we kijken naar de gezinsgrootte, dan zien we dat de prestaties wat betreft het behalen van het fundamentele niveau net iets beter zijn voor leerlingen uit gezinnen met minder dan 3 kinderen, al zijn deze verschillen klein. Ten opzichte van 2022 nam het verschil tussen leerlingen uit gezinnen met 3 of meer kinderen en leerlingen uit gezinnen met minder dan 3 kinderen af voor het behalen van het streefniveau op het gebied van leesvaardigheid. De beheersing van het streefniveau op rekenen en taalverzorging zijn voor beide groepen leerlingen ongeveer gelijk.

Figuur 3.3.6a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar ouderlijke structuur in 2022 en 2023 (tweeoudergezin $n_{2022}=1.358, n_{2023}=1.410$; eenoudergezin $n_{2022}=605, n_{2023}=586$)

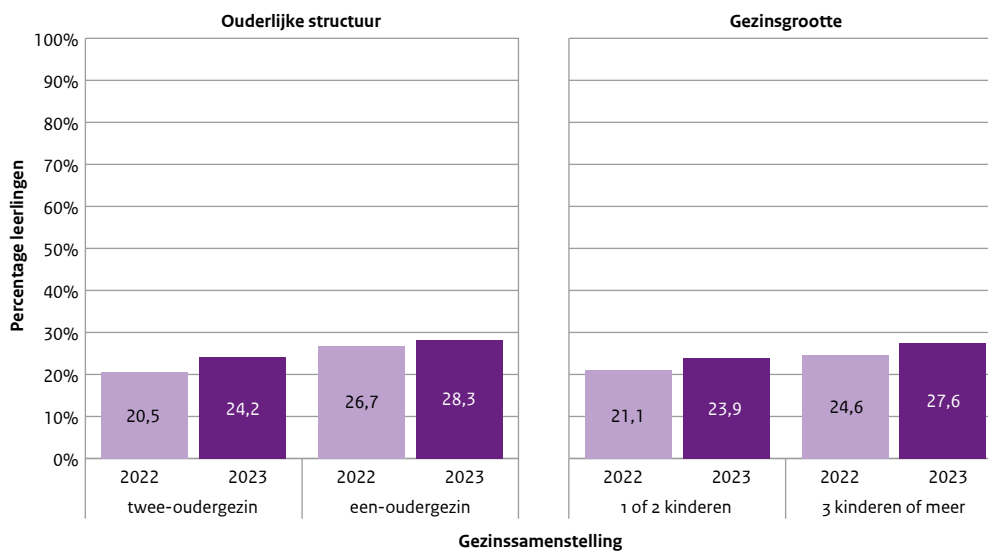

Figuur 3.3.6b Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit in 2022 en 2023 (1 of 2 kinderen $n_{2022}=1.222, n_{2023}=1.207$; 3 of meer kinderen $n_{2022}=740, n_{2023}=789$)

Ook wanneer we kijken naar het aandeel leerlingen dat zowel op rekenen als lezen 1F niet behaalt, zien we dat dit iets hoger is voor kinderen uit eenoudergezinnen dan voor leerlingen uit tweoudergezinnen. Ook is het hoger voor leerlingen uit gezinnen met 3 kinderen of meer dan voor leerlingen uit gezinnen met 1 of 2 kinderen (figuur 3.3.6c).

Figuur 3.3.6c Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n_{2022}=1.358$, $n_{2023}=1.410$; eenoudergezin $n_{2022}=605$, $n_{2023}=586$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 kinderen $n_{2022}=1.222$, $n_{2023}=1.207$; 3 of meer kinderen $n_{2022}=740$, $n_{2023}=789$)

4 Prestaties einde speciaal onderwijs

De prestaties van leerlingen in het speciaal onderwijs (so) op de eindtoets geven informatie over het niveau van leerlingen op het gebied van taal en rekenen. In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties van so-leerlingen op de eindtoets in 2023 en vergelijken dit met 2022 (paragraaf 4.2). Daarbij gebruiken we de gegevens van de eindtoetsen van 1.394 so-leerlingen in 2022 en 1.386 so-leerlingen in 2023, afkomstig van respectievelijk 94 en 90 scholen.²⁴ Ook kijken we hoe de leerlingprestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van de leerlingen (paragraaf 4.3).²⁵ Het hoofdstuk start met een blik op de geregistreerde deelname en ontheffingen (paragraaf 4.1).²⁶

4.1 Deelname en ontheffingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties op de eindtoets van leerlingen aan het eind van het so, maar daarvoor kunnen we de eindgroep niet goed bepalen. In totaal maakten 3.129 leerlingen de eindtoets van de in totaal 33.871 leerlingen in het gehele so (9,2%). In figuur 4.1a worden de leerlingen die deelnamen aan de eindtoets uitgesplitst naar het (voormalig) cluster waartoe ze behoren. 81,9% van de leerlingen die een eindtoets maakten, komt uit cluster 3, cluster 3/4 of 4.²⁷ 17,5% is afkomstig uit cluster 2 en minder dan 1% komt uit cluster 1 (0,6%). Deze verdeling komt sterk overeen met de verdeling in 2022.

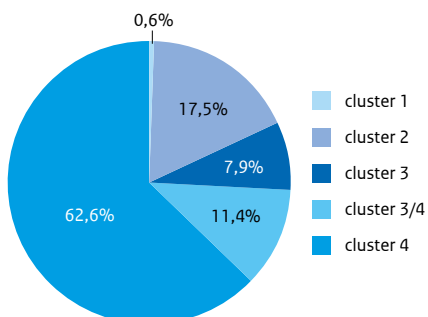
²⁴ Leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets hebben gemaakt, zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Dit betreft 1.743 so-leerlingen (56%) in 2023 en 1863 so-leerlingen (57%) in 2022. De resterende groep scholen en leerlingen is uitsluitend representatief voor voormalige cluster 3- en 4-scholen en -leerlingen.

²⁵ Voor het so rapporteren we alleen op het niveau van de leerlingen en niet op schoolniveau. De reden hiervoor is dat we in het so minder zicht hebben op eindgroep-leerlingen in het so en omdat so-scholen sterk van elkaar verschillen. Dit maakt het duiden van schoolverschillen erg moeilijk. Daarbij is er door het niet meenemen van de leerlingen die ROUTE-8 maakten, te weinig informatie om een betrouwbaar beeld op schoolniveau te schetsen.

²⁶ Dit deel van het rapport is wel gebaseerd op de gegevens van alle 5 de eindtoetsen, omdat hier de daadwerkelijke toetsresultaten niet voor benut hoeven worden. In alle overige paragrafen die rapporteren over de resultaten (al dan niet uitgesplitst naar achtergrondkenmerken) zijn de resultaten van de leerlingen die de ROUTE 8-eindtoets maakten buiten beschouwing gelaten.

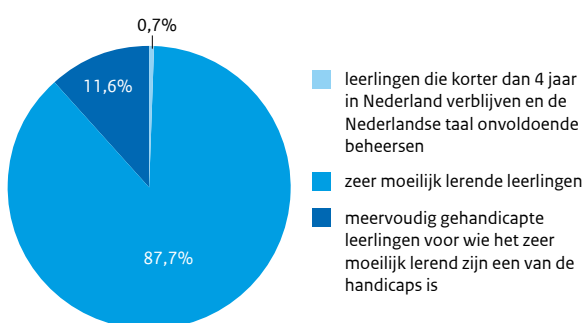
²⁷ Cluster 1: visuele beperkingen, visueel meervoudig beperkt; cluster 2: dove, slechthorende leerlingen en/of met een taal-spraakontwikkelingsstoornis, doofblindheid, doof meervoudig beperkt, slechthorend meervoudig beperkt; cluster 3: lichamelijke beperkingen en/of medisch langdurig ziekten en/of leren en ontwikkelen – meervoudige beperkingen; cluster 3/4: cognitieve beperkingen in combinatie met leren en ontwikkelen – meervoudige beperkingen en/of een of meerdere van de sociaal-emotionele ontwikkelingen; cluster 4: sociaal-emotionele ontwikkelingen (gedragsontwikkeling, autisme-spectrumstoornissen en/of sociaal-psychologische ontwikkeling).

Figuur 4.1a Percentage so-leerlingen dat deelneemt aan de eindtoets naar cluster (n=2.929)

In totaal zijn er 1.830 so-leerlingen die op grond van een ontheffing niet deelnamen aan de eindtoets. In figuur 4.1b is de verdeling naar geregistreerde ontheffing weergegeven. Net als in 2022 hebben vrijwel alle leerlingen uit deze groep de ontheffing 'zeer moeilijk lerend' of 'meervoudig gehandicapt voor wie zeer moeilijk lerend een van de handicaps is' (samen 99,3%, in 2022 samen 99,5%).

Figuur 4.1b Uitsluitingscriteria van so-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=1.830)

Het is niet vast te stellen of de leerlingen die de eindtoets hebben gemaakt ook alle leerlingen zijn die de eindtoets *zouden moeten hebben* gemaakt. Daarom worden in dit hoofdstuk de resultaten gepresenteerd van alle so-leerlingen die 1 van de 4 van de 5 eindtoetsen in 2023 maakten, waarop we aanmerken dat deze groep mogelijk niet geheel samenvalt met de eindgroep, en dat de groep ook niet representatief is voor cluster 1- en 2-leerlingen. Vrijwel alle leerlingen in deze clusters (594) maakten de eindtoets van ROUTE 8 die bij het beschrijven van de prestaties buiten beschouwing wordt gelaten. Voor cluster 3- en 4-leerlingen zijn de resultaten wel representatief.

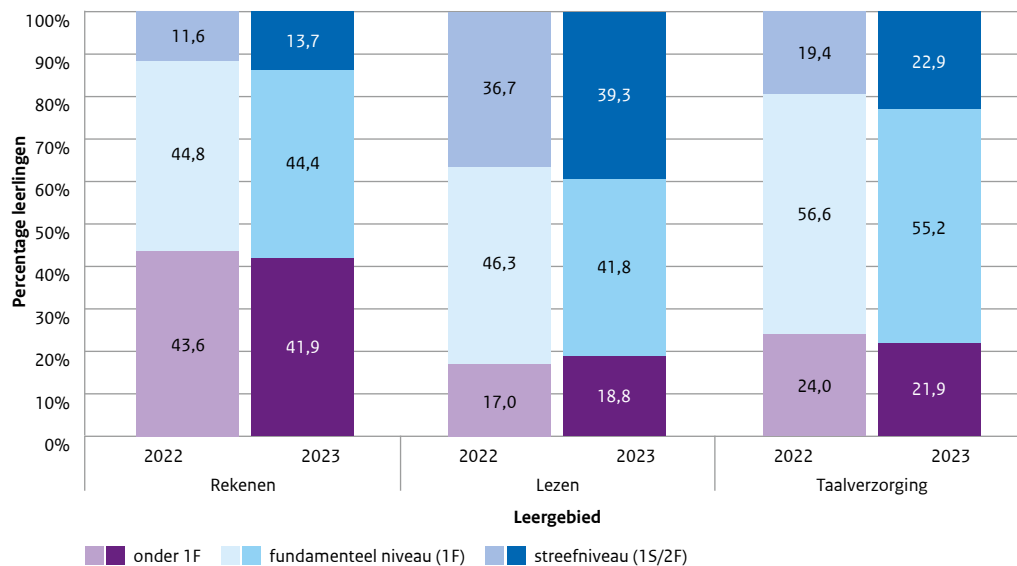
Om een indicatie te krijgen van de mate waarin aan de eindtoetsverplichting wordt voldaan, keken we aan de hand van doorstroomgegevens naar het voortgezet onderwijs (vo), met terugwerkende kracht, in hoeverre alle leerlingen die in aanmerking kwamen voor deelname aan de eindtoets in 2019, 2021 en 2022, dit ook daadwerkelijk deden. Net als in het sbo zien we in het so een duidelijk verschil door de jaren heen. In 2019, toen de eindtoets nog niet verplicht was in het so, maakte 70,9% van de so-leerlingen de overstap naar het vo of voortgezet speciaal onderwijs (vso) zonder eindtoets of geregistreerde ontheffing. Na invoering van de eindtoetsverplichting zakte dit in 2021 naar 12,9%. In 2022 ligt dit percentage hoger (16,7%). De leerlingen die niet deelnamen aan de eindtoets en voor wie geen ontheffing of reden voor niet-deelname (bijvoorbeeld door ziekte) is geregistreerd, stromen voornamelijk uit naar het vso (toetsjaar 2021 92%, 2022 94%). Daarbinnen gaan deze leerlingen procentueel steeds vaker naar het dagbestedingsprofiel en minder naar het profiel vervolgonderwijs. Waar in 2019 het aandeel dat de overgang naar dagbesteding maakte nog 40% bedroeg (tegenover 27% arbeidsmarkt en 33% vervolgonderwijs), steeg dit in 2022 naar 59% (tegenover 35% arbeidsmarkt en 6% vervolgonderwijs).

4.2 Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het so in Nederland?

4.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2023

Figuur 4.2.1a laat zien in welke mate de so-leerlingen die de eindtoets maakten, de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging beheersen. In de figuur is zichtbaar dat de so-leerlingen, net als in 2022 en gelijk aan bo- en sbo-leerlingen, de referentieniveaus voor lezen het meest beheersen en voor rekenen het minst. Voor leesvaardigheid geldt dat het aandeel leerlingen dat 1F behaalt iets daalde: van 83,0% in 2022 naar 81,2% in 2023. Voor rekenen is het aandeel leerlingen dat 1F behaalt met 58,1% juist hoger dan in 2022 (56,4%). Hetzelfde geldt voor taalverzorging waar 78,1% 1F behaalt ten opzichte van 76,0% in 2022. Voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging geldt dat het aandeel leerlingen dat het streefniveau behaalt, toenam. De stijging is het grootst voor taalverzorging, waar 22,9% 2F behaalt ten opzichte van 19,4% in 2022.

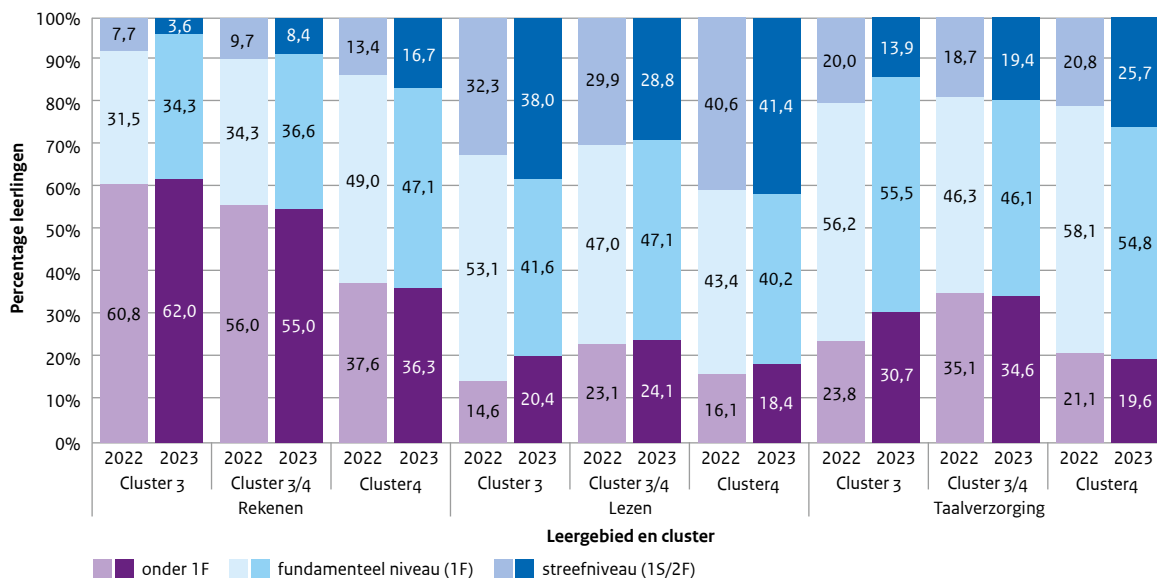
Figuur 4.2.1a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2022 en 2023 ($n_{2022}=1.394$, $n_{2023}=1.386$)

Waar in figuur 4.2.1a de prestaties voor de so-leerlingen gezamenlijk zijn weergegeven, zijn deze in figuur 4.2.1b uitgesplitst naar het cluster waartoe deze leerlingen behoren.²⁸ We zien over het algemeen een hogere beheersing bij leerlingen op cluster 4-scholen dan op cluster 3-scholen. De verschillen zijn met name groot op het gebied van rekenen en taalverzorging. Voor rekenen liggen de prestaties van leerlingen op cluster 3/4-scholen tussen die van leerlingen op cluster 3- en cluster 4-scholen in. Voor lezen en taalverzorging liggen de prestaties van leerlingen op cluster 3/4-scholen over het algemeen onder die van leerlingen op cluster 3-scholen. Alleen voor taalverzorging halen leerlingen op cluster 3/4-scholen wel vaker 2F dan leerlingen op cluster 3-scholen.

²⁸ Voor deze indeling wordt uitgegaan van de ondersteuningsbehoeften van de meerderheid van de leerlingpopulatie op de school van de leerling. Cluster 1: visuele beperkingen, visueel meervoudig beperkt; cluster 2: dove, slechthorende leerlingen en/of met een taal-spraakontwikkelingsstoornis; cluster 2+ EMB: doofblindheid, doof meervoudig beperkt, slechthorend meervoudig beperkt; cluster 3: lichamelijke beperkingen en/of medisch langdurig ziekten en/of leren en ontwikkelen – meervoudige beperkingen; cluster 3 / 4: cognitieve beperkingen i.c.m. leren en ontwikkelen – meervoudige beperkingen en/of een of meerdere van de sociaal-emotionele ontwikkelingen; cluster 4: sociaal-emotionele ontwikkelingen (gedragsontwikkeling, autismespectrumstoornissen en/of sociaal-psychologische ontwikkeling).

Figuur 4.2.1b Percentage leerlingen in het so dat de referentieniveaus beheerst, naar cluster* (cluster 3 $n_{2022}=130, n_{2023}=137$; cluster 3/4 $n_{2022}=134, n_{2023}=191$; cluster 4 $n_{2022}=934, n_{2023}=935$)

* Voor cluster 1 en 2 zijn de leerlingaantallen te laag voor weergave in de figuur.

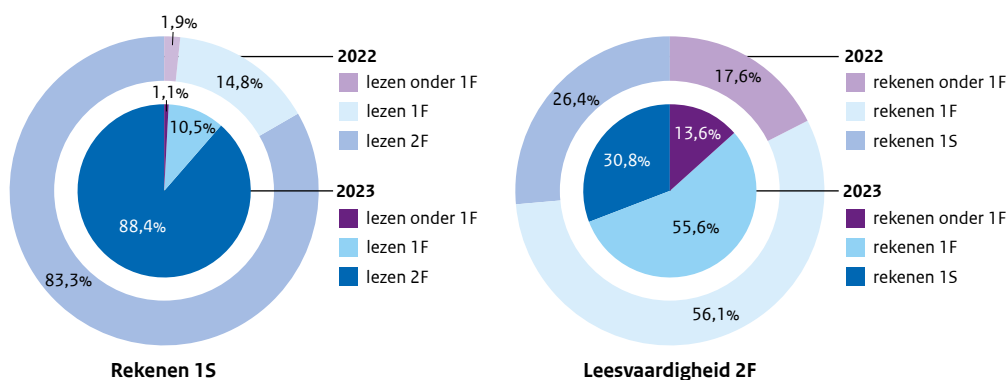
4.2.2

Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Ten opzichte van 2022 behalen meer so-leerlingen het streefniveau voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging en blijven minder leerlingen onder het fundamentele niveau van de 3 leergebieden. Op basis van de eindtoetsgegevens zien we dat 121 so-leerlingen (8,7%) het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden behalen (2022: 5,3%). Vrijwel evenveel so-leerlingen (8,8%) behalen het fundamentele niveau voor geen van de 3 leergebieden (2022: 9,3%).

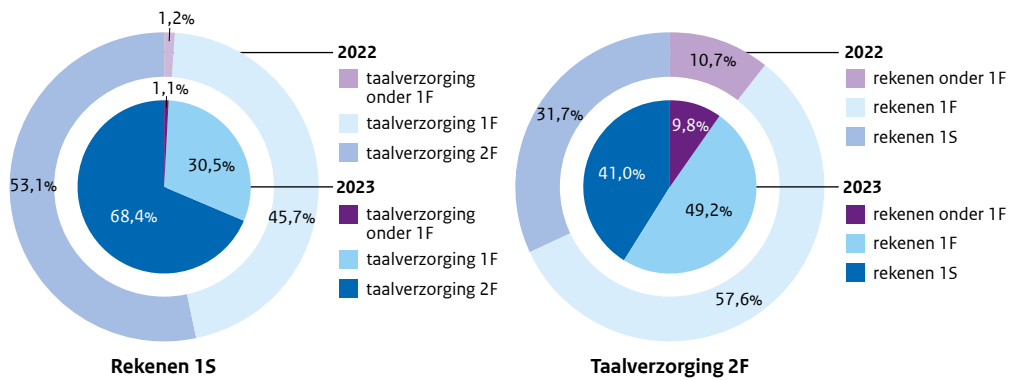
Om inzicht te krijgen in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samengaat met de vaardigheid in het andere, vergelijken we hieronder telkens de prestaties tussen 2 leergebieden. Daarbij starten we in figuur 4.2.2a met de vergelijking tussen de prestaties voor lezen en rekenen. Hieruit blijkt dat, net als in het (s)bo, goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: 88,4% van de so-leerlingen met rekenniveau 1S, weet voor lezen streefniveau 2F te behalen (2022: 83,3%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de so-leerlingen die op het streefniveau kunnen lezen, kan 30,8% rekenen op het streefniveau (2022: 26,4%). Voor 13,6% van de goede lezers op niveau 2F geldt zelfs dat ze 1F voor rekenen niet behalen (2022: 17,6%).

Figuur 4.2.2a Prestaties van so-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=162, n_{2023}=190$); prestaties van so-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=512, n_{2023}=545$)

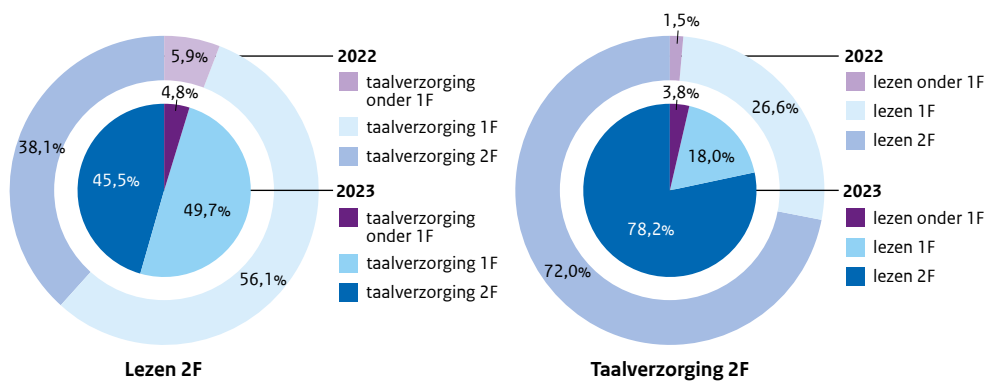
In figuur 4.2.2b wordt de vergelijking gemaakt tussen rekenen en taalverzorging. Hier zien we dat de overlap van sterke rekenaars en leerlingen die hoog presteren op taalverzorging in 2023 met 68,4% aanzienlijk groter is dan in 2022 (53,1%). Omgekeerd behalen minder leerlingen die het streefniveau halen voor taalverzorging, ook het streefniveau voor rekenen: 41,0%. Dit is wel een toename ten opzichte van 2022 (31,7%).

Figuur 4.2.2b Prestaties van so-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor rekenen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=162, n_{2023}=190$); prestaties van so-leerlingen voor rekenen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022}=271, n_{2023}=317$)

In figuur 4.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat 45,5% van de leerlingen die voor lezen het streefniveau behalen, dit ook behalen voor taalverzorging. Van de leerlingen die op taalverzorging 2F behaalden, kan 78,2% ook lezen op dat niveau. Deze beide percentages zijn hoger dan in 2022 (respectievelijk 38,1% en 72,0%).

Figuur 4.2.2c Prestaties van so-leerlingen voor taalverzorging in 2022 en 2023, gegeven dat voor lezen het streefniveau is behaald ($n_{2022}=512, n_{2023}=545$); prestaties van so-leerlingen voor lezen in 2022 en 2023, gegeven dat voor taalverzorging het streefniveau is behaald ($n_{2022}=271, n_{2023}=317$)

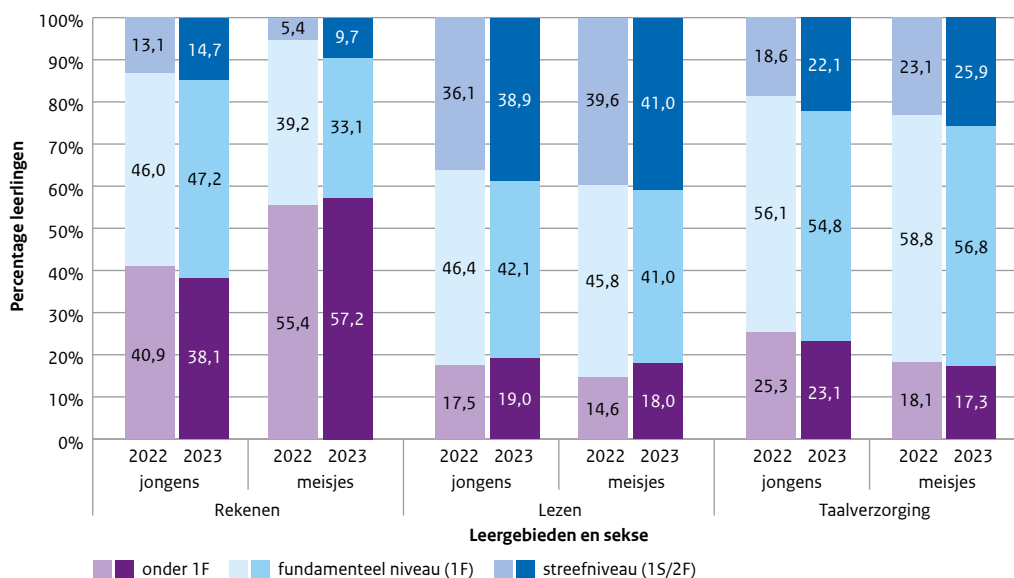
4.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het so?

4.3.1 Meisjes en jongens

In het so presteren jongens beter op rekenen dan meisjes. Zo behalen jongens vaker het fundamentele niveau voor rekenen (jongens 61,9%, meisjes 42,8%) en ook vaker het streefniveau (jongens 14,7%, meisjes 9,7%). Op de taaldomeinen presteren meisjes daarentegen hoger, al liggen de prestaties hier dichterbij elkaar dan bij rekenen. Bij de taaldomeinen springt er met name uit dat meisjes, net als in het sbo, vaker 1F behalen voor taalverzorging (jongens 76,9%; meisjes 82,7%). Dit is een patroon, want dat jongens beter presteren bij rekenen en meisjes bij de taalonderdelen lezen en taalverzorging zagen we ook in de vorige hoofdstukken voor het bo en sbo.

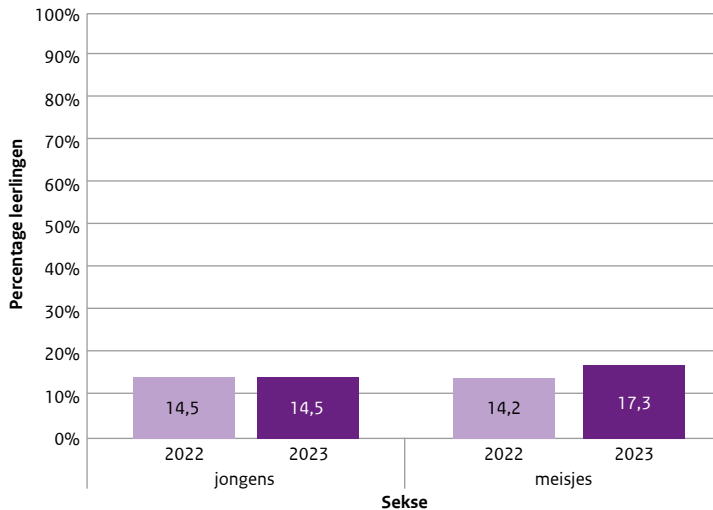
De trend ten opzichte van 2022 verschilt voor jongens en meisjes als het gaat om rekenen. Bij dit leergebied zien we zowel een kleine toename van het aandeel jongens dat 1F beheerst, als het aandeel jongens dat 1S beheerst. Voor de meisjes geldt dat het aandeel dat voor rekenen 1S beheerst ook toenam, maar dat het aandeel dat 1F beheerst, afnam.

Figuur 4.3.1a Percentage jongens ($n_{2022}=1.134$, $n_{2023}=1.108$) en meisjes ($n_{2022}=260$, $n_{2023}=278$) in het so dat de referentieniveaus beheerst

Het aantal leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau behaalt, is in het so niet voor elk achtergrondkenmerk van de leerlingen, waaronder sekse, groot genoeg om naar uit te splitsen. Kijken we alleen naar de groep leerlingen die 1F op beide leergebieden nog niet behaalt, dan zien we dat dit geldt voor een groter deel van de meisjes (17,3%) dan van de jongens (14,5%). Dit gaat om zowel rekenen als lezen (figuur 4.3.1b). Ten opzichte van 2022 steeg dit aandeel voor meisjes en bleef het gelijk voor jongens.

Figuur 4.3.1b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar sekse (jongens $n_{2022}=1.134$, $n_{2023}=1.108$; meisjes $n_{2022}=260$, $n_{2023}=278$)

4.3.2

Schooladvies

Evenals in bo en sbo geldt in het so dat het schooladvies dat leerlingen krijgen voor vervolgonderwijs sterk samenhangt met de beheersing van de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging. Figuur 4.3.2a laat de mate van beheersing van de referentieniveaus zien in verhouding tot het schooladvies dat leerlingen kregen. Hieruit blijkt dat leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs minder vaak het fundamentele en streefniveau behalen.²⁹

Voor rekenen zien we geen eenduidige trend als het gaat om het behalen van 1F tussen de verschillende schooladviezen. Wel valt op dat voor alle schooladviezen, met uitzondering van vmbo-k, het aandeel leerlingen op 1S toenam. Voor lezen en taalverzorging zien we voor de meeste schooladviezen ook deze stijging.

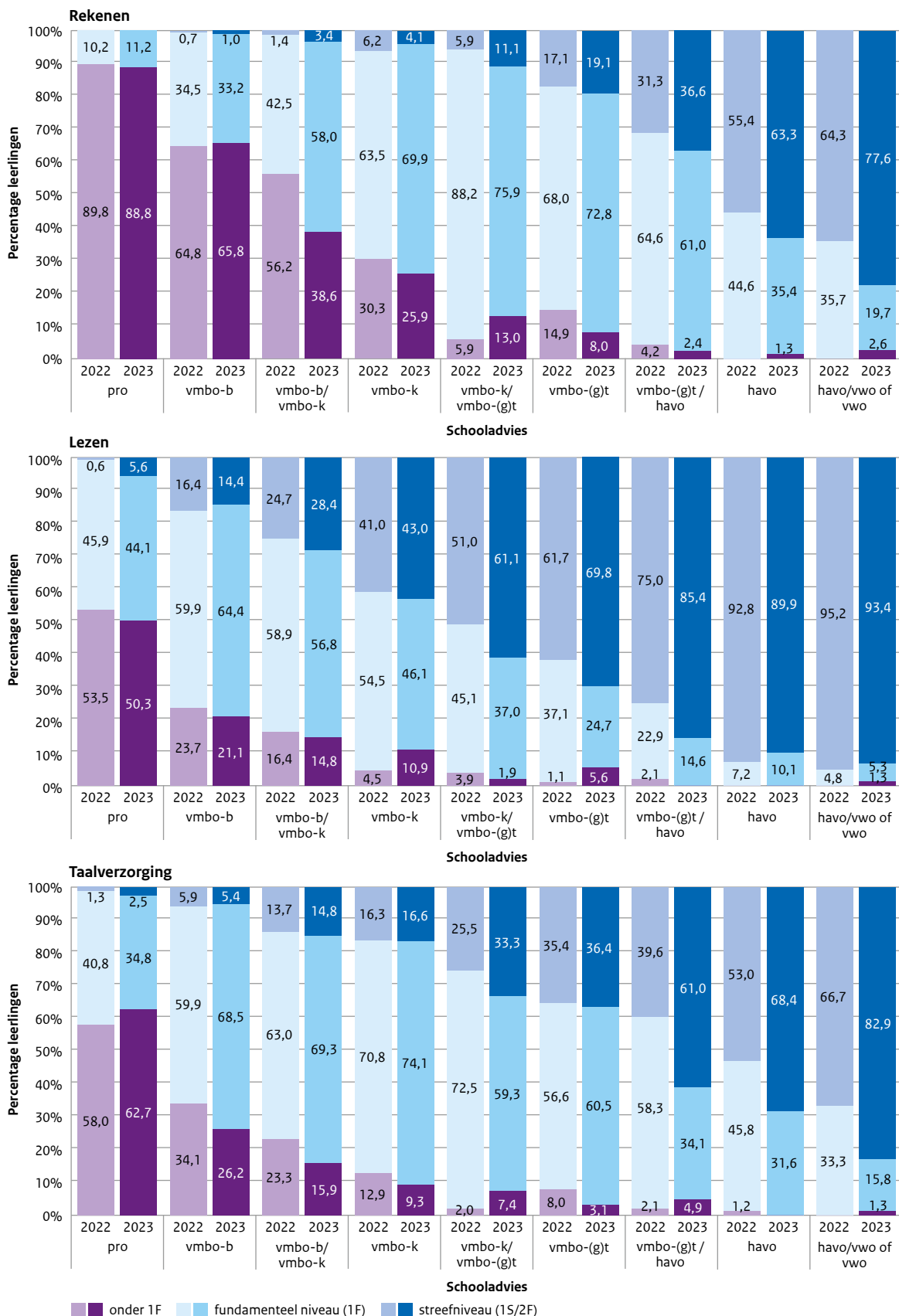
Het aandeel leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het 1F-niveau niet beheerst, is met 48,8% het grootst onder leerlingen met schooladvies pro (2022 51,6%), gevolgd door 27,8% onder leerlingen met een vso-advies (2022 19,2%). Van de leerlingen met een vmbo-b-advies behaalt 16,1% op beide domeinen 1F niet (2022 20,2%). Voor leerlingen met andere schooladviezen is dit aandeel te laag om betekenisvol te beschrijven per schooladvies.

Wanneer we de uitkomsten naar schooladvies in meer detail vergelijken met die in het bo (paragraaf 2.3.2), valt op dat leerlingen in het so lager presteren op de eindtoets dan leerlingen met gelijke schooladviezen in het bo. Dit is vooral zichtbaar op het leergebied rekenen en voor leerlingen met een advies vmbo-b/vmbo-k of vmbo-k. Zo behaalt 65,8% van de so-leerlingen met advies vmbo-b het fundamentele niveau voor rekenen niet, tegenover 53,4% van de bo-leerlingen met dit advies.

Opvallend is dat de verschillen in beheersing van de referentieniveaus tussen so- en bo-leerlingen met hetzelfde advies voor rekenen en taalverzorging kleiner zijn dan die tussen sbo- en bo-leerlingen. Vergelijken we de so- en sbo-leerlingen (paragraaf 3.3.2) met hetzelfde advies, dan zien we dat voor rekenen en taalverzorging de beheersing van de referentieniveaus voor leerlingen met hetzelfde schooladvies in het so over het algemeen hoger ligt dan in het sbo. Voor lezen zien we geen eenduidig beeld bij deze vergelijking.

²⁹ Kleine afwijkingen van dit patroon zien we bij havo/vwo- of vwo-advies waar het aandeel leerlingen dat 1F niet behaalt hoger is dan van leerlingen met een havo-advies. In het geval van rekenen en lezen is dit aandeel ook hoger dan onder leerlingen met een vmbo-(g)t/havo-advies. Leerlingen met een vmbo-k/vmbo-(g)t-advies beheersen op het gebied van lezen vaker 1F dan leerlingen met een vmbo-(g)t-advies. Deze verschillen zijn mogelijk toe te schrijven aan het kleine aantal leerlingen per schooladvies.

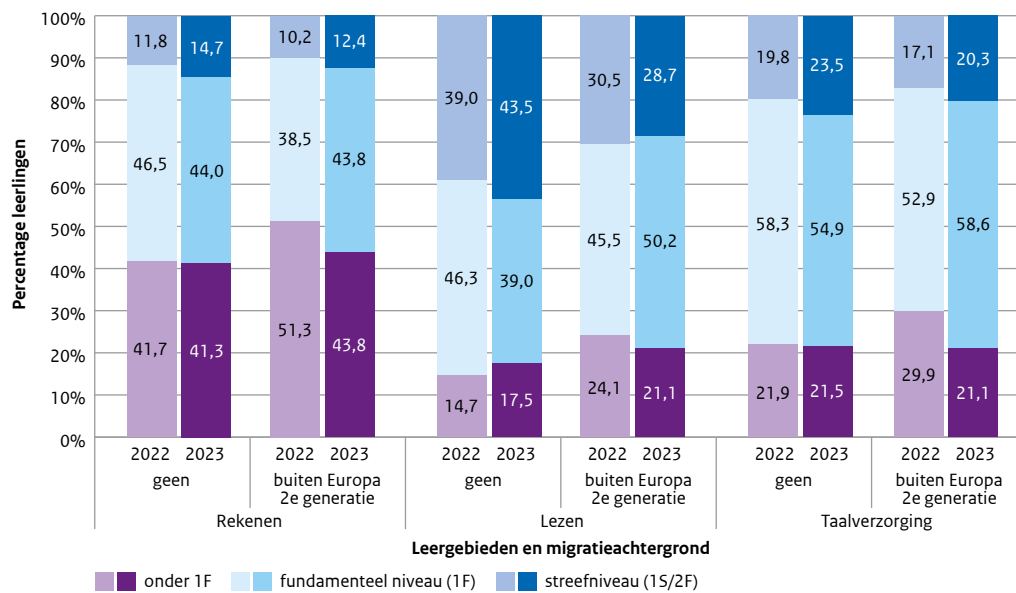
Figuur 4.3.2a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies, in 2022 en 2023
 (pro $n_{2022} = 157, n_{2023} = 161$; vmbo-b $n_{2022} = 287, n_{2023} = 298$; vmbo-b/vmbo-k $n_{2022} = 73, n_{2023} = 88$; vmbo-k $n_{2022} = 178, n_{2023} = 193$;
 vmbo-k/vmbo-(g)t $n_{2022} = 51, n_{2023} = 54$; vmbo-(g)t $n_{2022} = 162, n_{2023} =$; vmbo-(g)t/havo $n_{2022} = 48, n_{2023} = 41$; havo $n_{2022} = 83,$
 $n_{2023} = 79$; havo/vwo of vwo $n_{2022} = 42, n_{2023} = 76$)

4.3.3 Migratieachtergrond

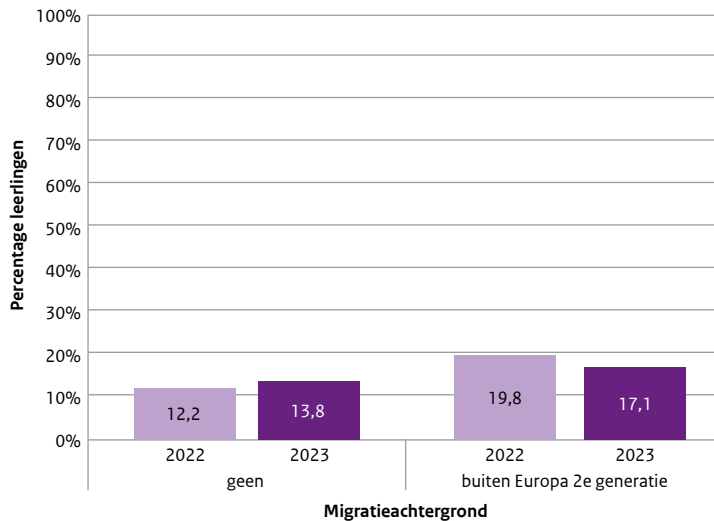
In het so zijn, net als in het sbo, de groepen leerlingen met een migratieachtergrond³⁰ te klein om een volledige uitsplitsing te maken naar behaald referentieniveau per categorie, zoals in het bo is gedaan. Wel kunnen we leerlingen zonder migratieachtergrond en leerlingen van wie de ouders buiten Europa zijn geboren vergelijken. Als we kijken naar de beheersing van de referentieniveaus in combinatie met de migratieachtergrond van so-leerlingen, dan blijken leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van de tweede generatie minder vaak het fundamentele niveau te halen voor rekenen en lezen dan leerlingen zonder migratieachtergrond (zie figuren 4.3.3a en 4.3.3b). Voor rekenen, lezen en taalverzorging daalde het aandeel leerlingen van de tweede generatie met een Europese migratieachtergrond dat onder 1F presteert wel ten opzichte van 2022. Voor taalverzorging is het aandeel leerlingen onder 1F nu vergelijkbaar met leerlingen zonder migratieachtergrond. Wat betreft het behalen van het streefniveau zien we een vergelijkbaar patroon met het bo en sbo: ook in het so behalen leerlingen met een niet-Europese migratieachtergrond van de tweede generatie minder vaak het streefniveau dan leerlingen zonder migratieachtergrond.

Figuur 4.3.3a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022}=1.050$, $n_{2023}=1.007$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022}=187$, $n_{2023}=251$)

³⁰ Iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Leerlingen die een eindtoets maakten maar een ontheffing hebben omdat ze minder dan 4 jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.

Figuur 4.3.3b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar migratieachtergrond (geen $n_{2022}=1.050$, $n_{2023}=1.007$; buiten Europa 2e generatie $n_{2022}=187$, $n_{2023}=251$)

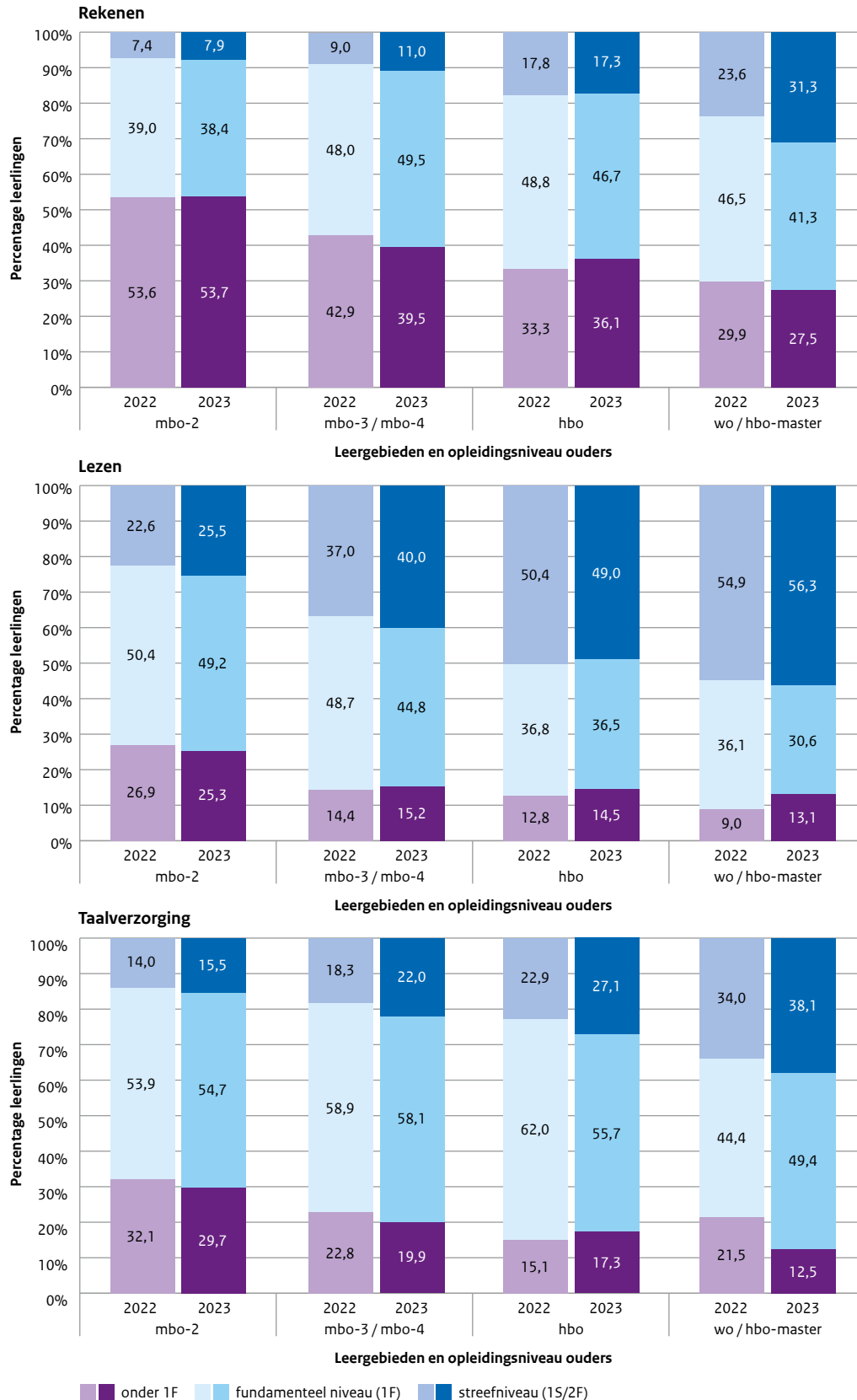
4.3.4

Opleidingsniveau ouders

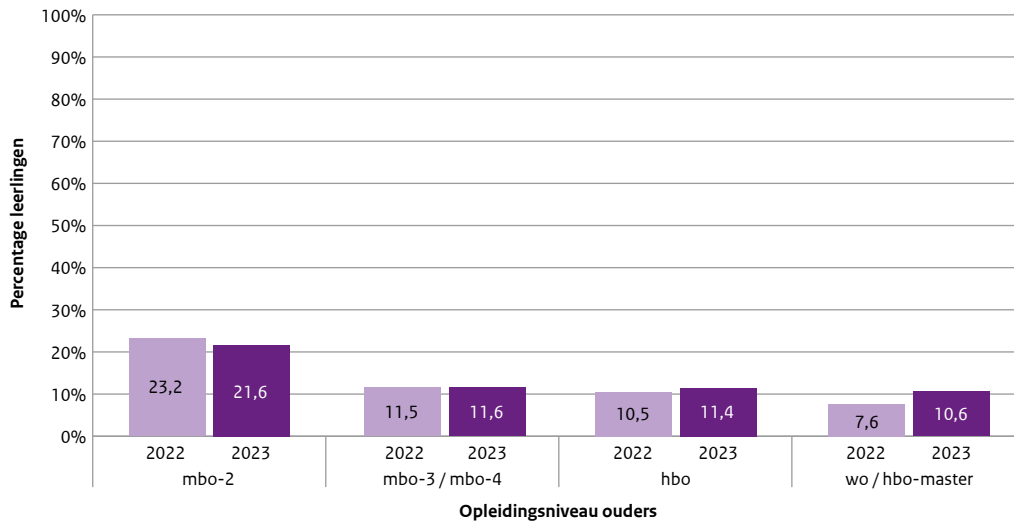
Ook binnen het so geldt dat het opleidingsniveau van de ouders samengaat met het behaalde niveau op de eindtoets. Net als in het bo en sbo is de kans groter dat leerlingen het streefniveau 1S/2F behalen, naarmate het opleidingsniveau van ouders toeneemt (zie figuur 4.3.4a). Verder stijgt het aandeel leerlingen dat de streefniveaus beheerst op alle gebieden licht ten opzichte van 2022. Leerlingen waarvan de ouders hbo als hoogst behaalde opleidingsniveau hebben, vormen hier een uitzondering op bij rekenen en lezen, daar daalde het aandeel licht.

In figuur 4.3.4b zien we dat het aandeel leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het 1F-niveau niet beheerst, het grootst is onder leerlingen met op mbo-2-niveau opgeleide ouders (21,6%). Voor leerlingen met ouders met een hoger opleidingsniveau ligt dit lager, variërend van 10,6% onder leerlingen met ouders met een wo-opleiding of hbo-master tot 11,6% voor leerlingen met op mbo-3/-4-niveau opgeleide ouders. Het is belangrijk om hierbij de relatief kleine absolute aantallen leerlingen bij de interpretatie van de resultaten in het oog te houden.

Figuur 4.3.4a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022}=349$, $n_{2023}=380$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022}=487$, $n_{2023}=473$; hbo $n_{2022}=258$, $n_{2023}=255$; wo/hbo-master $n_{2022}=144$, $n_{2023}=160$)

Figuur 4.3.4b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 $n_{2022}=349$, $n_{2023}=380$; mbo-niveau 3/4 $n_{2022}=487$, $n_{2023}=473$; hbo $n_{2022}=258$, $n_{2023}=255$; wo/hbo-master $n_{2022}=144$, $n_{2023}=160$)

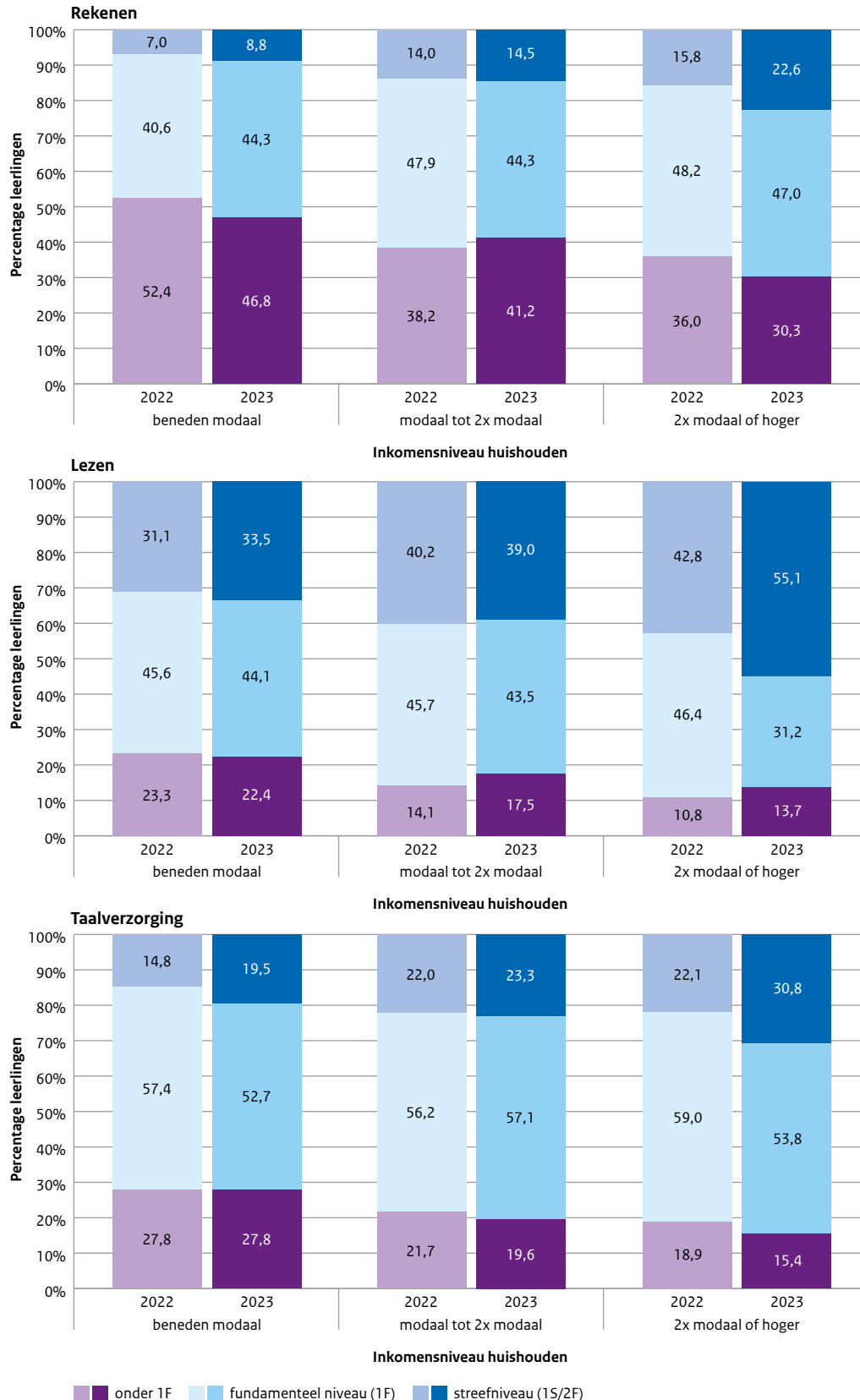

4.3.5

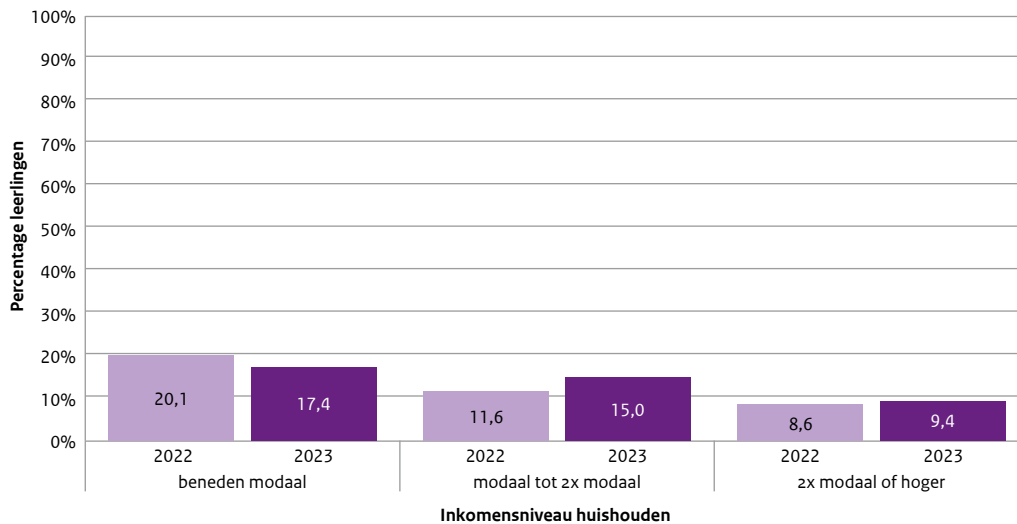
Huishoudinkomen

In figuur 4.3.5a zien we hoe het inkomensniveau van het gezin samenhangt met het behalen van de referentieniveaus door leerlingen in het so. Net als in het bo en sbo presteren leerlingen met een hoog huishoudinkomen gemiddeld genomen beter dan leerlingen met ouders met een lager inkomen. Dit geldt voor elk van de 3 leergebieden. Figuur 4.3.5 laat zien dat het aandeel leerlingen dat onder 1F presteert voor zowel rekenen als lezen in 2023 minder verschilt tussen leerlingen uit gezinnen met een beneden modaal inkomen (17,4%) en kinderen uit een gezin met een modaal tot 2 keer modaal inkomen (15,0%) ten opzichte van 2022 (toen respectievelijk 20,1% en 11,6%). Met 9,4% ligt het aandeel leerlingen dat onder 1F presteert op rekenen en lezen het laagst onder leerling uit gezinnen met het hoogste inkomensniveau. Net als bij de splitsing naar ouderlijk opleidingsniveau is het belangrijk om hierbij de relatief kleine absolute aantallen leerlingen bij de interpretatie van de resultaten in het oog te houden.

Figuur 4.3.5a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal $n_{2022}=399, n_{2023}=442$; modaal tot tweemaal modaal $n_{2022}=681, n_{2023}=662$; tweemaal modaal of hoger $n_{2022}=222, n_{2023}=234$)

Figuur 4.3.5b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal $n_{2022}=399$, $n_{2023}=442$; modaal tot 2x modaal $n_{2022}=681$, $n_{2023}=662$; 2x modaal of hoger $n_{2022}=222$, $n_{2023}=234$).

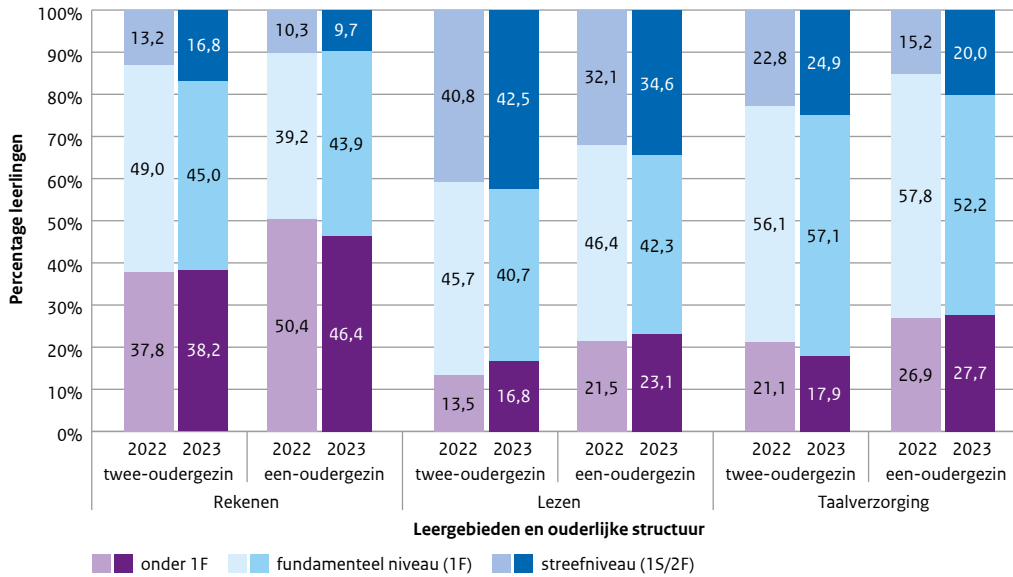
4.3.6

Gezinssamenstelling

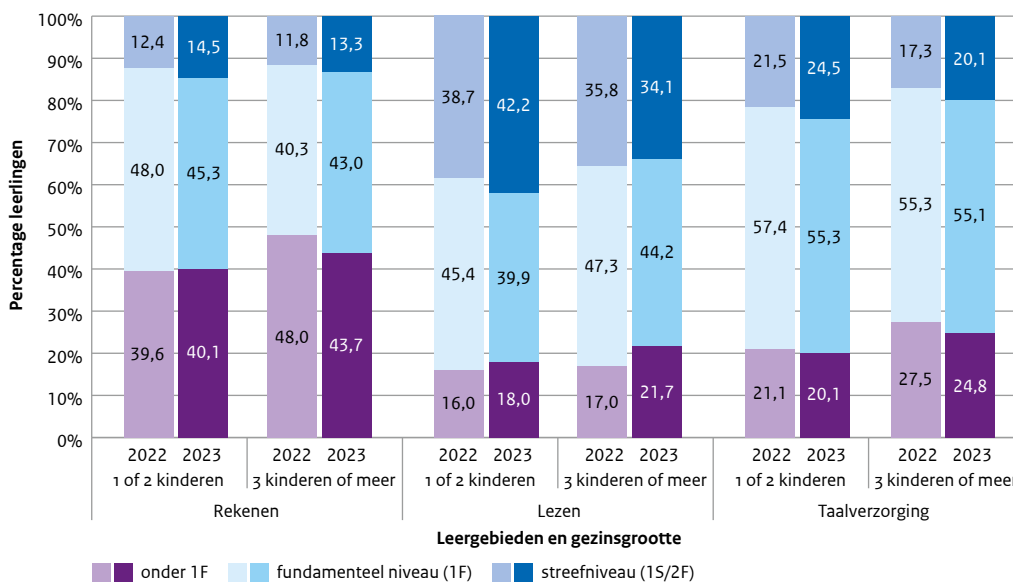
Tot slot kijken we voor het so ook naar de beheersing van de referentieniveaus, rekening houdend met 2 andere kenmerken uit de thuisomgeving: de grootte van het gezin (het aantal thuiswonende kinderen) waarin de leerling opgroeit en de ouderlijke structuur. Bij deze ouderlijke structuur gaat het om de vraag of de leerling opgroeit in een eenouder- of tweoudergezin. Figuur 4.3.6a laat de beheersing van de referentieniveaus door so-leerlingen zien, uitgesplitst naar ouderlijke structuur. Figuur 4.3.6b toont deze resultaten naar gezinsgrootte.

Het aandeel leerlingen dat 1F en 1S/2F behaalt, is net als in het (s)bo voor elk van de 3 leergebieden lager onder leerlingen die opgroeien in een eenoudergezin dan onder leerlingen uit een tweoudergezin. Ten opzichte van 2022 is de beheersing van het streefniveau in alle domeinen voor kinderen uit tweoudergezinnen iets gestegen. Voor kinderen uit eenoudergezinnen is dit bij leesvaardigheid en taalverzorging het geval, maar niet bij rekenen. Wanneer we de prestaties uitsplitsen naar gezinsgrootte, zien we dat leerlingen uit relatief kleine gezinnen beter presteren dan leerlingen uit relatief grote gezinnen. Dit zien we ook als we de beheersing op leesvaardigheid en rekenen samen bekijken (figuur 4.3.6c). Leerlingen uit een tweoudergezin behalen vaker het streefniveau op zowel lezen en rekenen dan leerlingen uit een eenoudergezin. Leerlingen uit een klein gezin behalen dit niveau vaker dan leerlingen uit relatief grote gezinnen. Het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau voor beide leergebieden (nog) niet beheerst, is groter onder leerlingen uit een eenoudergezin en/of een gezin met minstens 3 kinderen.

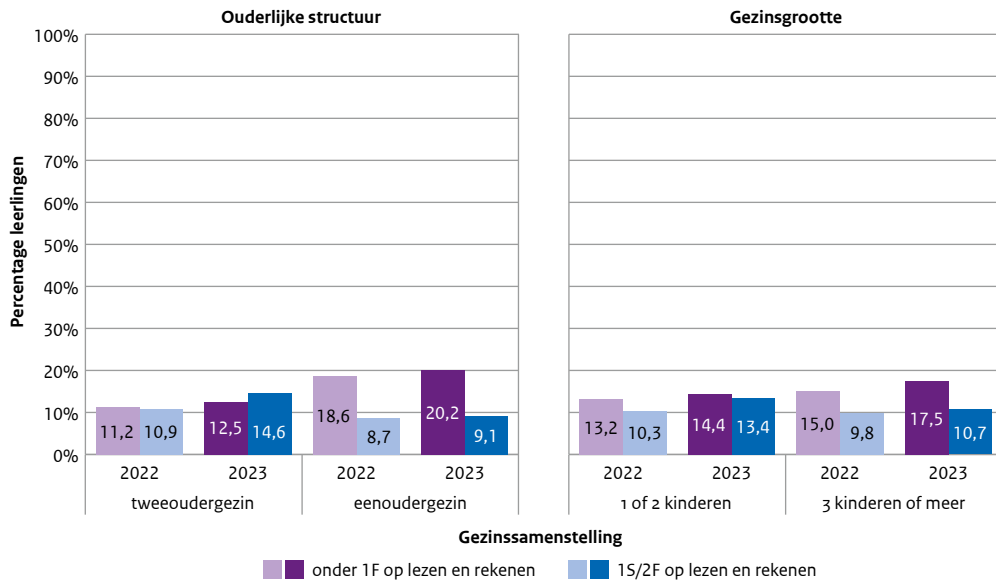
Figuur 4.3.6a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar ouderlijke structuur in 2022 en 2023 (tweeoudergezin $n_{2022}=825$, $n_{2023}=814$; eenoudergezin $n_{2022}=446$, $n_{2023}=494$)

Figuur 4.3.6b Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit in 2022 en 2023 (1 of 2 kinderen $n_{2022}=871$, $n_{2023}=880$; 3 of meer kinderen $n_{2022}=400$, $n_{2023}=428$)

Figuur 4.3.6c Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n_{2022}=825, n_{2023}=814$; eenoudergezin $n_{2022}=446, n_{2023}=494$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 kinderen $n_{2022}=871, n_{2023}=880$; 3 of meer kinderen $n_{2022}=400, n_{2023}=428$).

Literatuurlijst

Bolhaar, J., Scheer, B. (2019). *Verschillen in leerresultaten basisscholen*. CPB.

Dekker, S. & Bussemaker, M. (2013, 26 september). Voortgangsrapportage invoering referentieniveaus taal en rekenen 2013. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2013Z18199&did=2013D37719>

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. (2009). *Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen*. SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).

Expertgroep Toetsen PO. (2019). *Normering eindtoetsen 2019 rapportage (intern werkdocument)*. Expertgroep Toetsen PO.

Glas, C.A.W., Emons, W.H.M., & Berding-Oldersma, P.K. (2016). *Scenario's voor ijking van de eindtoetsen op de referentieniveaus*. Expertgroep PO.

Inspectie van het Onderwijs. (2016). *Taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Peil.onderwijs*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. (2017). *Peil.onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2015-2016*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. (2018). *Peil.onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2016-2017*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. (2020). *Peil.onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2018-2019*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. (2023). *Peil. Taal en rekenen einde basisonderwijs en speciaal (basis)onderwijs*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. (2024). *Technisch Rapport Jaarlijkse Meting Taal en Rekenen 2023*. Inspectie van het Onderwijs.

Scheerens, J., & Bosker, R. (1997). *The foundations of educational effectiveness*. Pergamon.

Slob, A. (2018, 24 september). Verplichte eindtoets in het speciaal (basis) onderwijs vanaf schooljaar 2019-2020. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z16668&did=2018D45591

Slob, A. (2021, 18 juni). Normering eindtoetsen en referentieniveaus primair onderwijs in 2019 en 2021. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/18/normering-eindtoetsen-en-referentieniveaus-primair-onderwijs-in-2019-en-2021>

Wiersma, D. (2022, 28 januari). Normering eindtoetsen en referentieniveaus primair onderwijs. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/01/28/aan-de-tweede-kamer-normering-eindtoetsen-en-referentieniveaus-primair-onderwijs>

Wiersma, D. (2023, 3 april 2023). *Kamerbrief over schooladvisering en doorstroomtoetsen po 2023*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/04/03/kamerbrief-over-schooladvisering-en-doorstroomtoetsen-po-2023>

Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus

Bron: www.taalenrekenen.nl

Globale beschrijving vaardigheden voor referentieniveau 1F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan eenvoudige teksten over herkenbare onderwerpen zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning en tekstbegrip de leerling niet in de weg staan;
- kan jeugdliteratuur, waarvan de structuur eenvoudig is, belevend lezen;
- kan de meest voorkomende leestekens gebruiken;
- kent woordsorten en beheerst werkwoordspelling en regels voor spelling.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S/2F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan instructieve teksten en betogende teksten lezen en eenvoudige adolescentenliteratuur;
- kan de hoofdgedachte van een tekst weergeven en legt relaties tussen tekstdelen en kan die evalueren en beoordelen;
- beheerst nog niet alle spellingsproblemen, heeft kennis van de lijdende, bedrijvende en vragende vorm, en beheerst moeilijke gevallen van de persoonsvorm.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1F rekenen

De leerling:

- weet eenvoudige getallen, bewerkingen en symbolen correct te noteren en te gebruiken;
- kan getallen lezen en uitleggen hoe getallen uit cijfers opgebouwd zijn;
- kan hoofdrekenen met en zonder notatie van tussenresultaten;
- kan hoofdbewerkingen (+, -, x, :) met gehele en eenvoudige decimale getallen op papier uitvoeren, evenals bewerkingen met eenvoudige breuken;
- kan berekeningen uitvoeren om problemen op te lossen en de rekenmachine op verstandige wijze inzetten;
- kan in de context van verhoudingen eenvoudige berekeningen uitvoeren, ook met procenten en verhoudingen;
- kan veel voorkomende en eenvoudige meetinstrumenten gebruiken en aflezen, met maateenheden rekenen en in eenvoudige gevallen maateenheden in elkaar omzetten;
- heeft een gevoel ontwikkeld voor standaardmaten in veel voorkomende situaties;
- kent namen van enkele meetkundige figuren en begrippen en kan deze gebruiken om situaties in de ruimte te beschrijven;
- kan eenvoudige tabellen, diagrammen en grafieken gebruiken bij het oplossen van problemen, ook om eenvoudige berekeningen uit te voeren.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S rekenen

Getallen

De leerling:

- heeft de eigenschappen van getallen en bewerkingen (efficiënt rekenen) paraat en maakt hiervan gebruik bij het rekenen met grotere getallen, decimale getallen, moeilijkere breuken en gemengde getallen;
- kan standaardprocedures met inzicht gebruiken binnen situaties waarin gehele getallen, breuken en decimale getallen voorkomen;
- weet waarom er procedures zijn die altijd werken en weet waarom dat zo is.

Verhoudingen

De leerling:

- kan rekenen met percentages, ook met moeilijke getallen en kan breuken, verhoudingen en percentages in elkaar omzetten;
- weet dat een percentage relatief van karakter is;
- kent de decimale structuur van het metriek stelsel. Kan rekenen met vergrotingsfactoren en schaal.

Meten en Meetkunde

De leerling:

- kan gegevens van meetinstrumenten interpreteren en alledaagse aanduidingen in gebruik herkennen;
- heeft de standaardoppervlaktematen en inhoudsmaten paraat;
- kan redeneren welke maat in welke context past;
- kan redeneren met symmetrische figuren en meetkundige patronen voortzetten;
- weet formules te gebruiken en te verklaren bij het berekenen van oppervlakte en inhoud van eenvoudige figuren;
- kan redeneren en uitleg geven bij de samenhang tussen omtrek, oppervlakte en inhoud van figuren en objecten.

Verbanden

De leerling:

- kan berekeningen uitvoeren op basis van informatie uit tabellen, grafieken en diagrammen en is in staat hieruit conclusies te trekken over een (toekomstige) situatie;
- kan punten in een assenstelsel plaatsen en coördinatoren aflezen;
- kan conclusies trekken op basis van een voorstelling van een verband en kan in globale zin grafieken schetsen;
- kan patronen in eenvoudige rijen getallen ontdekken.

